

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Miia Juopperi

Lapsen oikeusasema lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana

Huostaanotetun lapsen oikeuksien toteutuminen

Johtamisen akateeminen yksikkö
Julkisoikeuden pro gradu -tutkielma
Hallintotieteiden maisterin tutkinto

Vaasa 2024

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Miia Juopperi		
Tutkielman nimi:	Lapsen oikeusasema lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana : Huostaanotetun lapsen oikeuksien toteutuminen		
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Julkisoikeuden koulutusohjelma		
Työn ohjaaja:	Laura Perttola		
Valmistumisvuosi:	2024	Sivumäärä:	106

TIIVISTELMÄ:

Tässä tutkielmassa tarkastellaan sijoitetun lapsen oikeusasemaa ja oikeuksien toteutumista. Tarkoituksena on selvittää, mitkä sijoitetun lapsen oikeudet ovat ja millä lailla oikeuksista säädetään. Tutkimuskysymyksenä on, millainen lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetun lapsen oikeusasema on ja miten lapsen oikeudet turvataan huostaanoton aikana? Lisäksi pyritään selvittämään, mitkä seikat vaarantavat näiden oikeuksien toteutumisen. Tähän etsitään vastausta erityisesti eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuksista ja tarkastuskertomuksista. Tutkimusmetodina on oikeusdogmatiikka, jolloin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Oikeusdogmatiikan tehtävä ei ole pelkästään selvittää oikeussääntöjen sisältöä, vaan myös systematisoida niitä. Erityisesti huomion keskipisteenä on oikeuden tosiasiallinen toteutuminen.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat lapsen etu ja lapsen oikeudet. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen huostaanottoa ja sijoittamista kodin ulkopuolelle. Sijoitetun lapsen oikeusasema muuttuu huostaanoton myötä, sillä monet huoltajalle kuuluvista oikeuksista siirtyvät huostaanoton myötä sijoituksesta vastaavalle taholle. Pääasiallinen vastuu lapsen sijaishuollon toteutumisesta kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Huostaanotolla on positiivisia velvoitteita, kuten velvollisuus turvata lapsen yhteydenpito tämän läheisiinsä, sekä turvata lapselle mm. sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen. Lapsen edun ja -suojelun nimissä lapseen voidaan myös kohdistaa erilaisia lastensuojelulaisissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä, kuten yhteydenpidon tai liikkumavapauden rajoittaminen.

Tutkimustulokset osoittavat, etteivät sijoitettujen lasten oikeudet toteudu lain edellyttämällä tavalla. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanteluratkaisujen perusteella sijoitetut lapset joutuvat usein oikeusturvaloukkausten uhreiksi esimerkiksi liiallisesti tai laittomasti perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavan toiminnan vuoksi. Lastensuojelu ei pysty vastaamaan sijoitettujen lasten tarpeisiin, sillä resurssien niukkuuden vuoksi sosiaalityöntekijät eivät suoriudu tehtävistään lain edellyttämällä tavalla. Tämä voi johtaa valvontavastuun laiminlyönteihin sekä estää luottamuksellisen suhteen syntymisen lapsen ja sosiaalityöntekijän välille. Luottamuksellisen suhteen puuttuessa lasten kokemat epäkohdat voivat jäädä näkymättömiin, mikä edelleen heikentää lasten oikeuksien toteutumista.

Lastensuojelulaitoksilla on haasteita vastata lasten tarpeisiin, ja peruspalvelujärjestelmän puutteet vaikeuttavat lasten mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidossa. Suomessa tulisi aloittaa lastensuojelulain kokonaisuudistus, jotta sijoitettujen lasten tarpeisiin voitaisiin vastata paremmin. Erityisesti resurssien riittävyyteen sosiaalityön ja päihde- ja mielenterveyshoidon osalta tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

AVAINSANAT: lapsen oikeudet, lastensuojelu, huostaanotto, perus- ja ihmisoikeudet, lapsen etu, lapsioikeus.

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimuksen tausta	6
1.2	Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	9
1.3	Tutkimusmenetelmät ja aineisto	11
1.3.1	Tutkimuksen metodologiset valinnat	11
1.3.2	Oikeuslähteet ja aiempi tutkimus	13
1.4	Tutkimuksen eteneminen	16
2	Oikeudellinen sääntely lapsen oikeuksien turvaajana	17
2.1	Perus- ja ihmisoikeuksien kehitys ja perustuslaki	17
2.2	Merkittävimmät ihmisoikeussopimukset	19
2.3	Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontamekanismit	22
2.4	Lapsen etu johtavana oikeusperiaatteena	25
3	Lastensuojelu lapsen oikeuksia turvaamassa	31
3.1	Huostaanotto ja päätöksenteko	31
3.2	Lapsen sijaishuollon järjestäminen	35
3.3	Tavanomainen arki lastensuojelulaitoksessa	39
3.4	Tavanomainen kasvatusta ja laitosvalta	42
3.5	Lastensuojelun nykytila kanteluratkaisujen valossa	46
3.6	Toimenpiteet sijoitettujen lasten oikeuksien parantamiseksi	51
4	Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet	55
4.1	Lapsen perusoikeuksien rajoittaminen	55
4.2	Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset	57
4.3	LsL 11 luvun mukaiset rajoitustoimenpiteet	62
4.3.1	Yhteydenpidon rajoittaminen	63
4.3.2	Päihteen tai vaarallisten aineiden tai esineiden perusteella tehtävät rajoitustoimenpiteet	65
4.3.3	Lapsella hallussa olevan omaisuuden, huoneen, luottamuksellisen viestin tai lähetyksen tarkastaminen	67

4.3.4	Lapsen kiinnipitäminen ja liikkumavapauden rajoittaminen	69
4.3.5	Lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuneet lapset	71
4.3.6	Lapsen eristäminen	75
4.3.7	Lapselle järjestettävä erityinen huolenpito	78
5	Tavanomaista kasvatusta, rajoittamista vai laitosvaltaa?	80
5.1	Laitosvaltainen tai asiaton hallintotoiminta	80
5.2	Vähämerkityksinen tosiasiallinen hallintotoiminta	85
5.3	Perusoikeussidonnainen tosiasiallinen hallintotoiminta	86
5.4	Perusoikeuksia rajoittava toiminta	88
5.5	Oikeuksien saatavuus	91
6	Johtopäätökset	93
	Lähteet	98

Lyhenteet

AOA	Apulaisoikeusasiamies
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 63/1999
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EOAK	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
ESP	Euroopan sosiaalinen peruskirja
EU	Euroopan unioni
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HVA	Hyvinvointialue
ILO	International Labour Organization (suom. Kansainvälinen työjärjestö)
KO	Käräjäoikeus
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KHO	Korkein hallinto-oikeus
LAV	Lapsiasiavaltuutettu
LOK	Lapsen oikeuksien komitea
LOS	Lapsen oikeuksien kansainvälinen sopimus SopS 60/1991
LsL	Lastensuojelulaki 417/2007
PeV	Perustuslakivaliokunta
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
SHL	Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
StV	Sosiaali- ja terveysvaliokunta
StVM	Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Tutkimukseni aiheena on selvittää lapsen oikeusasemaa lastensuojelun sijaishuollossa. Sijaishuollolla tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi on huostaanotettuna ja hänen hoitonsa ja kasvatuksensa järjestetään kodin ulkopuolella. Sijaishuollossa lapsi on pääasiassa sijoitettuna joko lastensuojelulaitokseen tai perhehoitoon.¹ Huostaanoton tavoitteena on lapsen oikeuksien toteutuminen, sillä jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun². Tutkimukset kuitenkin osoittavat, ettei lastensuojelu aina onnistu turvaamaan lasten olosuhteita, vaan nuorten pahoinvointi paikantuu juuri sijoitettuihin lapsiin³. Omassa työssäni sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijänä olen kiinnittänyt huomiota nuorten lisääntyneeseen pahoinvointiin, yhä vaikeampaan oireiluun ja siihen, kuinka neuvottomia me sosiaalityöntekijät olemme usean tilanteen edessä. Tämä herätti kiinnostukseni opiskella julkisoikeutta ja perehtyä lasten oikeuksiin. Erityisesti minua kiinnostaa ajankohtainen lasten oikeuksia koskeva sääntely ja millä lailla se pystyy tosi asiassa turvaamaan erityisryhmien oikeuksia.

Lastensuojelulaitokseen sijoitettuun lapseen voidaan kohdistaa erilaisia lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, jotka rajoittavat lapsen tiettyjä perusoikeuksia. Rajoitusten taustalla on lapsen edun toteutuminen ja pyrkimys suojella lasta. Nykytilassa rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyy kuitenkin epäkohtia, jotka ovat olleet useasti julkisuudessa esillä. Sijoitettujen lasten mukaan useimmissa laitoksissa rajoitustoimenpiteisiin liittyneet käytännöt rikkovat sekä lakia, että lasten perus- ja ihmisoikeuksia.⁴ Toisaalta taas lastensuojelulaitoksissa työskentelevät ovat tuoneet julkisuudessa esiin, etteivät he nykyisellä lainsäädännöllä ja tiukalla laintulkinnalla kykene suojelemaan lapsia

---

¹ Rätty, 2023, s. 582.

² Saastamoinen, 2010, s. XV.

³ Hiilamo, 2021, s. 23.

⁴ Ks. esim. Annala, 2019 ja Valtavaara, 2018.

riittävän hyvin. Työntekijät kokevat, että useiden lasten ongelmat vaatisivat tiukempia puuttumisen keinoja.⁵

Ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin vuonna 1936. Lasten suojeleminen ja hoito haluttiin siirtää yhden viranomaisen alle, pois vaivashoidon piiristä. Useiden aloitteiden ja hallitusten jälkeen vasta 1934 vuoden valtiopäivillä saatiin laadittua hallituksen esitys, jonka pohjalta ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan. Lastensuojelulain myötä syntyivät ensimmäiset säännökset koskien huostaanottoa ja lastensuojelulaitoksia.⁶ Näin jälkikäteen voidaan todeta lain epäonnistuneen lasten suojelemissa, sillä STM:n vuonna 2011 käynnistynyt selvitys lastensuojelun sijaishuollon epäkohdista paljasti, kuinka vakavien oikeusrikkomusten kohteeksi huostaanotetut lapset joutuivat. Haastateltavilla henkilöillä oli kokemuksia fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta, monenlaisesta nöyryyttämisestä sekä perustarpeiden laiminlyönneistä.⁷ Suomen valtio pyysi sijaishuollossa kaltoinkohdelluilta lapsilta virallisesti anteeksi Lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2016⁸.

Vuonna 1983 voimaantulleen lastensuojelulain tarkoituksena oli erityisesti parantaa alakäisten lasten ja holhottavaksi julistettujen henkilöiden oikeusturvaa. Lakiuudistuksen taustalla oli huomio siitä, että kaikissa lapsen huoltoa koskevissa asioissa tulisi paremmin huomioida lasten yksilölliset tarpeet ja toivomukset, sekä lapsen etu.⁹ Rajoitustoimenpiteitä koskevat pykälät saatiin lisättyä vuoden 1983 lastensuojelulakiin vasta 2006. Rajoitustoimenpiteitä koskeva sääntely koettiin välttämättömäksi lasten oikeusturvan ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.¹⁰ Tämän jälkeen käynnistettiin lastensuojelulain kokonaisuudistus ja uusin, voimassa oleva lastensuojelulaki on vuodelta 2007 (LsL 417/2007). Uuden lastensuojelulain päätavoitteina olivat mm. lapsen oikeuksien, lapsen edun ja oikeusturvan parantaminen¹¹.

---

⁵ Ks. esim. Happonen, 2021; Kierikka, 2021 ja Rummukainen, 2018.

⁶ HE 1934/93.

⁷ STM, 2016, s. 2–6.

⁸ Naalisvaara & Korkki, 2016, myös koko anteeksipyyntö katsottavissa tallenteena Sosiaali- ja terveystieteiden virallisella YouTube-kanavalla.

⁹ HE 224/1982 vp., s. 1.

¹⁰ HE 225/2004 vp., s. 1.

¹¹ HE 252/2006 vp., s. 1.

Lapsiasiavaltuutetun (LAV) mukaan lastensuojelu on ollut kriisiytyneessä tilassa jo 1990-luvulta lähtien ja Suomessa tulisi käynnistää lastensuojelulain kokonaisuudistus. Lapsen edun ensisijaisuuden riittävä huomioiminen edellyttäisi lisäksi perustuslakitasoista sääntelyä ja LAV katsoo, että lapsen etu tulisi sisällyttää perusoikeussäännöksiin.¹² Lasten oikeuksien komitea on toistuvasti antanut Suomelle huomautuksen puutteista lasten oikeuksien toteutumisessa ja suosittelee yhtenäistettyä lainsäädäntöä¹³.

Lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten määrä on kasvanut huomattavasti viimeisten 30 vuoden ajan. Vuonna 1990 Suomessa oli sijoitettuna noin 6000 lasta, kun vastaavasti vuonna 2000 määrä oli jo noin 10500.¹⁴ Vuonna 2022 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17885 lasta¹⁵. Kyseessä on merkittävä määrä lastensuojelulain ja sijaishuollon piirissä olevia lapsia. Heidän oikeusasemansa on erilainen kotona asuviin lapsiin verrattuna, sillä huostaanotettu ja sijaishuoltoon sijoitettu lapsi on julkisen vallankäytön kohteena¹⁶.

Sijoitettujen lasten etua ja oikeuksia valvovat lähtökohtaisesti sijoituksesta vastaava hyvinvointialue, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä sekä aluehallintovirastot (LsL 79 §). Myös oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen (EOA) tehtäviin kuuluu valvoa lain noudattamista kaikissa julkisissa tehtävissä. Valvonnan piiriin kuuluvat julkista tehtävää hoitavat yksityiset sosiaali- ja terveystalvelujen tuottajat, kuten lastensuojelulaitokset.¹⁷ EOA valvoo erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista PL 108.1 ja 109.1 § nojalla. Oikeuskanslerin ja EOA:n työnjakoa on jaettu niin, että oikeuskanslerin ei tarvitse tutkia sellaisia kanteluita, joissa henkilö on otettu laitokseen vastoin tahtoaan¹⁸.

---

¹² Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle, 2022, s. 14.

¹³ YK:n Lapsen oikeuksien komitea 57. istunto (2011), (CRC/C/FIN/CO/4, s. 2–3). erityisesti huomauttaa, että Suomen nykyinen lainsäädäntö on lasten oikeuksien osalta pirstaleinen. Komitea katsoo Suomesta puuttuvan yhtenäistetty lainsäädäntö, joka kattaisi lapsen oikeuksista annetun yleissopimuksen ja valinnisten lisäpöytäkirjojen soveltamisen kaikilta osin.

¹⁴ Hiilamo, 2022, s. 22.

¹⁵ THL:n tilastoraportti, 2023, s. 1.

¹⁶ Saastamoinen, 2018, s. 5.

¹⁷ Tuori & Kotkas, 2016, s. 829.

¹⁸ Tuori & Kotkas, 2016, s. 830–831.

Näin ollen lastensuojelulaitoksiin vasten tahtoaan sijoitettujen lasten valvonta-asiat kuuluvat nimenomaan EOA:n toimivaltaan.

1.2 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

Tutkimuskysymykseni on, millainen lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetun lapsen oikeusasema on ja miten lapsen oikeudet turvataan huostaanoton aikana? Pyrin selvittämään, millä tavalla lapsen oikeusasema muuttuu huostaanoton myötä, ja millaista julkisen vallan käyttöä lapseen voidaan lastensuojelulain nojalla kohdistaa. Keskeisenä tutkimuksessa on lapsen oikeudet ja niiden täysimääräinen toteutuminen, myös sijaishuollon aikana. Tutkimuksessa pyritään lisäksi selvittämään, millaisissa tilanteissa sijoitettujen lasten oikeudet vaarantuvat. Tähän pyrin vastaamaan analysoimalla eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, erityisesti liittyen lastensuojelulaitoksien käyttämiin rajoitustoimenpiteisiin. Rajaan tutkimuksestani lastensuojelun avohuollon asiakkaat, vaikka hekin voivat olla tilapäisesti kiireellisesti sijoitettuna ja tällöin heihin voidaan kohdistaa samoja rajoituksia kuin huostaanotettuihin lapsiin.

Tutkimukseni keskittyy nimenomaan lastensuojelulaitoksiin sijoitettuihin lapsiin, sillä heihin voidaan kohdistaa rajoituspöytä laajemmin verrattuna perhehoitoon sijoitettuihin lapsiin.¹⁹ Perhehoidolla tarkoitetaan niitä huostaanotettuja lapsia, jotka ovat sijoitettuna perhehoitajalle. Perhehoidolla tarkoitetaan ammatillista perhekotia, jolla on erillinen aluehallintoviraston myöntämä lupa.²⁰ Tutkimuksessani lapsella tai nuorella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta, johon voidaan kohdistaa lastensuojelulain mukaisia toimenpiteitä. Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat lapsen oikeudet ja lapsen edun periaate. Lapsen oikeudet koostuvat kaikista niistä oikeuksista, jotka Suomi on sitoutunut turvaamaan. Näihin oikeuksiin lukeutuvat muun muassa lapsen oikeus välttämättömään huolenpitoon ja suojeluun, oikeusturvaan, koulutukseen ja sosiaaliturvaan. Yksi merkittävimpiä oikeuslähteitä lasten oikeuksiin on Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien

---

¹⁹ Lastensuojelulaitokset tarvitsevat aluehallintovirastolta erillisen luvan rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

²⁰ Rätty, 2023, s. 698.

sopimus (LOS), jonka Suomi on ratifioinut 1991. Lapsen oikeuksia ja keskeistä sääntelyä käsitellään tarkemmin tutkielman toisessa luvussa.

Lapsen edun periaatetta on pidetty lapsioikeuden johtavana periaatteena. Lapsen etu on käsitteenä ja periaatteena ongelmallinen, koska sillä ei ole itsenäistä sisältöä, vaan se muodostuu tapauskohtaisesti jokaisen lapsen yksilöllisistä olosuhteista.²¹ Kaikessa lapsiin liittyvässä toiminnassa lapsen etu on tärkein lähtökohta, johon toiminnan tulee perustua. Lapsen etu on lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen artiklan kohta ja edellyttää lapsen edun huomioimista kaikessa julkisessa ja hallinnollisessa toiminnassa. Myös lastensuojelulaki painottaa lapsen edun huomioon ottamista kaikessa viranomaisen toiminnassa. Lapsen edun toteutumista on tehostettu korostamalla lapsen oikeutta osallisuuteen itseään koskevissa asioissa, sekä lapsen oikeutta erityiseen suojeluun.²²

Lapsen etu on perustavanlaatuinen oikeusperiaate ja sen avulla voidaan tulkita avoimia säännöksiä. Yhtä aikaa lapsen etu on myös menettelysääntö, sillä lapsen etua määritellessä perusteluissa tulee pystyä näyttämään, että lapsen etu todella on otettu huomioon ensisijaisena ratkaisuperusteena.²³ Lapsen edun painottamisella pyritään ohjaamaan lapsen oikeuksien toteutumista kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä. Painotus antaa yhtä aikaa positiivisen ja negatiivisen ulottuvuuden. Positiivisessa ulottuvuudessa lapsen etu viittaa lapsille oikeudellisesti suojattuihin intresseihin. Merkityksensä ne saavat oikeusjärjestyksessä niistä säännöksistä, joissa lapsen oikeuksista säännellään. Negatiivisessa ulottuvuudessa nousee esille juuri lapsien oikeuksien merkitys; sellaisia asioita, jotka koskevat nimenomaan lapsia, ei tule ratkaista yhteiskunnan tai vanhempien edun mukaisesti.²⁴

Tutkielmassa käydään läpi yleisellä tasolla perus- ja ihmisoikeuksien perusta ja suojajärjestelmä. Perusoikeuksista puhuttaessa tarkoitetaan seuraavia perustuslaissa turvattuja

---

²¹ Aer, 2012, s. 24.

²² Rätty, 2015, s. 1.

²³ Hakalehto, 2016, s. 430.

²⁴ Aer, 2012, s. 24.

oikeuksia: yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (välittömän ja välillisen syrjinnän kieltö), vapausoikeudet (oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, omaisuudensuoja, yksityiselämän suoja), osallistumis- ja vaalioikeudet (osallistumisoikeus yhteiskunnalliseen toimintaan sekä oikeus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon), sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet (elinkeinonvapaus, oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon), sivistykselliset oikeudet (maksuton perusopetus), kielelliset oikeudet, oikeus ympäristöön ja oikeusturva.²⁵

1.3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

1.3.1 Tutkimuksen metodologiset valinnat

Oikeustieteessä metodi ei ole mekaaninen, yhtä kaavaa noudattava prosessi, vaan harkintaa ja punnintaa vaativa tehtävä, jossa pyritään tulkitsemaan ja soveltamaan normeja käytäntöön. Kyseessä on enemmänkin näkökulma oikeuteen.²⁶ Tieteellinen tutkimus ei tarkoita sitä, että ainoastaan raportoidaan eri lähteiden sisältöä. Tavoitteena sen sijaan olisi löytää tutkimuksen kohteesta jotain uutta verrattuna aiempaan tutkimukseen.²⁷ Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi aion hyödyntää metodeja hieman laajemmin. Tätä kutsutaan metodistiseksi pluralismiksi, jolloin metodien käyttö on aiempaa avoimempaa ja monimuotoisempaa.²⁸

Pääasiallinen tutkimusmetodini on lainoppi eli oikeusdogmaatikka. Se on perinteisesti ollut oikeustieteen ydinalue tutkimuskohteenaan voimassa oleva oikeus²⁹. Lainopin on perinteisesti nähty omaavan kaksi tehtävää – selvittää oikeussäätöjen sisältöä, sekä systematisoida niitä³⁰. Lainopin tarkoituksena on tuottaa perusteltuja systematisointi-, punninta- ja tulkintakannanottoja koskien voimassa olevaa oikeutta. Huomion keskipisteessä

---

²⁵ Ojanen, 2015, s. 16–26.

²⁶ Aarnio, 2006, s. 237; myös Siltala, 2001, s. 17.

²⁷ Häyhä, 1997, s. 19.

²⁸ Tästä ilmiöistä puhuu mm. Hirvonen, 2011, s. 55–56, mutta käsitteen selittää täsmällisemmin Tapio Määttä, 2016, s. 135.

²⁹ Hirvonen, 2011, s. 21; Siltala, 2001, s. 17.

³⁰ Aarnio, 1997, s. 36–37; Husa ym., 2008, s. 20; Siltala, 2001, s. 17.

on oikeuden tosiasiallinen toteutuminen ja oletus siitä, miten se tulee todennäköisesti tulevaisuudessakin toteutumaan.³¹ Systematisointi tarkoittaa oikeussääntöjen oikeudellisen tulkintakontekstin hahmottamista, eli mihin laajempaan systeemiseen kokonaisuuteen kyseessä oleva yksittäinen säännös liittyy³².

Lainopin avulla voimassa olevasta oikeudesta voidaan esittää kahdenlaisia tulkintoja: normikannanottoja ja tulkintakannanottoja. Normikannanotto pitää sisällään käsityksen siitä, mitkä oikeusnormit ovat osa voimassa olevaa oikeutta. Tulkintakannanotto vie oikeusnormin käsittelyä pidemmälle ja kertoo jotain oikeusnormin sisällöstä. Näitä ei voida kuitenkaan täysin erottaa toisistaan ja jo normikannanotto väittää jotain oikeusnormin sisällöstä.³³ Puhdas lainoppi metodina toimisi silloin, jos haluaisin vain selvittää oikeusnormien sisältöä ja systematisoida niitä. Tavoitteenani kuitenkin on selvittää, millaisia haasteita sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisessa todellisuudessa on. Tutkielmani taustalla siis vaikuttaa *Access to justice* -näkökulma.

Aarnio (2006) näkee oikeussäännöt niin, että ne ovat poliittista valtaa käyttävien muodostamia ja ylläpitämiä. Voimassa oleva laki on näiden tekemä ja toimeenpanema, siis yhtä puutteellinen ja rajallinen kuin ihmiset yleisestikin. Tästä syystä oikeus ei ole yhtä kuin laki, vaan oikeudella on laajempi ulottuvuus, johon kuuluvat mm. käsitykset moraalista ja oikeudenmukaisuudesta.³⁴ Laki on yhteiskunnallisen ohjailun väline, ja sen tulkinnaissa nousevat esiin moraaliset kysymykset³⁵. Myös oikeuden saatavuus (*Access to justice*) liittyy tähän näkökulmaan. Vallitsevan länsimaisen oikeuskäsityksen mukaan ihmiset osaavat itse ottaa selvää omista oikeuksistaan, velvollisuuksistaan sekä tiedostaa käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen mahdollisuudet.³⁶ Lasten kohdalla ajatellaan lähitökohtaisesti, että vanhemmat toimivat heidän edunvalvojinaan (LsL §2), jolloin huostaanotetut lapset ovat tässä suhteessa haavoittuvassa asemassa. Heidän oikeuksiensa

---

³¹ Kolehmainen, 2015, s. 2.; Husa ym., 2008, s. 20.

³² Siltala, 2001, s. 23.

³³ Hirvonen, 2011, s. 22.

³⁴ Aarnio, 2006, s. 30–31.

³⁵ Fuller, 1964, s. 106; Tuori, 1990, s. 80.

³⁶ Toivonen & Kovalainen, 2023, s. 1179.

toteutumisen varmistaminen kuuluu tällöin julkiselle vallalle, erityisesti lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.³⁷ *Access to justice* -näkökulman mukaisesti ihmisillä tulisi myös tosi asiallisesti olla mahdollisuus saada oikeutta³⁸, erityisesti haavoittuvilla ihmisryhmillä, joihin sijoitetut lapset kuuluvat.

Tutkimukseni paikantuu oikeustieteessä valtiosääntöoikeuteen; sosiaaioikeuden ja perus- ja ihmisoikeuksien alalle. Tarkennettuna kyseessä on hyvinvointi- ja lapsioikeudellinen tutkimus. Hyvinvointioikeus on tullut käsitteenä käyttöön 1990-luvulla ja siihen katsotaan kuuluvan kaikki oikeudenalat, joilla on yksilön hyvinvoinnin kannalta merkitystä. Tähän lasketaan myös lapsioikeus.³⁹ Lapsioikeuden puolestaan voidaan perinteisesti katsoa kuuluvan perheoikeuden alle, koostuen kaikista niistä säädöksistä, joilla säännellään lapsen oikeudellisesta asemasta⁴⁰. Toisaalta jotkut pitävät lapsioikeutta itsenäisenä oikeudenalana, eikä niinkään enää osana perheoikeutta⁴¹. Perinteinen käsitys lapsioikeudesta on pitänyt sisällään mm. säädökset, jotka määrittelevät lapsen suhdetta vanhempiinsa ja kuinka lapsen huolto ja elatus määräytyvät. Samoin lastensuojeluoikeus kuuluu lapsioikeuden alle. Nykyään lapsioikeus on laventunut koskemaan myös lapsen oikeuksia määrittäviä sopimuksia, sekä kansainvälisen oikeuden määräyksiä koskien lapsen asemaa.⁴²

1.3.2 Oikeuslähteet ja aiempi tutkimus

Oikeuslähteiksi kutsutaan kaikkia niitä lähteitä, joista saadaan tietoa voimassa olevan oikeuden sisällöstä. Oikeusdogmatiikassa pääasiallisia oikeuslähteitä ovat lait ja muut säädökset. Nämä eivät pelkästään riitä antamaan riittävää kuvaa oikeuden sisällöstä, sillä säädöstekstit ovat usein epätäsmällisiä ja monitulkintaisia. Tämän vuoksi tulkitsemiseen tarvitaan avuksi lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta ja oikeustapauksia.⁴³

---

³⁷ Rätty, 2023, s. 98–99.

³⁸ Ervasti, 2011, s. 349.

³⁹ Ervasti, 2022, s. 218.

⁴⁰ Kangas, 2012, s. 37.

⁴¹ Pajulammi, 2014, s. 450.

⁴² Kangas, 2012, s. 37.

⁴³ Husa ym., 2008, s. 32–33. Näin myös Tolonen, 2003, s. 103, s. 115–126.

Merkittäviä oikeuslähteitä tutkimusongelmani näkökulmasta ovat lapsen oikeuksien sopimus, sekä erityisesti lastensuojelulakiin perehtyneiden oikeustieteilijöiden julkaisema tutkimuskirjallisuus. Esittelijäneuvos Tapio Rädyn kirjoittamaa teosta *Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen*⁴⁴ pidetään laajasti yhtenä lastensuojelulain soveltamisen kulmakivistä, ja tässäkin tutkielmassa nojataan useassa kohtaa Rädyn tulkintoihin. Lisäksi esimerkiksi OTK Kati Saastamoinen sekä OTT Suvianna Hakalehto ovat laajasti perehtyneet lapsioikeuteen ja tutkineet lasten oikeuksia.

Muita keskeisiä yleisteoksia ovat mm. *Sosiaalioikeus*⁴⁵, *Perusoikeudet*⁴⁶, *Perustuslaki*⁴⁷ sekä *Lastensuojeluoikeus*⁴⁸. Säädöksistä erityisesti Suomen perustuslaki (PL 731/1999), lastensuojelulaki (LsL 417/2007) ja sosiaalihuoltolaki (SHL 1301/2014) ovat keskeisiä. Tutkielmassa hyödynnettävä oikeuskäytäntö on pääasiassa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ja tarkastuskertomukset, mutta hyödynnän myös kansainvälisten ja kansallisten tuomioistuinten ratkaisuja. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ovat tutkimukseni laadullisen osion aineisto, josta pyrin paikantamaan oikeuksien toteutumista vaarantavia tekijöitä ja oikeuksien saatavuutta heikentäviä seikkoja. Tämä aineisto on siis kaksoisroolissa tutkimuksessani: yhtä lailla se antaa tulkintaohjeita, sekä osoittaa nykytilan ongelma-kohtia.

Aihepiiriin liittyviä väitöskirjoja on valmistunut jonkin verran. Ajankohtaisista väitöskirjoista korostuu yhtenevä teema: lapsia ei edelleenkään kohdata hallinnossa ja julkisen vallankäytön kohteena yksilöinä, vaan pyritään luomaan kaavamaisia ratkaisumalleja. Sami Isoniemi (2019) on tutkinut väitöskirjassaan sijaishuoltoon sijoitettujen lasten luottomia poissaoloja poliisin virka-avun näkökulmasta. Isoniemi kiinnittää huomiota siihen, että lapsen edun ensisijaisuuden periaate ei toteudu, ainakaan silloin kun toimitaan poliisihallituksen ohjeistuksien mukaisesti. Ohjeistuksissa pyritään kaavamaiseen

---

⁴⁴ Rädyn teosta on uudistettu säännöllisin väliajoin vastaamaan uudistuvaa lainsäädäntöä, uusin painos on vuodelta 2023.

⁴⁵ Tuori & Kotkas, 2023, 6. uudistettu painos.

⁴⁶ Hallberg, ym., 2005, päivittyvä teos.

⁴⁷ Saraviita, 2011.

⁴⁸ Aer, 2012.

toimintaan, jolloin lasten yksilölliset tilanteet voivat jäädä arvioimatta. Isoniemi esittää johtopäätöksissään pohdinnan siitä, voisiko lasten osallisuutta ja lapsilähtöistä lähestymistapaa lisäämällä vaikuttaa luvattomien poissaolojen määrään. Tällöin myös lapsen edun ensisijaisuus toteutuisi poliisin toiminnassa paremmin.⁴⁹

Virve-Maria Toivosen (2017) tutkimus lapsen edun toteutumisesta tuomioistuimissa tuottaa samaa näkökulmaa. Toivonen toteaaakin, etteivät velvoitteet lapsen edun arvioinnista toteudu oikeuskäytännössä niin laajamittaisesti, kuin se on kansainvälisissä sopimuksissa tarkoitettu, vaan usein arvio lapsen edusta jää kapeaksi. Toivosen havaintojen mukaan päätöksissä usein tyydytään kaavamaisesti ja lakonisesti toteamaan, että päätös on lapsen edun mukainen.⁵⁰ Molemmissa väitöskirjoissa on siis huomattu, ettei lapsen etua aina todellisuudessa tarkastella yksilöllisesti kunkin lapsen kohdalla, vaan pyritään kaavamaisiin ratkaisuihin ja yleispätevien ohjeiden noudattamiseen.

Marlon Moilanen (2022) on pohtinut jännitteitä, jotka ovat syntyneet yhteiskunnallisesti hyväksyttävän tavanomaisen kasvatuksen tulkinnassa. Lainsäädäntö ohjaa sijaishuolto- paikkojen toimintaa yhä enenevässä määrin, jolloin tulkinnasta voi syntyä ristiriitoja siitäkin huolimatta, että osa säädöksistä on pyritty kirjaamaan hyvin tarkkarajaisiksi. Moilanen puhuu *laitosvallan laillistamisesta*. Tällä hän tarkoittaa tietynlaisia laitoksissa käytettäviä päivittäisiä kasvatukseen keinoja, joiden nähdään olevan oikeudellisesti hyväksyttävempiä niiden huolenpidollisen luonteen vuoksi. Tällöin ei kiinnitetä riittävästi huomiota näiden käytänteiden oikeudelliseen arviointiin vallankäytön näkökulmasta, tai pohdita niiden vaikutuksia laitoksessa asuvien lasten elämään. Kyseessä voi olla esimerkiksi kaavamainen kasvatusta tai joukkorangaistukset, jotka ovat seurausta laitostalvaltaisesta hallintokulttuurista. Tämä voi johtaa siihen, ettei lapsen yksilölliset hoidon ja huolenpidon tarpeet tai oikeudet tule huomioon riittävällä tavalla.⁵¹

---

⁴⁹ Isoniemi, 2019, s. 184–185.

⁵⁰ Toivonen, 2017, s. 242.

⁵¹ Moilanen, 2022, s. 255–256.

1.4 Tutkimuksen eteneminen

Aloitan tutkielmani käsittelemällä toisessa luvussa kansainvälistä ja kansallista lainsäädäntöä perus- ja ihmisoikeuksista, lapsen oikeuksista sekä perustuslaista. Käsittelem tärkeimmät oikeuslähteet, kuten lasten oikeuksien sopimuksen ja perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvän perussääntelyn. Lisäksi käyn läpi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvää valvontaa, sekä lapsen edun periaatteen. Kolmannessa luvussa keskityn sijaishuollon järjestämiseen. Neljännessä luvussa käyn läpi perusoikeuksien rajoittamista lastensuojelulain perusteella. Selvitän näissä luvuissa tärkeimmät erot lapsen oikeusasemassa huostaanoton myötä ja mitä sijoitetun lapsen oikeuksia turvaavaan sääntelyyn kuuluu.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja analysoidessani olen tehnyt koontia siitä, millaisia epäkohtia sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumisessa on. Tämän analyysin tuloksia esittelen luvussa viisi. Käytän tulosten analysoinnissa apuna Marlon Moilasen (2023) luomaa jaottelua sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen väärinkäytöstä. Analyysistäni ei voi tehdä yleistäviä johtopäätöksiä, sillä oikeusasiamies julkaisee vain sellaiset ratkaisut, joilla on oikeudellista merkitystä tai ne herättävät yleistä mielenkiintoa. Peilaan tuloksiani muihin lapsioikeudellisiin tutkimuksiin ja näiden johtopäätöksiin. Päätän tutkielmani omiin johtopäätöksiini, jotka esittelen luvussa kuusi. Johtopäätökseni sisältävät myös *de lege ferenda* -ehdotuksia lainsäätäjälle, sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Oikeudellinen sääntely lapsen oikeuksien turvaajana

2.1 Perus- ja ihmisoikeuksien kehitys ja perustuslaki

Ihmisoikeuksien juuret juontavat 1700-luvulle, jolloin julkaistiin ensimmäisiä oikeudellisia asiakirjoja lähinnä kansalaisoikeuksiin liittyen⁵². Ensimmäiset modernit valtiosäännöt, jotka rajoittivat kuninkaan valtaa ja takasivat kansalaisille yleisiä oikeuksia, laadittiin kuitenkin Englannissa jo 1200-luvulla⁵³. Niiden ei vielä silloin katsottu olevan kaikille ihmisille kuuluvia oikeuksia⁵⁴, vaan useimmiten oikeuksien haltijoina olivat vapaat, valkoiset miehet. Näin ollen perusoikeuksien ei katsottu kuuluvan esimerkiksi naisille tai lapsille.⁵⁵ Euroopassa ihmisoikeuksien pohja löytyy Ranskan vallankumouksen (v. 1789) yhteydessä annetusta ihmisten ja kansalaisten oikeuksien julistuksesta. Sen mukaan kaikilla ihmisillä on luonnollisia ja luovuttamattomia oikeuksia, joiden turvaaminen on valtion tehtävä. Keskeisintä on ihmisten vapaus ja oikeus tehdä kaikkea, paitsi loukata toisia ihmisiä.⁵⁶

Perusoikeuksilla tarkoitetaan yksilölle kuuluvia oikeuksia, jotka on säädetty perustuslaissa. Perusoikeuksiksi luokitellaan vain perustavanlaatuiset ja erityisen tärkeät oikeudet.⁵⁷ Perusoikeuksista siirryttiin laajempaan ihmisoikeusajatteluun erityisesti toisen maailmansodan ja natsisaksan aikaisen rotupolitiikan myötä. Yhdistyneet kansakunnat (YK) perustettiin toisen maailmansodan jälkeen v. 1945 ja sen perustamisen jälkeen laadittiin ihmisoikeuksien julistus⁵⁸, jonka noudattamiseen kaikki YK:n jäsenvaltiot ovat sitoutuneet. Ihmisoikeuksien julistus ei itsessään ole kansainvälinen sopimus, mutta sen periaatteet pitää olla jäsenvaltioiden toiminnan perustana.⁵⁹ Julistuksessa

---

⁵² Husa & Pohjolainen, 2014, s. 135.

⁵³ Koivurova & Pirjatanniemi, 2014, s. 25.

⁵⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 135.

⁵⁵ Koivurova & Pirjatanniemi, 2014, s. 26.

⁵⁶ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 135.

⁵⁷ Hallberg, 2005.

⁵⁸ Julistus annettiin vuonna 1948 YK:n perustaman ihmisoikeustoimikunnan toimesta. Se ei kuitenkaan ollut sellaisenaan oikeudellisesti sitova, vaan sen pohjalta lähdettiin kehittämään julistuksen muuntamista kansainväliseksi sopimukseksi. Lopulta laadittiin kaksi sopimusta, jotka saatiin valmiiksi vasta 1966.

⁵⁹ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 136. Myös Ojanen, 2015, s. 67–68.

ihmisoikeudet nähdään kaikille ihmisille kuuluvaksi heidän ihmisyytensä vuoksi, eikä siksi, että valtio tai muu taho antaisi nämä oikeudet. Julistuksen 1 artiklassa todetaan ihmisten syntyvän vapaina ollen tasavertaisia arvoltaan ja oikeuksiltaan.⁶⁰

Suomessa perusoikeudet ovat kirjattuna perustuslakiin. Uusi Suomen perustuslaki (PL 731/1999) tuli voimaan 1.3.2000. Sen 2. luku sisältää samat perusoikeudet, jotka tuotiin edelliseen perustuslakiin (94/1919) jo vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa. Perusoikeusuudistuksen taustalla oli integrointi kansainvälisiin ihmisoikeusjärjestelmiin.⁶¹ Perustuslaki sisältää säännökset koskien kansalais- ja poliittisia oikeuksia, sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Näiden lisäksi perustuslaki turvaa yksilön oikeudet mm. oikeusturvaan, hyvään hallintoon ja henkilötietojen suojaan.⁶² Perustuslaki antaa 22 §:n mukaisesti julkiselle vallalle velvollisuuden huolehtia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Suomen valtiosäännön taustalla on kolme perustavanlaatuista arvoa. Ne ovat ihmisarvon loukkaamattomuus, yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden edistäminen sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien turvaaminen.⁶³ Perustuslaki muodostaa kansallisen oikeusjärjestyksen kehyksen, eikä näin ollen ole verrattavissa muihin lakeihin. Muun lainsäädännön tulee muotoutua perustuslain määräämällä tavalla. Perimmäinen ajatus on, että kaikki julkinen vallankäyttö johdetaan viime kädessä perustuslaista.⁶⁴ Tuomioistuin ei voi soveltaa perustuslakia alempaa säännöstä niin, että se olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Ristiriitatilanteissa perustuslain säännöksille tulee aina antaa etusija suhteessa muihin lakeihin.⁶⁵

Perusoikeussuoja alkaa henkilön syntymästä ja päättyy tämän kuolemaan. Se ei katso henkilön ikää, paitsi äänestysoikeuden kohdalla, sillä. Perustuslaki tosin antaa erityistä

---

⁶⁰ Koivurova & Pirjatanniemi, 2014, s. 29.

⁶¹ Saraviita, 2011, s. 115–117.

⁶² Ojanen, 2015, s. 7.

⁶³ Hallberg, 2005.

⁶⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 49–50.

⁶⁵ Saraviita, 2011, s. 907.

suojaa alaikäisille lapsille. Perustuslain mukaan myös lapsia tulee kohdella tasapuolisesti ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystasonsa mukaisesti itseään koskeviin asioihin. Julkisen vallan tulee huolehtia perheiden riittävästä sosiaaliturvasta, jotta lasten hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu turvataan.⁶⁶ Tämä pitää sisällään veloitteen huolehtia perheiden riittävästä toimeentulosta, sekä oikeudesta huolenpitoon. Muita sosiaalioikeuden kannalta merkittäviä perustuslaillisia oikeuksia ovat lasten oikeus opetukseen ja sivistykseen, sekä sosiaali- ja terveystalouteen.⁶⁷

2.2 Merkittävimmät ihmisoikeussopimukset

Suomi on sitoutunut noudattamaan noin neljäkymmentä kansainvälistä sopimusta, joiden voidaan katsoa olevan ihmisoikeuksia koskevia sopimuksia. Pääosin kyseessä on YK:n, Euroopan neuvoston sekä ILO:n (Kansainvälinen työjärjestö) laatimia yleissopimuksia.⁶⁸ Ihmisoikeuksien julistuksen pohjalta on laadittu kaksi YK:n kansainvälistä sopimusta, joista toinen turvaa KP-oikeudet (kansalais- ja poliittiset oikeudet) ja toinen TSS-oikeudet (taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet). Nämä sopimukset allekirjoitettiin vuonna 1966 ja Suomessa ne tulivat voimaan 10 vuotta myöhemmin, 1976.⁶⁹ Lasten oikeuksien kannalta kaikkein merkittävimmät kansainväliset sopimukset ovat Euroopan ihmisoikeuksien sopimus sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus.

Euroopan ihmisoikeuksien sopimus (EIS) pohjautuu ihmisoikeuksien julistukseen. Euroopan neuvosto hyväksyi sopimuksen 1950 ja se tuli voimaan 1953. Suomi liittyi EIS:n vuonna 1990.⁷⁰ EIS:n mukaisesti sopimusvaltiot ovat sitoutuneet takaamaan kaikille seuraavat oikeudet ja vapaudet: oikeus elämään, kidutuksen kielto, orjuuden ja pakkotyön kielto, oikeus vapauteen ja turvallisuuteen, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ei rangaistusta ilman lakia, oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen, ajatuksen-,

---

⁶⁶ Ojanen, 2015, s. 31, 35.

⁶⁷ Tuori & Kotkas, 2023, s. 249.

⁶⁸ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 138.

⁶⁹ Ojanen, 2015, s. 74.

⁷⁰ Hirvelä & Heikkilä, 2017, s. 1–2. Myös Ojanen, 2015, s. 68, 75.

omantunnon- ja uskonnonvapaus, sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, oikeus avioliittoon, oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon sekä syrjinnänkielto.⁷¹ Oikeuksia on myöhemmin tarkennettu ja täsmennetty lisäpöytäkirjojen muodossa⁷².

Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perusteella A:n isyys vahvistettiin, vaikka isyyksilain säädetty viiden vuoden kanneaika isyyden vahvistamiselle oli päättynyt. Vuonna -61 syntynyt A sai tietää biologisen isänsä B:n henkilöllisyyden vasta 2007, vaikka B oli A:n tietämättä maksanut A:sta elatusapua elatussopimuksen mukaisesti. DNA-testin vahvistettua asia A halusi vahvistaa isyyden B:n vastusta tätä, vedoten isyyksilain mukaiseen kanneaikaan. Korkein oikeus totesi, ettei kanneaikaa voitu soveltaa tilanteessa, jossa A ei tosi asiassa ollut tiennyt oletetun isänsä henkilöllisyyttä ennen vuotta 2007. Lisäksi KKO totesi kanneajan noudattamatta jättämisen olevan linjassa EIS:n velvoitteiden ja EIT:n ratkaisukäytännön kanssa.⁷³

Vaikka Suomi on ratifioinut lukuisan määrän kansainvälisiä sopimuksia ihmisoikeuksiin liittyen, niillä ei silti ole ehdotonta ja yleistä etusijaa suhteessa kansalliseen oikeuteen. Sopimukset ja perustuslaki kuitenkin velvoittavat ihmisoikeusmyönteiseen lainulkintaan kotimaisessa oikeudessa. Ristiriitatilanteissa tulee hyväksyä vain sellaiset ratkaisut, joissa ihmisoikeuksiin liittyvät velvoitteet tulevat asianmukaisesti toteutumaan.⁷⁴ Ihmisoikeussopimusten lisäksi EU:lla on oma sääntelynsä koskien perus- ja ihmisoikeuksia. Euroopan unionin perusoikeuskirja hyväksyttiin vuonna 2000⁷⁵, ja vuoden 2009 Lissabonin sopimuksen myötä EU:n perus- ja ihmisoikeudet tulivat osaksi unionin primaarinormistoa. Näin ne tulivat myös sopimuksen tasolla jäsenmaita oikeudellisesti velvoittaviksi⁷⁶.

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat kaikille, myös lapsille. Lapsioikeuden alkuperäisenä tavoitteena oli rakentaa juridinen kehikko perheoikeudellisia riitoja varten. Säädökset koskivat mm. isyyttä, avioerotilanteita ja lastensuojelua. Lasta ei nähty erillisenä oikeusien haltijana, vaan enemmänkin suojelua tarvitsevana yhteiskunnan jäsenenä sekä

---

⁷¹ Hirvelä & Heikkilä, 2017, s. 3–4.

⁷² Lisäpöytäkirjoissa on täydennetty sopimusta mm. omaisuudensuojan, liikkumisvapauden ja kaikkinaisen syrjinnän kiellon osalta. Lisäksi EIS:n nojalla kuolemanrangaistus poistettiin sekä lisättiin kielto syyttää ja rangaista kahdesti.

⁷³ KKO 2012:11.

⁷⁴ Ojanen, 2015, s. 73.

⁷⁵ Ojanen, 2014, s. 50–51; myös Raitio & Tuominen, 2020, s. 321–324.

⁷⁶ Raitio & Tuominen, 2020, s. 202.

sosiaalisena ongelmana. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS⁷⁷) syntyi, kun yhteiskuntarakenteen muutoksen myötä yhä useampi nainen meni töihin. Tällä oli suoranaisia vaikutuksia lasten asemaan, eikä EIS:n ei nähty riittävästi turvaavan lasten oikeudellista asemaa. Sopimus valmistui pitkän, yli 10 vuoden valmistelun päätteeksi vasta 1989. Suomessa se ratifioitiin v. 1991.⁷⁸

LOS on poikkeuksellisen laaja ja yksityiskohtainen, mutta siitä voidaan johtaa neljä yleisperiaatetta: lapsen oikeus kehitykseen, lapsen edun ensisijaisuus, syrjimättömyys ja lapsen oikeus osallisuuteen. Lisäksi sopimuksesta voidaan johtaa yhdeksi yleisperiaatteeksi lapsen itsemääräämisoikeus. Sopimus sisältää 54 artiklaa, sisältäen kansalais- ja poliittiset oikeudet, oikeuden peruselintasoon, sekä taloudellisiin ja kulttuurillisiin seikkoihin liittyvät oikeudet. Sopimus asettaa lasten oikeuksien vähimmäistason.⁷⁹

Lastensuojeluoikeuden kannalta olennaisimmat kohdat ovat lapsen edun huomioiminen kaikessa julkisessa toiminnassa (§ 3), vanhempien ja perheen vastuun, oikeuksien ja velvollisuuksien tunnistaminen (§ 5), ettei lasta eroteta perheestä ilman, että sen katsotaan olevan lain ja lapsen edun mukaista (§ 9), lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä ikätasonsa mukaisesti häntä koskevissa asioissa (§ 12), oikeus yksityisyyteen, perheeseen, kotiin ja kirjeenvvaihtoon (§ 16), lapsen suojeleminen kaikelta fyysiseltä ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä (§ 19), oikeus valtion erityiseen tukeen ja suojelemaan (§ 20) sekä huostaanotetun lapsen tilanteen säännöllinen arvioiminen (§ 25).⁸⁰ Eriyisesti sijoitettujen lasten oikeuksia turvaa viimeisenä mainittu § 25.

Lapsen oikeuksien sopimus aloitti uuden lapsioikeuden aikakauden mullistaen perinteisen näkemyksen lapsen oikeuksista. Sopimusta voidaan pitää merkittävänä oikeuslähteenä kaikissa niissä tilanteissa, joissa on kyse lapsen oikeudellisesta asemasta.⁸¹ LOS:n

---

⁷⁷ Englanniksi sopimuksen nimi on *Convention on the Rights of the Child*, lyhennettynä CRC tai UNCRC. Tässä tutkielmassa puhutaan kuitenkin sopimuksesta suomenkielisellä nimellä ja lyhenteellä.

⁷⁸ Hakalehto-Wainio, 2014, s. 133–135.

⁷⁹ Hakalehto-Wainio, 2011, s. 514 sekä 2014, s. 138–139.

⁸⁰ Aer, 2012, s. 11–12.

⁸¹ Hakalehto-Wainio, 2011, s. 510.

pohjalta näkemys lapsista muuttui. He ovat erityisen suojelun kohteena, mutta myös aktiivisia toimijoita. Lapset ovat aikuisista poikkeava erityisryhmä, joka tarvitsevat fyysistä ja henkistä suojelua. Ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi lapset ovat alttiita ihmisoikeusloukkauksille ja samasta syystä heillä on vaikeuksia vaatia oikeuksiensa toteutumista. Sopimuksen tavoitteena on poistaa kaikki lapsiin kohdistuva syrjintä, huono kohtelu ja epäoikeudenmukaisuudet. LOS linjaa, kuinka lapsia tulisi yhteiskunnassa kohdella ja turvaa heidän oikeutensa toimia ja osallistua. Näiden oikeuksien toteutumisesta huolehtiminen on aikuisten vastuulla, ensisijaisesti huoltajien ja viime kädessä viranomaisten.⁸²

LOS ei ole vain kansanvälinen julistus lapsen oikeuksien tavoitetilasta, vaan valtiolle ehdottomia juridisia velvoitteita asettava oikeudellinen instrumentti. Sopimus on voimassa osana suomalaista lainsäädäntöä ja siten sitä tulisi noudattaa tarkoin. Yleinen ajatus Suomessa on, että LOS:n velvoitteet ovat kirjattuna myös lastensuojelulakiin. Pitkälti näin onkin, mutta silti sopimusta tai sen lakitasoista velvoittavuutta ei tunneta Suomessa riittävällä tavalla. Tosiasiallinen hallintotoiminta ei ota riittävällä tavalla sopimuksen artikloita huomioon sovellettavina säännöksinä, eikä niihin viitata viranomaispäätösten perusteluissa.⁸³

2.3 Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontamekanismit

Laillisuusvalvonnan tavoitteena on valvoa, että kaikki viranomaiset, yksittäiset virkamiehet ja muut julkista valtaa käyttävät tai julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia, sekä täyttävät lakisääteiset velvollisuutensa. Erityisen tärkeää on ohjaus, jonka tavoitteena on pyrkiä takamaan perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen siinä määrin, kuin ne kunkin tahon toimintaa velvoittavat.⁸⁴ Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa valtiolla on erityisvastuu. Vaikka esimerkiksi sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen on käytännössä kuntien ja hyvinvointialueiden vastuulla, ei se vapauta valtiota vastuusta. Valtion tulee huolehtia siitä, että kunnilla ja hyvinvointialueilla on tosialliset

---

⁸² Hakalehto-Wainio, 2014, s. 136–137.

⁸³ Araneva, 2022, s. 10.

⁸⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 266.

mahdollisuudet suoriutua tehtävissään.⁸⁵ Suomessa oleville ihmisille perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen turvataan kolmitasoisella järjestelmällä. Ensinnäkin nämä oikeudet turvataan kattavasti jo perustuslaissa. Kansallista järjestelmää täydentävät kansainväliset sopimukset, joihin useimpiin sisältyy sopimuksen noudattamista valvovat elimet. Kolmas elementti on Euroopan unionin oikeus, joka menee monessa suhteessa EIS:ta pidemmälle suojaten laajemmin EU-kansalaisten TSS-oikeuksia.⁸⁶

Kansallisella tasolla perusoikeuksien valvonta voidaan jakaa ennakolliseen ja jälkikäteiseen valvontaan. Ennakolliseen valvontaan kuuluu lainsäätövaiheen erityinen valvonta, jolloin lakiehdotuksia tai -muutoksia arvioidaan perusoikeuksien toteutumisen kannalta jo valmisteluvaiheessa. Keskeisessä asemassa tässä on eduskunnan perustuslakivaliokunta (PeLV), jonka kannanotot ovat tosiallisesti katsottu olevan velvoittavassa asemassa. Jälkikäteisvalvonnan osalta tuomioistuimilla on velvollisuus perus- ja ihmisoikeusmyönteiseen laintulkintaa, eikä se saa soveltaa säännöstä, joka on ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.⁸⁷

Suomen valtiosäännön erityispiirteitä on kaksinkertainen laillisuusvalvontainstituutio, joka on oikeuslaitoksesta erillinen ja hallinnollisesti itsenäinen. Suomen valvontajärjestelmää täydentävät aiemmin johdannossa mainitut eduskunnan oikeusasiamies, valtioneuvoston oikeuskansleri, erityisvaltuutetut sekä ihmisoikeuskeskus⁸⁸. Laillisuusvalvojien itsenäiset virastot toimivat sekä parlamentin että hallituksen yhteydessä, ja niillä on poikkeuksellisen laaja toimivalta valvoa koko julkista organisaatiota eduskuntaa lukuun ottamatta. Laillisuusvalvojilla on käytettävissään tehokkaat sanktiokeinot, kuten julkiset moitteet ja syytteesenpanovalta. Laillisuusvalvojajärjestelmä ylittää perinteisen vallan

---

⁸⁵ Ojanen, 2015, s. 37–38.

⁸⁶ Ojanen, 2015, s. 7.

⁸⁷ Ojanen, 2015, s. 55–56, 61.

⁸⁸ Ihmisoikeuskeskus on riippumaton perus- ja ihmisoikeuksien asiantuntijaorganisaatio. Se toimii eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä ja yhdessä ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa nämä muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Tehtävänä on täyttää YK:n linjausten mukaisesti vaatimus riippumattomasta ihmisoikeusinstituutiosta. Saraviita, 2011, s. 925.

kolmijakoperiaatteen, sillä laillisuusvalvojat valvovat myös riippumattoman tuomioistuinelaitoksen toimintaa.⁸⁹

Kansainvälisten sopimusten noudattamiseen on luotu omat valvontamekanismit. EIS:n noudattamisen valvontaan on perustettu erillinen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT). EIS:n mukaisesti sopimusvaltiolla on velvollisuus taata sopimuksen turvaamat vapaudet ja oikeudet. EIT:n toimivaltaan kuuluu valvoa näiden velvollisuuksien noudattamista. Asiat tuodaan vireille valitusmenettelyn kautta.⁹⁰ Edellytyksenä on, että ennen valituksen tekemistä asiasta tulee olla ylimmän kansallisen tuomioistuimen ratkaisu. Vastaajana kanteluissa on aina valtio.⁹¹ Valitusmenettelyn lisäksi sopimusvaltioiden hallituksilla on velvoite laatia sopimuksen noudattamisesta ja toimeenpanosta raportteja, jotka EU:n ministerikomitea käsittelee, antaen tarvittaessa suosituksia. Nämä suositukset eivät ole oikeudellisesti velvoittavia, mutta niillä on silti suuri painoarvo.⁹²

YK:n alaisilla sopimuksilla on omat sopimuksen noudattamista valvovat elimet, eli komiteat.⁹³ Lapsen oikeuksien komitea (LOK) valvoo LOS:n noudattamista ja täytäntöönpanoa. Sopijavaltioiden tulee toimittaa komitealle viiden vuoden välein määräaikaisraportti, jossa todetaan sopimuksen kansallisen täytäntöönpanon tilanteesta. Sopijavaltioiden tulee tuoda määräaikaisraportissa esille, kuinka lapsen oikeuksien toteutumista on edistetty ja kuinka komitean aiemmat huomautukset tai suositukset on otettu huomioon. Raporttien perusteella komitea antaa sopimusvaltioille suositukset ja huomautukset tarkoituksenaan edistää lapsen oikeuksien toteutuminen. Komitealla ei ole oikeutta määrätä sanktioita, jolloin sopimuksen noudattaminen riippuu tosiasiasa valtion halukkuudesta täytäntöön panna sopimuksen velvoitteet.⁹⁴

---

⁸⁹ Saraviita, 2011, s. 925.

⁹⁰ Hirvelä & Heikkilä, 2017, s. 17.

⁹¹ Hirvelä & Heikkilä, 2017, s. 25–26. Näin myös Ojanen, 2015, s. 80–81.

⁹² Ojanen, 2015, s. 77–78.

⁹³ Ojanen, 2015, s. 78–79.

⁹⁴ Hakalehto-Wainio, 2014, s. 135, 151.

Lapsiasiavaltuutetun (LAV) tehtävänä on valvoa erityisesti lapsen oikeuksien ja lapsen edun toteutumista – sekä päätöksenteon, että lainsäädännön tasolla. LAV:n toiminnasta säädetään laissa lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004), ja se on itsenäinen ja riippumaton viranomaisena. LAV toimittaa eduskunnalle kertomuksen hallinnonaltaan neljän vuoden välein. Kertomuksen tarkoituksena on tukea eduskuntaa, jotta se huomioisi lapsen oikeudet päätöksenteossaan. LAV nostaa esille ajankohtaisia lapsipolitiikkaan liittyviä kysymyksiä, ongelmakohtia ja ehdotuksia.⁹⁵

2.4 Lapsen etu johtavana oikeusperiaatteena

Lapsen etu toteutuu silloin, kun hänen oikeuksiensa toteutumisesta huolehditaan. Kyse ei ole pelkästään siitä, että lapsen perustarpeista huolehditaan, vaan kaikkien kansainvälisissä sopimuksissakin turvattujen oikeuksien tulee toteutua mahdollisimman laajalaisesti ja täysimääräisesti.⁹⁶ Lapsen oikeuksien sopimus tarkastelee lapsia yksilöinä, joilla on heti syntymästä lähtien täysimääräinen oikeus ihmisoikeuksiin. Lapsen oikeudet eivät tarkoita samaa kuin mitä vanhempien oikeudet ovat. Toisin sanoen lapsen etu voi olla eriävä siitä, mikä koko perheen etu on. Sopimuksen myötä lasten oikeuksista ja lasten hyvinvoinnin turvaamisesta on tullut merkittävä oikeudellinen asia. Niiden toteutuminen ei ole pelkästään vanhempien ja huoltajien varassa, vaan viime kädessä lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen on viranomaisten tehtävä.⁹⁷

LOS 3. artikla korostaa lapsen edun huomioimista kaikessa hallinnollisessa toiminnassa, niin sosiaalihuollossa, tuomioistuimissa kuin muissakin viranomaisissa, joissa lasten asioita käsitellään. Lapselle tulee taata hyvinvoinnin kannalta välttämätön suojeleminen ja huolenpito, huomioiden samalla huoltajien ja vanhempien oikeudet ja velvollisuudet. Sosiaalihuoltolain 5 § toteaa, että lapsen etu tulee aina ensisijaisesti huomioida kaikessa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta. Lastensuojelulain 4 § korostaa, että lasten kohdalla tulee erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten eri ratkaisut turvaavat lapsen

---

⁹⁵ Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle, 2022, s. 3.

⁹⁶ Hakalehto-Wainio, 2014, s. 140–141.

⁹⁷ Hakalehto, 2016, s. 36–37.

tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, lapsen mahdollisuuden saada ymmärrystä sekä riittävää huolenpitoa iän ja kehitystason mukaisesti, lapsen kasvuympäristön turvallisuuden, lapsen ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden sekä lapsen kasvamisen vastuullisuuteen ja itsenäisyyteen.

Suomen lapsioikeudellisen järjestelmän ytimeen on muodostunut kolme periaatetta. Ensinnäkin lapsi on itsenäinen omien oikeuksiensa subjekti ja lapsen etu voi olla vastakkainen vanhempien ja muun perheen etuun nähden. Toiseksi, lapsella on oikeus osallisuuteen ja tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Ja kolmanneksi, lapsen edun ensisijaisuus kaikissa lasta koskevissa asioissa.⁹⁸ Lapsen edulle ei ole yhtenäistä, koko oikeusjärjestyksen kattavaa määritelmää, sillä lapsen etu saa lain tulkinnan kautta erilaisia merkityksiä⁹⁹. Lapsen edun toteutuminen vaatii siis toisinaan tarkkaa punnintaa suhteessa lapsen eri oikeuksien välillä ja kumman oikeuden toteutumista pidetään tärkeämpänä¹⁰⁰. Vanhemmat ja huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsistaan ja velvoitettuja huolehtimaan oman lapsensa edusta. Erityisesti pienet lapset eivät voi kokonaisvaltaisesti pitää puoliaan tai huolehtia omien oikeuksiensa toteutumisesta, joten he tarvitsevat siihen aikuisen apua. Kaikilla lapsilla ei ole turvallisia kasvuolosuhteita, jolloin tarvitaan kodin ulkopuolista apua.¹⁰¹

Käsitteenä lapsen etu aiheuttaa ongelmia päätöksentekoon, koska käsite on laaja ja subjektiivinen. Parhaimmillaan se voi johtaa ratkaisuihin, jotka ovat hyvin harkittuja ja perusteltuja. Siitä voi syntyä myös ongelmallisia lopputuloksia, sillä lapsen edulla voidaan perustella samassa asiassa kahta vastakkaista lopputulosta. Ratkaisujen laatimiseen osallistuvilla ammattilaisilla lapsen etu kriteereineen muovautuu ammattiryhmän näkökulmasta käsin, jolloin tulkinnoissa voi olla epäyhtenäisyyksiä. Lapsen omia intressejä voi joskus olla haastavaa erottaa vanhemman intresseistä.¹⁰²

---

⁹⁸ de Godzinky, 2012, s. 584.

⁹⁹ Aer, 2012, s. 24–25.

¹⁰⁰ Rätty, 2015, s. 186.

¹⁰¹ Saastamoinen, 2016, s. 2.

¹⁰² Hakalehto, 2016, s. 428.

Lapset ovat erityisessä oikeudellisessa asemassa, sillä lasten riski joutua oikeusloukkauksen kohteeksi on suurempi kuin aikuisilla. Syitä tähän ovat muiden muassa kehitystaso, yksilölliset valmiudet ja rajoitettu oikeustoimikelpoisuus.¹⁰³ Lapsen edun toteutumisen huomioiminen ei ole vain viranomaisen, vaan kaikkien lapsen elämässä olevien aikuisten tehtävä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja terveydenhuollon työntekijöitä. Jos lapsen vanhemmat eivät voi tarjota lapselle turvallisia kasvuolosuhteita, tulee lapsen hyvinvoinnin varmistamisesta ulkopuolisten aikuisten tehtävä. Viranomaisten ja lasta ympäröivien muiden aikuisten tulee toimia oma-aloitteisesti, sillä lapset eivät aina kykene ilmaisemaan itseään tai tuomaan esille puutteita.¹⁰⁴ Lapset eivät aina pysty puolustautumaan vanhemman rikkoessa heidän oikeuksiaan:

Huoltaja oli kuvannut videon, jossa hänen kahden alaikäisen lapsensa huostaanotto täytäntöön pantiin niin, että sosiaaliviranomainen yhdessä poliisin kanssa haki lapset kotoa. Video julkaistiin huoltajan suostumuksella YouTube-nimisessä videopalvelussa niin, että sumennuksesta huolimatta lasten henkilöllisyys oli pääteltävissä videolta. KKO totesi, ettei huoltaja voinut suostumuksellaankaan levittää yksityiselämää loukkaavaa tietoa, joka oli omiaan aiheuttamaan lapsille vahinkoa ja kärsimystä. Huoltaja tuomittiin sakkoihin ja häneltä edellytettiin videon poistamista verkosta.¹⁰⁵

Lapsen oikeuksien komitea on antanut tulkintaohjeen liittyen lapsen edun ensisijaisuuteen. Komitea listaa kaikki ne asiat, joihin tulee kiinnittää huomiota arvioitaessa lapsen etua. Tähän listaan lukeutuu lapsen identiteetti ja tausta, lapsen omat näkemykset, lapsen huolto, perhesuhteiden vaaliminen, lapsen turvallisuus ja suojaaminen, lapsen oikeus koulutukseen ja terveyteen sekä lapsen haavoittava asema. Lapsen etua määritellessä tulee ottaa huomioon lapsen tilanne ja lapsi yksilönä, lapsen tarpeet ja juuri kyseiseen tapaukseen liittyvät olosuhteet.¹⁰⁶

Lapsiin liittyvässä oikeuskäytännössä KKO:n ratkaisut ohjaavat linjaa siitä, mitä tekijöitä tulisi ottaa huomioon lapsen etua arvioitaessa.¹⁰⁷ Vaikka lapsen etu on käsitteenä melko

---

¹⁰³ Hakalehto, 2018, s. 429–430.

¹⁰⁴ Saastamoinen, 2016, s. 1–2.

¹⁰⁵ KKO 2018:81.

¹⁰⁶ Hakalehto, 2016, s. 430.

¹⁰⁷ Hakalehto, 2016, s. 427.

avoin ja epätarkka, ei sitä voida käyttää perusteena missä tahansa tapauksissa. Toimenpiteet, jotka ovat lapsen ihmisarvoa loukkaavia tai käytännöt, jotka rikkovat lapsen ruumiillisen koskemattomuuden, eivät voi olla lapsen edun mukaisia. Lapsen etua ei myöskään saa tulkita liian kulttuuripainotteisesti.¹⁰⁸ Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei vanhempien anneta suorittaa tyttärelleen ympärileikkausta siitä huolimatta, että se kuuluisi heidän kulttuuriinsa. Esimerkkinä kulttuuritekijöiden ja lapsen edun punninnasta seuraava korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2005:87:

Alaikäinen tyttö oli hakenut Suomesta oleskelulupaa avioliiton perusteella, sillä hän oli Syyriassa solminut avioliiton Suomessa asuvan serkkunsa kanssa. Ulkomaalaisvirasto hylkäsi hakemuksen. Rovaniemen hallinto-oikeus kumosi ulkomaalaisviraston päätöksen ja katsoi, ettei oleskeluluvan myöntäminen ollut kulttuuri- ja uskontotekijät huomioon ottaessa vastoin ulkomaalaislaissa (6 §) tarkoitettua lapsen etua. Asia palautettiin takaisin Ulkomaalaisviraston käsiteltäväksi. Korkein hallinto-oikeus myönsi Ulkomaalaisvirastolle valitusluvan asiassa. KHO kumosi Rovaniemen HAO:n päätöksen ja saattoi Ulkomaalaisviraston päätöksen voimaan. Perusteluissaan KHO katsoi, että tyttö on alaikäisenä riippuvuussuhteessa vanhempiinsa, eikä siksi voisi antaa täyttä suostumusta avioliitolle. Vaikka joissain maissa lainsäädäntö sallii avioliiton solmimisen selvästi alaikäisenä, KHO katsoi, ettei tällaisten avioliittojen perusteella pidä silti myöntää oleskelulupia Suomeen. Lisäksi täsmennettiin, että maahanmuuttajatyöiläkin tulee olla oikeus uskonnosta ja kulttuuritaustasta riippumatta valita vapaaehtoisesti puolisonsa. Oleskeluluvan myöntämistä ei näin ollen voitu pitää lapsen edun mukaisena.

Lapsen etua tarkastellessa tulee aina muistaa, ettei lapsen etu ole sama asia kuin vanhemman tai huoltajan etu:

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2016:74 KKO kumosi HO:n päätöksen, jossa velvoitettiin vähävarainen äiti palauttamaan lapsensa isälle KO:n päätöksen mukaisesti liikaa maksettu elatusapu. KKO kumosi elatusavun palauttamisvelvollisuuden vetoamalla lapsen edun toteutumiseen. KKO totesi päätöksessään, että äidin heikko taloudellinen tilanne oli toteen näytetty ja isän aiemmin maksama elatusapu on jo todennäköisesti käytetty lapsen elatukseen. Näin ollen elatusavun palautusvelvollisuus vakavasti vaarantaisi lapsen toimeentulon ja tätä myöten olisi lapsen edun vastaista.

---

¹⁰⁸ Hakalehto-Wainio, 2014, s. 142.

Vanhemmat eivät voi ”vapautua” suojeluvolvoitteestaan sillä perusteella, että he itse eivät ole toteuttaneet lapseen kohdistuneita oikeusloukkauksia:

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa Covezzi ja Morselli vs. Italia 24.9.2003, oli kyse siitä, rikkoiko lasten huostaanotto EIT:n 8 artiklaa, eli oikeuteen nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Vanhemmat olivat toistuvasti luovuttaneet neljä lastansa sukulaistensa haltuun. Lapsia oli käytetty seksuaalisesti hyväksi sekä yksityisasunnossa, että hautausmaalla osana saatananpalvojen menoja. Syytettynä teoista olivat lasten lähisukulaisia, kuten isoisia. Lasten vanhemmat vetosivat EIT 8 artiklan rikkomiseen sillä perusteella, että he itse eivät olleet osallistuneet kyseisiin tekoihin, eikä lasten huostaanotto ole sillä tavoin perusteltu. EIT totesi, ettei perheen oikeuksia ollut rikottu ja vanhemmat olivat epäonnistuneet lastensa suojelemisessa.

Sekä Suvianna Hakalehto että Virve Toivonen ovat tutkineet lapsen edun periaatetta tuomioistuinratkaisuisissa. Toivonen toteaa väitöskirjassaan (2017), että lain esitöissä on niinkin alettu ymmärtämään lapsen etu laaja-alaisemmin yksittäistä lasta koskevana harkintana, ja jokaisella lapsella on oikeus ottaa osaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsen etua on alettu ymmärtämään laajemmin lapsen oikeuksien toteutumisenä. Ongelmana on, ettei tämä ole vielä kunnolla siirtynyt oikeuskäytäntöön. Lapsen etu ja sen arviointi tyypistyy usein vain kaavamaisiin toteamuksiin, kuinka päätös on lapsen edun mukainen - ilman riittävän hyvää perustelua siitä, mistä lapsen etu kulloinkin muodostuu.¹⁰⁹ Muissakin tuomioistuinratkaisuihin liittyvissä tutkimuksissa on todettu, ettei esimerkiksi hallinto-oikeus edelleenkään perustele päätöksissään, mistä lapsen edun mukainen ratkaisu johdetaan. Sen sijaan lapsen edun muodostumisen elementit jäävät lukijan etsittäväksi ja tulkittavaksi kunkin tapauksen tosiseikoista.¹¹⁰

Samoja huomiota on tehty kansainvälisessäkin tutkimuksessa, josta esimerkkinä Oxfordin yliopiston John Eekelaarin artikkeli vuodelta 2015. Eekelaar huomauttaa, kuinka lapsen edun tulee aina olla ykkösprioriteetti lapsiin liittyvissä oikeusasioissa. Lapsen etua punnitessa tulee ottaa huomioon mahdollisimman laajalla skaalalla erilaisia skenaarioita siitä, miten tietynlainen päätös voisi vaikuttaa lapsen elämään. Useimmiten punninnassa

---

¹⁰⁹ Toivonen, 2017, s. 242. Samoja huomioita myös Knuutilan & Heiskasen (2014) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin lapsen etua eräissä Maahanmuuttoviraston kielteisissä päätöksissä. s. 319.

¹¹⁰ Pösö, Toivonen & Kalliomaa-Puha, 2019, s. 236.

päädytään kuitenkin oletuksiin ja rutiininomaisiin ratkaisuihin, ilman, että tilanteessa pohdittaisiin juuri kyseessä olevan lapsen etua juuri hänen olosuhteistaan ja elinympäristöstään käsin. Usein oikeuden ratkaisuissa myös nähdään, että lapsen etu on vain yksi perustelu ja argumentti, eikä pääargumentti, josta koko ratkaisu tulisi johtaa.¹¹¹

Isoniemi (2019) toteaa väitöstutkimuksensa johtopäätöksissä, että Poliisihallituksen ohjeistukset luvatta laitoksesta poistuneiden nuorten palauttamiseen liittyen sivuuttavat lapsen edun ensisijaisuuden poliisin toiminnasta kokonaan¹¹². Marko Forss (2023) on tutkinut lapsen vangitsemiskynnystä esitutkinnassa ja peilaa sitä lapsen edun periaatteen. Forss huomioi, ettei Poliisihallituksella ole minkäänlaista ohjeistetusta liittyen lasten vangitsemiskynnykseen, vaan tilanteessa operoidaan yleisillä ohjeistuksilla. Lasta koskevissa oikeuden vangitsemispäätöksissä LOS ei näy perusteluissa laisinkaan.¹¹³ Ongelma ei ole pelkästään Suomessa, vaan kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, ettei LOS:n artikloja huomioida lapsen vangitsemisprosessissa, vaikka kyseessä on maailman laajimmin ratifioitu kansainvälinen sopimus¹¹⁴.

LAV on viimeisimmässä kertomuksessaan (2022) todennut, että eduskunnan tulisi saattaa lapsen edun periaate perustuslakitasoiseksi säännökseksi, jotta sen velvoittavuus otettaisiin huomioon LOS:n edellyttämällä tavalla.¹¹⁵ Jotain lasten oikeuksien ja lapsen edun merkityksestä kertoo se, että jopa oikeuden perusteoksessa *Prosessioikeus* todetaan, ettei LOS:lla ole ollut kansallisessa lainkäytössä suurempaa merkitystä, vaikka LOS on Suomessa voimassa lain tasoisena säädöksenä¹¹⁶.

---

¹¹¹ Eekelaar, 2015, s. 5–6.

¹¹² Isoniemi, 2019, s. 184.

¹¹³ Forss, 2023, s. 843, s. 865.

¹¹⁴ Van den Brink, 2019.

¹¹⁵ Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle, 2022, s. 14.

¹¹⁶ Vuorenperä ja muut, 2021, s. 88.

3 Lastensuojelu lapsen oikeuksia turvaamassa

3.1 Huostaanotto ja päätöksenteko

Lapsella on oikeus hyvään kasvatukseen. Lastensuojelulain 40 §:n mukaisesti hyvinvointialueella on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja sijoittaa hänet sijaishuoltoon, jos lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa on vakavia puutteita, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen; tai jos lapsi itse omalla toiminnallaan vaarantaa kehitystään tai terveyttään, esimerkiksi päihteidenkäytöllä tai tekemällä rikoksia. Huostaanotto puuttuu lapsen ja perheen perusoikeuksiin, mutta samalla pyritään turvaamaan lapsen oikeus suojeluun, asianmukaiseen hoitoon ja huolenpitoon kaikissa tilanteissa. Lapsella on LOS:n mukaisesti oikeus perhe-elämän suojaan, jolloin siihen saa puuttua ainoastaan lapsen edun niin vaatiessa. Laki ehdottomasti velvoittaa hyvinvointialueen puuttumaan, mikäli säännöksessä mainitut edellytykset täyttyvät.¹¹⁷

Huostaanoton yhteydessä lapsen kasvatustavastuu siirtyy julkiselle vallalle, jolloin vastuu lapsen perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta on sijoituksesta vastaavalla hyvinvointialueella sekä sijoituspaikalle.¹¹⁸ Sijaishuollon aikana tulee aina kiinnittää huomiota lapsen erityisten oikeuksien toteutumiseen¹¹⁹. Vaikka huostaanotto on vakava puuttuminen yksilöisen perusoikeuksiin ja sillä on voimakas interventionistinen luonne, on se joskus välttämätön toimenpide turvaamaan lapsen oikeus suojeluun ja erityiseen huolenpitoon.¹²⁰

Olennaista huostaanotossa on *vakava vaara tai uhka*. Mitkä tahansa puutteet lapsen hoidossa tai kasvuoloissa eivät täytä huostaanoton kriteereitä. Huostaanotto pitää kuitenkin tehdä jo ennen kuin lapsen terveys on tosiasiallisesti vaarantunut tai kehitys viivästynyt. Näin ollen lapsen terveyttä ja kehitystä uhkaavat seikat tulee olla todellisia ja

---

¹¹⁷ Rätty, 2023, s. 438; Saastamoinen, 2010, s. 22–24; Araneva, 2022, s. 487–492.

¹¹⁸ Rätty, 2023, s. 714.

¹¹⁹ Saastamoinen, 2010, s. 1–2.

¹²⁰ Pösö, Toivonen & Kalliomaa-Puha, 2019, s. 226.

konkreettisia. Vaaran tulee olla vakavaa, joko suhteessa lapsen terveyteen, kehitykseen, kasvuympäristöön tai lapsen omaan käytökseen.¹²¹ Lapsen kasvuympäristöllä ei viitata pelkästään lapsen kotiin, vaan se sisältää lapsen elämänpiirin laajemmassa merkityksessä. Vakava vaara voi johtua lapsen hoidosta vastuussa olevan henkilön kyvystä huolehtia lapsen tarpeista, hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta tai lapseen kohdistuvasta kaltoinkohtelusta. Lapsen käyttäytymisen ollessa huostaanoton syynä, tulee lapsella olla vakavaa päihteidenkäyttöä tai rikoksilla oirehtimista.¹²²

Lastensuojelulaki määrittelee tarkkaan menettelysäännöt huostaanottoprosessin ja sijaishuollon aikana. Säännösten tarkoituksena on nimenomaisesti suojata lapsen oikeuksia ja oikeusturvaa. Avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia ja lapsen tilannetta tulisi yrittää ratkaista kotiin vietävien palveluiden avulla. Huostaanottopäätökseen tulee perustella, mikäli kotiin vietävät palvelut eivät sovellu käytettäväksi lapsen tilanteessa. Tällaisia syitä ovat esimerkiksi perheväkivalta tai lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, jolloin lapsen turvallisuuden, kasvun ja kehityksen vaarantumisen vuoksi kaltoinkohtelu tulee saada lopetettua välittömästi. Avohuollon tukitoimet voivat myös olla riittämättömiä, jolloin huostaanoton valmisteluun tulee ryhtyä.¹²³

Lastensuojelulaki ja hallinnon oikeusperiaatteet velvoittavat erityiseen huolellisuuteen huostaanottomenettelyssä ja päätöksenteossa, sillä huostaanotto rajoittaa keskeisesti lapsen ja hänen perheensä perus- ja ihmisoikeuksia. Asianosaisten oikeusturvan täysimääräinen toteutuminen edellyttää hyvän hallinnon vaatimusten huomioimista kokonaisuudessaan.¹²⁴ Lastensuojeluviranomaisen tulee huostaanottoa valmistellessaan hankkia riittävästi tietoa lapsen tilanteesta sekä tehdä tarvittavat selvitykset, jotta se voi ratkaista asian lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelulla on sosiaalihuollon asiakaslain (820/2000) 22 §:n ja LsL 41 §:n perusteella tarvittaessa oikeus saada muilta

---

¹²¹ Saastamoinen, 2010, s. 23.

¹²² Araneva, 2022, s. 489–491.

¹²³ Rätty, 2023, s. 447–449.

¹²⁴ Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet ovat yhdenvertaisuus-, tarkoitussidonnaisuus-, objektiviteetti-, suhteellisuus- ja luottamuksensuojaperiaate. (HalL 6 §).

viranomaisilta virka-apua ja salassa pidettäviä tietoja, joita se tarvitsee täyttääkseen lakisääteiset velvollisuutensa. Erityisen tärkeää huostaanottomenettelyssä on varmistaa, että yli 12-vuotiaan menettelylliset perusoikeudet turvataan ja hänen oikeusturvansa toteutuu prosessin aikana. Tähän kuuluu olennaisesti lapsen kuuleminen sekä lapsen aito mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa oman asiansa ratkaisemiseen. Myös alle 12-vuotiaan lapsen mielipide tulee selvittää asianmukaisella tavalla lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden ottaen.¹²⁵

Lapsen lisäksi kuultavia asianosaisia ovat lapsen vanhemmat ja huoltajat. Kuuleminen voidaan jättää tekemättä vain erityisestä syystä¹²⁶. Kaikkien asianosaisten ollessa suostuvaisia huostaanottoon, tehdään päätös viranhaltijapäätöksenä. Mikäli asianosainen vastustaa huostaanottoa, tulee huostaanotosta tehdä hakemus hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeudelle tulee toimittaa kaikki oleellinen ja tarpeellinen tieto asian ratkaisemiseksi.¹²⁷

Huostaanotolla on laajoja oikeusvaikutuksia erityisesti perusoikeuksien kannalta. Huostaanotossa rajataan lapsen henkilökohtaista vapautta sekä hänen oikeuttaan perhe-elämän suojaan. Samalla huostaanoton tarkoituksena on vahvistaa lapsen muiden oikeuksien toteutumisen.¹²⁸ Perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta lapsioikeudessa voidaan katsoa olevan kaksi periaatetta, jotka kilpailevat keskenään: perheen autonomia ja lapsen autonomia. Ensiksi mainittu takaa suojaa koko perheelle yksikkönä, kun jälkimmäinen koskee lapsen oikeuksia perheestä irrallisena yksilönä. Molemmat periaatteet tunnustetaan kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, jolloin ristiriitatilanteet syntyvät tilanteissa, joissa toisen periaatteen tunnustaminen vie pois päin toisesta.¹²⁹

---

¹²⁵ Araneva, 2020, s. 484–485.

¹²⁶ Näitä syitä ovat: vanhemman/huoltajan ja lapsen puutteellinen yhteydenpito, kuultavan olinpaikkaa ei voida kohtuullisin keinoin selvittää, kuulemisesta voi aiheutua vakavaa vaaraa lapselle tai lapsen etu muutoin edellyttää kuulematta jättämistä. Rätty, 2023, s. 496–497.

¹²⁷ Rätty, 2023, s. 528–542.

¹²⁸ Huhtanen, 2001, s. 203–205.

¹²⁹ Nieminen, 1990, s. 50–51.

Huostaanotto muuttaa vähintään kahden (useimmiten kolmen) henkilön oikeudellista asemaa, eli lapsen ja hänen vanhempiansa/huoltajiensa välistä oikeudellista suhdetta. Huostaanoton yhteydessä huoltajuus säilyy ennallaan¹³⁰, mutta huoltajan oikeuksia rajataan siirtämällä osa ratkaisuvallasta sijoituksesta vastaavalle taholle (nyk. hyvinvointialueet).¹³¹ Vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta ei enää ole huoltajalla, vaan sijaishuoltopaikan edustajalla. Huoltajan oikeus päättää lapsen asioista rajautuu merkittävästi, kun vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kehityksestä on hyvinvointialueella. Tosiasialliset vaihtokutukset riippuvat aina tapauskohtaisesti, jolloin siihen vaikuttavat huostaanottoon johtaneet syyt.¹³²

EOA totesi ratkaisussaan 875/4/06, että huostaanotetun lapsen sijoituksesta vastanneella sosiaalilautakunnalla oli oikeus hakea lapselle passin vastoin huoltajien toivetta, jotta lapsi pääsisi osallistumaan sijoituspaikan yhteiselle ulkomaan lomamatkalle.¹³³

Aiempi lainsäädäntö korosti hyvin pitkälle perheiden suojaa, kun nykyinen kehitys vie yhä enemmän siihen suuntaa, että lasten yksilölliset tilanteet ja tarpeet tulisivat huomioiduiksi. Lapsen autonomia ja perheen suojaaminen eivät aina ole poissulkevia asioita, mutta se voi johtaa hyvinkin vaativaan punnintaan lapsen edun toteutumiseksi.¹³⁴ Huostaanotosta huolimatta jotkin huoltajan oikeudet säilyvät, kuten huoltajan oikeus edustaa lasta lapsenhuoltolain 190/2019 4 §:ssä kuvaamin tavoin¹³⁵, oikeus käyttää lapsen puhevaltaa hallintolain 14 §:ssä kuvatulla tavalla¹³⁶, sekä oikeus päättää lapsen uskonnosta ja uskonnollisesta kasvatuksesta, nimestä sekä kansalaisuudesta. Huoltajan asema lapsen taloudellisena edunvalvojana säilyy huostaanotosta huolimatta ja näin ollen huoltaja saa edustaa lasta ja käyttää puhevaltaa kaikissa asioissa, jotka koskevat lapsen omaisuutta tai taloudellisia asioita.¹³⁷

---

¹³⁰ Huoltajuuden muutokset vaativat aina erillisen tuomioistuimen päätöksen, ellei asiasta sovita lastenvalvojan vahvistamalla sopimuksella.

¹³¹ Huhtanen, 2001, s. 205–206.

¹³² Araneva, 2022, s. 557.

¹³³ EOA875/4/06, s. 2.

¹³⁴ Nieminen, 1990, s. 50–51.

¹³⁵ Pykälän viimeisen momentin mukaisesti huoltajalla on oikeus edustaa lasta tätä koskevissa asioissa, ellei asiasta ole laissa toisin säädetty.

¹³⁶ Vajaavaltaisen puhevaltaa käyttää hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustaja.

¹³⁷ Araneva, 2022, s. 559.

Lastensuojelulla on oltava sijoituksen aikana aktiivinen rooli ja tavoite perheen jälleen yhdistämiseen. Lähtökohtaisesti kaiken sijaishuollon aikaisen tuen, hoidon ja kasvatuksen tulisi edistää lapsen mahdollisuuksia palata takaisin kotiin. Keskeistä on tukea lapsen ja hänen perheensä yhteydenpitoa, sekä pyrkiä poistamaan tai vähentämään lapsen huostaanottoon johtaneita syitä.¹³⁸ Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta tuomion EIS:n 8 ja 13 artiklojen rikkomisesta tapauksessa K. ja T. vs. Suomi 12.7.2001:

Perheen lapset oli otettu huostaan perheen äidin skitsofrenian vuoksi. Perheeseen syntyi neljäs lapsi, joka myös otettiin huostaan suoraan syntymänsä jälkeen. Sijoituksen aikana lapset saivat tavata biologisia vanhempiaan kerran kuussa. EIT toteaa Suomen rikkoneen EIS:n 8 artiklan mukaista yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta sekä 13 artiklan mukaista oikeutta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon, sillä vanhempien valitukseen ei oltu reagoitu riittävällä tavalla. EIT:n mukaan lastensuojelu ei arvioinut perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuksia riittävällä tavalla, eikä vauvan huostaanottoon ollut riittäviä perusteita. Lisäksi se, että lapset saivat tavata vanhempiaan vain kerran kuukaudessa, oli omiaan heikentämään heidän suhdettaan biologisiin vanhempiin ja heikensi perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuksia. Suomi määrättiin maksamaan perheelle korvauksia, sekä korvaamaan kaikki oikeudenkäyntikulut.

3.2 Lapsen sijaishuollon järjestäminen

Lapsen sijaishuolto tulee järjestää niin, että lapsen etu ja lapselle kuuluvat oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti. Lapsella on sijaishuollon aikana samat oikeudet yhteydenpitoon, uskuntoon, kieleen ja kulttuuriin kuin kotona asuvilla lapsilla. Lastensuojelun tehtävänä on turvata näiden oikeuksien toteutuminen mahdollisimman laajamittaisella tavalla. Sijaishuoltopaikkaa valitessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota lapsen yksilöllisiin olosuhteisiin, sekä turvata lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiinsä. Sijaishuoltopaikkaa valitessa lastensuojelun tulee ottaa huoltajan ja lapsen toiveet huomioon. Mikäli sopivia vaihtoehtoja on useita, tulee sijaishuoltopaikaksi valita se, joka tukee lapsen yhteydenpito-oikeutta parhaiten. Sijaishuoltopaikkaa valitessa huomioon

---

¹³⁸ Araneva, 2022, s. 485–487.

tulee ottaa myös lapsen ikä, harrastukset, koulunkäynti ja sijaishuoltopaikan mahdollisuus vastata lapsen ongelmiin.¹³⁹

Lastensuojelussa asiakkaana olevalle lapselle tulee nimetä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä¹⁴⁰, joka on sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) mukainen sosiaalihuollon ammattihenkilö (LsL 13 b§). Sosiaalityöntekijä vastaa palvelujen antamisesta ja hänen erityisenä velvollisuutensa ja vastuunsa on lapsen oikeuksien toteutuminen. Sijaishuollossa olevat lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, ja viranomaisen tehtävänä on huolehtia lasten lakisääteisten oikeuksien toteutumisesta täysimääräisesti.¹⁴¹ Lapsen oikeudellinen huolto kuuluu pelkästään lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, jolloin mm. lapsen kiireettömästä terveydenhuollosta tai opetuksesta päättää viranhaltija, eikä esimerkiksi sijaishuoltopaikan edustaja¹⁴².

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida, millaisia palveluita lapsi tarvitsee, miten ne järjestetään ja milloin. Sosiaalityöntekijällä on myös velvollisuus varmistua siitä, että sijaishuoltopaikka on lapsen tilanteeseen sopiva, sijaishuolto on laadukasta ja lapsen kohdeltu sellaista kuin laki sen edellyttää olevan.¹⁴³ Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaalityöntekijän pyrkimään lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvissä asioissa yhteistoimintaan lapsen, hänen vanhempiansa/huoltajiensa sekä sijaishuoltopaikan kanssa. Tämä sisältää velvollisuuden selvittää asianosaisten mielipide ennen kuin päätöksiä lapsen hoitoon ja huolenpitoon liittyvissä asioissa tehdään.¹⁴⁴

Sosiaalityöntekijällä on tosiasiallinen vastuu valvoa lapsen sijaishuollon järjestämistä ja laatua. Sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta säännöllisesti sijaishuollon aikana ja

---

¹³⁹ Rätty, 2023, s. 597–605.

¹⁴⁰ Tässä tutkielmassa käytän rinnakkain termejä ”lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä” sekä ”sosiaalityöntekijä”. Näin ollen sosiaalityöntekijällä viitataan aina nimenomaan lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, ellei erikseen muuta mainita.

¹⁴¹ Rätty, 2023, s. 98–99.

¹⁴² Araneva, 2022, s. 562.

¹⁴³ Rätty, 2023, s. 99.

¹⁴⁴ Araneva, 2022, s. 560.

sosiaalityöntekijällä on velvollisuus selvittää lapsen mielipide.¹⁴⁵ Erityisesti sosiaalityöntekijän tulee valvoa lapsen edun toteutumista. Sosiaalityöntekijän vastuulla on laatia asiakassuunnitelma, järjestää lapsen asioissa säännöllisiä neuvotteluja sekä kirjata lapseen liittyvät lastensuojeluasiat.¹⁴⁶ Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet, joihin lastensuojelussa pyritään vaikuttamaan, perheen tuen tarve, palvelut, tukitoimet sekä tavoitteet, jotka pyritään saavuttamaan. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet. Asiakassuunnitelmaan kirjataan, kuinka lapsen terveydenhuollosta ja koulutuksesta huolehditaan, sekä siitä, kuinka lapsen yhteydenpito hänen läheisiinsä toteutetaan. (LsL 30 §)

Lasta tulee tukea taloudellisesti sijoituksen aikana esimerkiksi harrastuksiin ja opintoihin liittyen. Lisäksi lapsella on oikeus saada käyttövaroja kuukausittain henkilökohtaisia tarpeita varten. Tarkoituksena on opettaa lapselle rahankäyttöä, eikä varsinaisia käyttövaroja tule käyttää lapsen harrastuksien tai opintojen tukemiseen.¹⁴⁷

Tarkastuskertomuksessa EOAK 4099/2018 lapset kertoivat, etteivät he saaneet käyttää käyttövarojaan miten itse halusivat, vaan ohjaajien tuli hyväksyä ostokset. Rahoja sai käyttää vain silloin, kun käytiin yhdessä (kerran viikossa) kaupassa ja kuitit ostoksista piti toimittaa laitokselle. Lapset eivät saaneet pitää omia rahojaan tai pankkikorttejaan hallussaan, vaan niitä säilytettiin laitoksen toimistossa. EOA toteaa, ettei laitoksella ole oikeutta määrätä, mihin lapsi rahansa käyttää tai vaatia selvitystä kuittien muodossa. Toiminnassa oli myös nöyryyttäviä piirteitä, sillä yhteiset kauppareissut saattoivat paljastaa salassa pidettäviä asioita pienellä paikkakunnalla, jossa kaikki tunsivat toisensa (lastensuojelunuoreksi leimautuminen).¹⁴⁸

Kanteluratkaisussa EOAK 2742/2020 laitos ei ollut maksanut lapselle hänelle kuuluvia käyttövaroja tai vaaterahoja niiltä ajoilta, kun tämä oli ollut luvattomasti poissa laitoksesta. Lapsi oli lopulta ollut poissa niin pitkään, että sijoitus päättyi eikä lapsi palannut takaisin laitokseen. Oikeusasiamies katsoo, että lapsella oli oikeus maksamatta jääneisiin käyttövaroihin ja vaaterahoihin myös harkareissujen aikana, ja sijoittaneen tahon tuli hyvittää maksamatta jääneet varat lapselle.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Rätty, 2023, s.101.

¹⁴⁶ Saastamoinen, 2010, s. 75–76.

¹⁴⁷ Saastamoinen, 2010, s. 126–127.

¹⁴⁸ EOAK 4099/2018, s. 57–58.

¹⁴⁹ EOAK 2742/2020, s. 7–10.

Huostaanotosta huolimatta vanhempien elatusvastuu lapsesta säilyy. Sijoituksen aikana vanhemmilta voidaan periä maksua korvaukseksi sijaishuollon kustannuksista. Myös lapsesta maksettavia tukia voidaan määrätä perittäväksi. Perittävien maksujen määrä määräytyy sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1994) perusteella. Sijoituksen aikana lapselle tulee kalenterikuukausittain varata 40 % hänen tulojaan vastaavasta määrästä itsenäistymistä varten. Itsenäistymisvarat on tarkoitettu tukemaan lapsen itsenäistymistä ja niistä voidaan kustantaa lapsen itsenäistymistä tukevaa toimintaa, sekä tehdä hankintoja.¹⁵⁰

Lapsen terveydentila tulee tutkia sijoituksen yhteydessä, jos saatavilla ei ole riittävästi tietoa lapsen aiemmasta terveydentilasta. Terveydentila vaikuttaa olennaisesti lapsen tarpeen mukaisen sijaishuollon järjestämiseen. Tarvittaessa lapsen terveydentila tulee tutkia myös sijaishuollon aikana, sekä huostaanottoa lopetettaessa. Lastensuojelulla on sijoituksen aikana oikeus päättää lapsen terveydenhuoltoon liittyvistä seikoista. Välttämättömiä ovat ainakin ne toimet, joilla pyritään vaikuttamaan huostaanottoon johtaneisiin syihin. Lapsella on kuitenkin edelleen potilaslain mukainen oikeus päättää omasta hoidostaan, jos hänen katsotaan olevan tähän kykenevä iän ja kehitystasonsa puolesta.¹⁵¹

Lapsen sivistykselliset oikeudet tulee turvata sijoituksen aikana. Lapsella on sijoituksen aikana samat oikeudet varhaiskasvatukseen ja opetukseen, kuin kotona asuvilla lapsilla. Lapsen toiveet tulee ottaa huomioon lapsen edun sallimissa rajoissa. Lapsella on oikeus saada perusopetuksen jälkeen toisen asteen koulutusta samalla lailla kuin muillakin. Opiskeluvalinnoissa tulisi pyrkiä sellaiseen vaihtoehtoon, joka tukisi lapsen itsenäistymistä sijaishuollon jälkeen. Lapselle tulee tarjota riittävää ohjausta ja tukea opintoihin liittyvien valintojen tekemiseen. Lastensuojelulaissa hyvinvointialueelle asetetaan erityinen velvollisuus tukea perusopetuksen jälkeistä opetusta, joka voi tarkoittaa myös

---

¹⁵⁰ Saastamoinen, 2010, s. 129–132.

¹⁵¹ Rätty, 2023, s. 610–612.

erityisen tuen järjestämistä.¹⁵² Sijoitettujen lasten koulunkäyntiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, sillä heidän keskuudessaan vain alle puolet suorittaa toisen asteen tutkinnon. Tutkinnon puuttuminen heikentää sijoitettujen lasten itsenäistä pärjäämistä aikuisena, ja aiheuttaa pitkäaikaisia taloudellisen tuen ja työttömyyden ketjuja.¹⁵³

Eräeseen laitokseen sijoitetut lapset eivät saaneet käydä koulussa liikkumisvapauden rajoittamisen aikana. EOA huomauttaa, että lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseksi koulunkäynti- ja harrastusmahdollisuudet tulee turvata myös rajoitustoimenpiteiden aikana. Jos fyysisesti koulussa käyminen ei ole mahdollista, tulisi opetus järjestää jollain muulla tavoin esimerkiksi sijaishuoltopaikassa.¹⁵⁴

Lapselle tulee antaa riittävästi tietoa hänen oikeuksistaan, lainmukaisista menettelytavoista ja käytännöistä, jotta lapsi itse pystyy muodostamaan mielipiteensä kustakin asiasta. Lasta tulee tarvittaessa neuvoa ja ohjata hänen oikeusturvaansa liittyvissä kysymyksissä. Sosiaalityöntekijän tulee oma-aloitteisesti neuvoa lasta tilanteissa, joissa lapsi kokee oikeuksiensa loukatun, ja lasta tulee neuvoa esimerkiksi muutoksenhakuun liittyvissä asioissa.¹⁵⁵ Lapselle tulee mahdollistaa aktiivinen rooli hänen omissa asioissaan. Lapsella on oikeus saada tietoa häntä itseään koskevissa asioissa sekä häntä koskien tehdyistä päätöksistä. Lastensuojelun ja sijaishuoltopaikan tulee huolehtia siitä, että lapsi tietää oman asemansa päätöksentekoon liittyen sekä mahdollisuuksistaan vaikuttaa omien asioidensa käsittelyyn.¹⁵⁶

3.3 Tavanomainen arki lastensuojelulaitoksessa

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (190/2019, myöhemmin lapsenhuoltolaki) todetaan lapsen huollon tarkoituksena olevan lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen niin, että lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet huomioidaan. Tähän kuuluu lapsen läheisten ja myönteisten ihmissuhteiden turvaaminen, erityisesti lapsen ja tämän vanhempien välillä. Lapsen hyvä hoito ja kasvatus tulee turvata, samoin

---

¹⁵² Rätty, 2020, s. 614–617.

¹⁵³ HE 170/2021, s. 6.

¹⁵⁴ EOAK 6166/2019, s. 6–7.

¹⁵⁵ Rätty 2023, s. 101; Saastamoinen, 2010, s. 75–77.

¹⁵⁶ Saastamoinen, 2010, s. 122.

ikätaason mukainen valvonta ja huolenpito. Lapselle tulisi pyrkiä järjestämään virikkeitä antava ja turvallinen kasvuympäristö, sekä lapsen toiveita ja taipumuksia vastaava koulutus. Lasta tulee suojella kaikelta väkivallalta, niin fyysiseltä kuin henkiseltä, sekä huolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsen tulee saada osakseen turvaa, hellyyttä ja ymmärrystä. Kaikenlainen alistaminen, ruumiillinen kurittaminen sekä loukkaava kohtelu on kiellettyä. Lasta tulee tukea itsenäistymisessä ja aikuistumisessa. (Lapsenhuoltolaki 1 §.)

Sijaishuollossa tulee turvata näiden oikeuksien toteutuminen mahdollisimman laajamittaisesti. Jotta huostaanoton tavoitteet voivat toteutua, tarvitaan lainmukaista, turvallista ja laadukasta sijaishuoltoa. Lapsen tarpeisiin tulee voida vastata ja pohjan tälle luovat lapsen oikeudet. Sijaishuolto tulee järjestää lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja sen tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet huomioiden.¹⁵⁷ Sijaishuoltoon sijoitetulla lapsella on oikeus saada hyvää hoitoa ja huolenpitoa sijaishuoltopaikassaan. Tähän kuuluu myös kasvatuksellisten rajojen asettamista lapselle suhteessa hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa. Tarkoituksena on suojata lapsen kehitystä, terveyttä ja turvallisuutta.¹⁵⁸

Lastensuojelulaki säättää laatuvedellytyksistä väljästi. Lastensuojelulaitoksessa tulee olla asianmukaiset tilat ja toimintavälineet. Asianmukaisuutta voidaan arvioida mm. siten, onko lapsella mahdollisuus rauhalliseen yksinoloon ja riittävään yksityisyyteen. Yhteiskäytössä olevien tilojen tulee olla kodinomaiset, tilavat ja viihtyisät. Laitokseen sijoitetuilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus sekä yhdessä tekemiseen, että yksityisyyteen.¹⁵⁹ Lapsilla on oikeus päättää vapaasti omasta kehostaan, vaatetuksestaan, ulkonäöstään ja identiteetistään. Lapsen kanssa voidaan käydä kasvatuksellisessa mielessä keskustelua esimerkiksi siitä, millainen on sopiva pukeutuminen tietyissä tilanteissa tai millaisia viestejä pukeutuminen voi välittää joissain kulttuureissa.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ STM: Lastensuojelun laatusuositus, s. 48.

¹⁵⁸ EOA 2777/4/12, s. 5.

¹⁵⁹ Saastamoinen, 2010, s. 90–92.

¹⁶⁰ EOAK 5930/2019, s. 44–45.

Merkittävä vaikutus laitosten arjessa on sen henkilökunnalla. Lastensuojelun käsikirja ohjaa henkilökuntaa olemaan lapsille läsnä. Lasta tulee kuunnella niin, että hän kokee tulevansa hyväksytyksi ja ymmärretyksi. Lasta tulee kohdella arvokkaasti ja hänen onnistumisen kokemuksiinsa tulisi vahvistaa. Lapselle myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita tulee tukea ja lasta tulee auttaa niiden ylläpidossa. Tärkeässä osassa on myös tunteidenhallinta. Lapsen kanssa olisikin hyvä opetella tunnetaitoja, kuten tunteiden tunnistamista, nimeämistä, ilmaisemista ja hallintaa.¹⁶¹

Sujuvan arjen pohjana on turvalliset olosuhteet laitoksessa. Lapsen perushoidosta tulee huolehtia niin, että hänen ravitsemuksestaan, vaatetuksestaan, riittävästä levosta, terveydestään, liikunnastaan, siisteydestään ja hygieniastaan huolehditaan. Lapselle tulee opettaa rahankäyttöä ja taloudenhallintaa. Häntä tulee kannustaa harrastuksiin ja toivotaan vastaavan koulutuksen hankkimiseen, lapsen taipumukset ja lahjakkuudet huomioiden. Lasta tulisi tukea kaikissa niissä valinnoissa, jotka osaltaan mahdollistavat tasapainoisen tulevaisuuden. Lapselle tulee opettaa, kuinka rajoja, sääntöjä ja sopimuksia tehdään ja noudatetaan. Tällä tavalla lapsi oppii vastuullisuutta ja luomaan rajoja myös itselleen. Ristiriitaisissa tilanteissa lapselle tulee antaa esimerkkejä siitä, kuinka lapsi voisi ratkaista hankalat tilanteet rakentavasti.¹⁶²

Sijoituspaikan tulee pyrkiä lapsen osallistamiseen hänen omissa asioissaan. Olennaista on, että lapsi kokee tulevansa kuulluksi sijoituspaikassaan ja uskaltaa esittää omia mielipiteitään. Sijaishuoltoapaikan velvollisuutena on luoda kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olonsa turvalliseksi. Lapsen tulee pystyä luottamuksellisesti keskustelemaan sijaishuoltoapaikan henkilökunnan kanssa ilman, että hänen tarvitsisi pelätä seurauksia.¹⁶³ Lasten arjen ja esimerkiksi harrastusten mahdollistamiseen tulee varata riittävästi aikaa ja resursseja. Laitos on lasten koti ja heillä tulee olla samanlainen mahdollisuus harrastaa kuin keillä tahansa muillakin nuorilla. Mielekäs tekeminen ja harrastaminen tukevat lasta

---

¹⁶¹ Lastensuojelun käsikirja, THL.

¹⁶² Lastensuojelun käsikirja, THL.

¹⁶³ EOAK 5930/2019, s. 42.

hänen kuntoutumisessaan, tämä myös tukee lasten kiinnittymistä sijoituspaikkaan. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kokea uusia ja tärkeäksi kokemiaan asioita.¹⁶⁴

3.4 Tavanomainen kasvatusta ja laitostu

Kotonaan asuva lapsi on käytännössä vanhempiensa vallan alainen. Yleisesti voidaan katsoa vanhemmilla olevan oikeus rajata lapsen perusoikeuksia kasvatuksellisessa mielessä. Vanhemmilla on toisin sanoen niin sanottu yleisvaltuus suhteessa omiin lapsiinsa, lain-säädännön sallimissa rajoissa.¹⁶⁵ Huostaanoton yhteydessä tämä tilanne muuttuu vas-tuun siirtyessä sijoituksesta vastaavalle taholle¹⁶⁶.

Lastensuojelulaki määrittää luvussa 11 tarkat edellytykset varsinaisten rajoitustoimenpi-teiden käyttöön huostaanoton aikana. Näitä käsitellään erikseen luvussa 4. LSL:n mukai-sista rajoitustoimenpiteistä on erotettava normaalit, lapsen kotikasvatukseen rinnastet-tavat kasvatukselliset keinot, rajat ja ohjeet. Kasvatuksellisten keinojen tulee olla yleisesti hyväksyttäviä, ja niiden tulee opettaa lasta noudattamaan yhteiskunnan sääntöjä ja vaa-timuksia, sekä ohjata vastuullisuuteen. LSL:n mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei voida käyttää kasvatuksellisin perustein, eikä rajoituspäätöksiä voida perustella kasvatuk-sella.¹⁶⁷ Lasta kunnioittavaan, hyvään kasvatukseen kuuluvat säännöt tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteiseen nähden. Sääntöjen tulee huomioida lasten yksilölliset tar-peet, kehitystaso, ikä ja muut arviointiin vaikuttavat seikat.¹⁶⁸

Lastensuojelulaitoksissa annettava jokapäiväinen hoito ja huolenpito ovat tosiasiallista hallintotoimintaa. Sitä ohjaa *yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttävä tavanomainen kasva-tus*, joka terminä antaa raamit tavanomaiselle huolenpidolle laitoksissa. Se, mitä käsite

---

¹⁶⁴ EOAK 5930/2019, s. 21: Oikeusasiamies huomauttaa, että laitoksen tulee mahdollistaa lasten kuljetta-minen harrastuksiin laitoksen ulkopuolelle. Ks. myös s. 45.

¹⁶⁵ Nieminen, 1990, s. 128.

¹⁶⁶ Saastamoinen, 2020, s. 11.

¹⁶⁷ Rätty, 2023, s. 701; Saastamoinen, 2020, s. 41.

¹⁶⁸ EOAK 4099/2018, s. 24.

pitää sisällään, on tulkinnallista eikä tarkkaa sisältöä ole määritelty.¹⁶⁹ Tavanomaisella kasvatuksella viitataan yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyyn tapaan, joka tukee lapsen yksilöllistä kehitystä, hyvinvointia ja kasvua. Se on aikaan sidottu ja määritelmä elää tutkimustiedon kehittyessä. Samoin lainsäädäntö ohjaa sitä, mikä on kasvatuksellisesti hyväksyttyä. Tavanomaisen kasvatuksen tulee aina olla lasta kunnioittavaa, eikä siihen saa sisältyä mitään, jota voitaisiin pitää hyväksyttävän kohtelun vastaisena. Lasta ei saa nöyryyttää eikä lasta saa uhkailla lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä.¹⁷⁰

Lastensuojelulaitosten jokapäiväisessä huolenpidossa on piirteitä, jotka vaikuttavat lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, mutta niiden merkitys on niin pieni, ettei niiden katsota varsinaisesti rajoittavan lasten oikeuksia. Tästä löytyy jännite, jota Moilanen (2022) nimittää *laitosvallan laillistamiseksi*. Tällöin joitain tiettyjä kasvatuskäytäntöjä pidetään oikeudellisesti vähämerkityksellisinä, sillä niillä on huolenpidollinen luonne – ilman, että käytäntöjä pidetään ongelmallisina lapsen oikeuksien kannalta. Tietynlainen vallankäyttö katsotaan siis kuuluvan laitosten arkipäivään, mutta niiden rajat ovat häilyvät ja voivat aiheuttaa tulkintaongelmia.¹⁷¹

Laitoksen kaikissa tiloissa, pl. lasten huoneet ja saniteettitilat, oli kameravalvonta. Lisäksi ikkunoiden avaaminen laukaisi hälytyksen, joka meni suoraan vartiointiyhtiölle. Lasten kaikki toiminta huoneidensa ulkopuolella tallentui kameeroille. EOA totesi, ettei kodinomaiseksi paikaksi tarkoitetun sijaishuoltopaikan ole hyväksyttävää käyttää näin laajaa kamera- ja hälytysjärjestelmää. Lisäksi EOA huomautti kameravalvonnan rikkovan lasten yksityisyyttä.¹⁷²

Laitoksissa asuvien lasten jokapäiväistä elämää ei saa rajoittaa kasvatukseen tai sääntöihin vedoten enempää, kuin kotona asuvien lastenkaan:

Oikeusasiamies tuo esille huomion (EOAK 4566/2018), että sijoitetut lapset eivät saa käyttää omaa puhelintaan laitoksen yleisissä tiloissa. EOA toteaa olevan epäselvää, mihin kieltö perustuu, varsinkin kun lapsilla ei ole yhteydenpidon rajoituspäätöksiä voimassa. EOA toteaa, että myös sijoitettujen lasten tulee saada käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti, samalla lailla

---

¹⁶⁹ Moilanen, 2020, s. 257.

¹⁷⁰ Saastamoinen, 2020, s 44–45.

¹⁷¹ Moilanen, 2020, s. 257.

¹⁷² EOAK 5377/2018, s. 81–82.

kuin muutkin lapset, jotka eivät asu lastensuojelulaitoksissa. Sijoitettuja lapsia ei saa laittaa eriarvoiseen asemaan suhteessa ei-sijoitettuihin lapsiin.¹⁷³

Tavanomaisella kasvatuksella ei saa puuttua lapsen perusoikeuksiin, eivätkä kasvatukselliseksi keinoiksi nähtyjien toimenpiteiden toteutus saa vastata LSL:n rajoitustoimenpiteitä tarkoitukseltaan, kestoaltaan tai intensiteetiltään.¹⁷⁴

EOA esitti ratkaisussaan 4547/4/10, että kantelijan lastensuojelulaitoksessa kokemana nöyryyttävä kohtelu hyvitetäisiin. Lasta oli sijoituksen alussa pidetty vierihoidossa ja istutettu alushoususillaan vierihoidajan valvoessa vieressä. Lasta rangaistiin epäasiallisesta käytöksestä niin, että hän joutui ruokailemaan eri aikaan kuin muut ja sai määrätyn ajan ruuaksi ainoastaan maksalaatikkoa. Lapselle tarjottiin ajankuluksi ”rööriroopen” tehtäviä, jotka tarkoittivat lattiakaivojen ym. putsasta hammasharjalla. EOA totesi laitoksen toimineen lainvastaisesti ja epäasiallisesti lasta kohtaan, ja häneen kohdistettiin tosiasiallisesti rajoitustoimenpiteitä ilman asianmukaisia päätöksiä.¹⁷⁵

Tarkastuskertomuksesta EOAK 5377/2018 käy ilmi laitoksessa olleen sääntö, jonka mukaan lapset saivat poistua omista huoneistaan vain koputtamalla oveen. Poistumiseen tuli saada ohjaajalta lupa, eikä lupaa aina saatu. Laitos perusteli sääntöä struktuurilla ja sillä, ettei kaikki lapset vaeltelisi käytävillä yhtä aikaa. Oikeusasiamies totesi säännön täysin lainvastaiseksi, sillä se vaikuttaa jatkuvalta huonearestilta, eikä sille ole mitään kasvatuksellista perustetta. Lisäksi koputuskäytäntö on lapsia alistava.¹⁷⁶

Sujuvan toiminnan mahdollistamiseksi sijaishuoltopaikoissa on yleiset säännöt ja käytännöt. Tarkoituksena on edistää arjen sujuvuutta, sekä tehdä siitä lapsille johdonmukaista ja ennakoitavaa. Sääntöjen tulee tukea lasten kasvua, turvallisuutta ja kehitystä. Näillä säännöillä ei kuitenkaan koskaan voida puuttua lasten perus- ja ihmisoikeuksiin niin, että LSL:n rajoitustoimenpiteet muuttuisivat merkityksettömiksi.¹⁷⁷ Laitoksen säännöt ja toimintatavat eivät saa olla lapsia nöyryyttäviä:

EOA toteaa ratkaisussaan (diaarit 3116/4/13, 3604/4/13 ja 3667/4/13), ettei lasta saa riisuttaa ohjaajien edessä alasti henkilöntarkastuksen tai -katsastuksen

---

¹⁷³ EOAK 4566/2018, s. 7.

¹⁷⁴ Saastamoinen, 2020, s 44–45.

¹⁷⁵ EOA 4547/4/10, s. 1–4.

¹⁷⁶ EOAK 5377/2018, s. 68.

¹⁷⁷ Saastamoinen, 2020, s. 48, 58.

aikana, sillä tällainen menettely on lasta nöyryyttävä ja rikkoo lapsen yksityisyyttä.¹⁷⁸

Tavanomaisen kasvatuksen ja rajoitustoimenpiteiden välistä rajaa on pyritty täsmentämään siinä onnistumatta, sillä tulkinnanvaraisuuden takia varsinaisia rajoja ei ole oikeudellisesti voitu määrittää. Hallituksen esityksessä 237/2018 pyrittiin selkiyttämään näitä rajoja, sillä mm. oikeusasiamies oli ottanut useissa kanteluratkaisuissaan kantaa laitostavallan kieltoon. Tämä koski myös muita ympärivuorokautisen hoivan laitoksia, ei pelkästään lastensuojelua. Oikeusasiamies nosti esille mm. 2016 vuoden toimintakertomuksessaan, että jotkin laitosten käytänteet rajoittivat itsemääräämisoikeutta perusteettomasti ja laitostavallan nojaten.¹⁷⁹ Hallituksen esityksessä (237/2018) katsottiin, että esimerkiksi älylaitteet voitaisiin ottaa lapselta pois yön ajaksi tavanomaisen kasvatuksen nimissä, jos laitteiden käyttö vaarantaisi lapsen unen ja levon. Esityksessä myös täsmennettiin, ettei älylaitteiden käyttöä saisi rajoittaa, jos ne eivät aiheuttaisi haittaa lapsen kehitykselle tai rajoittaisi lapsen yhteydenpitoa.¹⁸⁰

Lopulliseen lakiin nämä ehdotukset eivät päätyneet. Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan¹⁸¹, että tavoite tavanomaisen kasvatuksen ja LsL:n mukaisten rajoitustoimenpiteiden välisen rajanvedon selkiyttämisestä on perusteltua. Valiokunta totesi myös, että vaarana on tämän rajan muuttuminen yhä epäselvemmäksi mm. käytettyjen ilmaisujen (tavanomainen kasvatus, objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen) tulkinnanvaraisuuden vuoksi ja lopputuloksena olisi lapsen perusoikeuksien rajoittaminen tavanomaiseen kasvatukseen vedoten. PeVL muistuttaa lausunnossaan, ettei tiettyjen ihmisryhmien perusoikeuksia voida rajoittaa pelkästään laitostavallan perustuen, vaan jokaiselle tosiasialliselle rajoittamiselle tulee löytyä peruste laista. Yhtä aikaa siis tunnustetaan, että tarkempi sääntely tavanomaisen kasvatuksen ja rajoitustoimenpiteiden

---

¹⁷⁸ EOA 3116/4/13, 3321/4/13, 3604/4/13 & 3667/4/13, s. 4–5. Riisuttamista käsitellään myös luvussa 5.3.

¹⁷⁹ HE 237/2018 vp, s. 1, s. 32.

¹⁸⁰ HE 237/2018 vp, s. 49.

¹⁸¹ PeVL 64/2018 vp. Myös sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta huomauttaa, että esitetyt säännökset vaikeine käsitteineen tosi asiassa vain toisivat lisää tulkinnanvaraisuutta, joka voisi johtaa laitostavallan. StVM 42/2018 vp.

välille olisi tarpeen, mutta samalla tarkempi sääntely voisi aiheuttaa enemmän tulkin-
nanvaraisuutta ja laitospöytälaulun laillistamista.¹⁸²

Laitoksilla voi myös olla haasteita siinä, missä menee hyväksyttävän kasvatuksen ja lai-
toksen sääntöjen hyväksyttävyyden raja. Laitoksen säännöt eivät saa olla mielivaltaisia
tai liiallisia, niissä ei saa olla nöyryyttäviä tai perusoikeuksia loukkaavia piirteitä. Eräessä
tarkastuskertomuksessa lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret kertoivat laitoksen tiu-
koista säännöistä¹⁸³, jotka selkeästi rikkoivat mm. lapsen oikeutta yksityisyyteen ja oikeu-
teen päättää omasta kehostaan, ulkonäöstään tai vaatetuksestaan. Tyttöjen ei sallittu
pitää kuukautissuojia omassa huoneessaan, vaan niitä tuli hakea ohjaajien huoneesta.
Myöskään tamponien käyttöä ei sallittu tulehdusriskiä vedoten. Erityisesti tyttöjen pu-
keutumista rajoitettiin, eikä meikata saanut vapaasti.

Liian tiukat säännöt voivat luoda ikävän ilmapiirin, jolloin arkisetkin tilanteet muuttuvat
epämiellyttäväksi:

Eräessä laitoksessa lapsia kiellettiin keskustelemasta ruokailujen aikana. Lapset
kuvasivat ruokailutilanteita ”erittäin ahdistaviksi”, ”ankeiksi”, ”epänormaaleiksi”
ja ”oudoiksi”. Ruokaa ei saanut hakea lisää ilman lupaa, kaikki lautasella oleva
oli pakko syödä eikä pöydästä saanut poistua ennen kuin kaikki olivat syöneet.
Lapset myös ryhmiteltiin pöytiin istumaan ”edistymisen” mukaan, esimer-
kiksi ”huonosti käyttäytyvät” lapset istutettiin eri pöytään kuin ns. kiltit lapset.
Tarkastajat myös todistivat tällaista ruokailuhetkeä, jonka aikana ilmapiiri oli
painostava ja epämiellyttävä. Tarkastajien yrittäessä keskustella ruokailun aikana
lasten kanssa, olivat he vaikuttaneet pelokkailta eivätkä olleet uskaltaneet vas-
tata seuraamusten pelossa. EOA totesi, että menettelyyn liittyy alistamista, las-
ten nöyryyttämistä sekä epäasiallista vallankäyttöä.¹⁸⁴

3.5 Lastensuojelun nykytila kanteluratkaisujen valossa

Lastensuojelun kriisistä on puhuttu jo pitkään, eikä tilanne näyttäisi helpottavan. Vielä
2010-luvun alussa lastensuojelun toimintakulttuuri oli aikuiskeskeistä, vaikka lapsi on

---

¹⁸² PeVL 64/2018, s. 2–3.

¹⁸³ EOAK 5930/2019, s. 44–45.

¹⁸⁴ EOAK 5377/2018, s. 14, 79–81.

pääasiakas ja lastensuojelun päähenkilö. Työskentely lapsen kanssa haluttiin nostaa yhtä tärkeämmäksi ja siksi lastensuojelulakiin haluttiin täsmentää sosiaalityöntekijän velvollisuutta tavata lasta riittävän usein.¹⁸⁵ Ensin säännös (LsL 29 §) totesi, että lasta tulee tavata ”riittävän usein”. Vuoden 2014 alusta säännöstä täsmennettiin niin, että asiakassuunnitelmassa tulee ottaa kantaa siihen, kuinka usein lasta tulisi tavata, jotta tapaamisia olisi ”riittävän usein”. Lainvalmisteluaineistosta selviää, että ”riittävän usein” voisi olla aktiivisessa työskentelyvaiheessa jopa kahden tunnin ajan kuukausittain. Tulkinta johdettiin lastensuojelun laatusuosituksen luonnoksesta.¹⁸⁶ Tämän toteutuminen ei vastaa lastensuojelun nykytilannetta.

Analysoiduista EOA:n ratkaisuista ilmenee, kuinka monia tapauksia yhdistää se, ettei lapsia ole tavattu henkilökohtaisesti lain edellyttämällä tavalla. Riittämätön resurssointi vaarantaa lasten oikeusturvan, kun valvonta jää puutteelliseksi eikä lapsia ehditä tavata henkilökohtaisesti.¹⁸⁷ Useat lapset ovat kertoneet oikeusasiamiehelle, että sosiaalityöntekijät kävivät vain palaverissa. Osa ei ollut koskaan keskustellut kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, eikä sosiaalityöntekijä ollut koskaan käynyt lapsen sijoituspaikassa. Joillain lapsilla ei ollut yhteystietoja omalle sosiaalityöntekijälleen, eikä kaikilla edes ollut sillä hetkellä omaa nimettyä sosiaalityöntekijää.¹⁸⁸ Näissä tilanteissa nimellisesti lapsen asioista vastaavaksi sosiaalityöntekijäksi on usein nimettyä yksikön johtava sosiaalityöntekijä¹⁸⁹. Oma sosiaalityöntekijää voi myös olla vaikea tavoittaa¹⁹⁰. Sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus aiheuttaa myös sitä, ettei lapsilla aina ole tietoa siitä, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä juuri sillä hetkellä sattui olemaan.¹⁹¹

Jos lasta ei tavata riittävän usein henkilökohtaisesti lain edellyttämällä tavalla, voi sosiaalityöntekijä jäädä lapselle etäiseksi. Tämä voi nostaa lapsen kynnystä tuoda osille

---

¹⁸⁵ StVM 11/2013 vp.

¹⁸⁶ HE 130/2013 vp, s. 5.

¹⁸⁷ Mm. seuraavissa ratkaisuissa todettiin, että sijoitettua lasta ei ollut tavattu lain edellyttämällä tavalla: EOAK 4566/2018, s. 8; EOAK 5682/2018, s. 3; EOAK 5683/2018, s. 2.

¹⁸⁸ EOAK 5377/2018, s. 26; 883/2020, s. 18–19; 1605/2018, s. 3; 883/2020, s. 18–19.

¹⁸⁹ EOAK 6166/2019, s. 8–11.

¹⁹⁰ EOAK 883/2020, s. 70–71; 2947/2023, s. 9.

¹⁹¹ EOAK 883/2020, s. 18–19; 2947/2023, s. 9.

epäkohtia sijaishuollossa.¹⁹² Lasten tapaaminen sijoitusten aikana näyttäisi muutenkin olevan vähäistä ja yhteydenpito on enemmänkin puheluiden tai viestien varassa. Sijoitetulla lapsella voidaan katsoa olevan *oikeus* omaan sosiaalityöntekijään, joka on riittävän perillä hänen asioistaan, hoitaa niitä ja tapaa lasta riittävän usein henkilökohtaisesti¹⁹³. Lapset eivät kuitenkaan aina halua kertoa ikävistä asioista tai kokemuksistaan omalle sosiaalityöntekijälle. Kysy ja kuuntele -hankkeeseen osallistuneet sijoitetut lapset perustelivat kertomatta jättämistä mm. sillä, että ovat kertoneet asiasta jo jollekin toiselle aikuiselle, asia on liian nolo, asian ei koeta kuuluvan sosiaalityöntekijälle tai häneen ei luoteta, asiaa ei pidetä tärkeänä tai ehkä sitä ei uskota, sosiaalityöntekijään on vaikea saada yhteyttä tai häntä ei haluta huolestuttaa.¹⁹⁴ Lapsilla tulee myös olla mahdollisuus olla suoraan yhteydessä sosiaalityöntekijäänsä, ilman välikäsiä tai muita toimenpiteitä. Joissain laitoksissa oli käytäntö, jonka mukaan yhteydenottopyynnöt lapsen sosiaalityöntekijälle välitettiin laitoksen kautta, esimerkiksi sähköpostilla¹⁹⁵.

Näitä havaintoja tukee kouluterveyskyselyn tulokset, jossa 4–5 luokkalaisista sijoitetuista lapsista seitsemän kymmenestä tiesi, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on. Tätä vanhemmista lapsista vastaava luku oli noin kahdeksan kymmenestä. Vain noin puolet vastaajista oli tavannut sosiaalityöntekijänsä kahden kesken.¹⁹⁶ Pesäpuun Hatkassa -hankkeessa sijoitetut nuoret kertoivat kokemuksistaan sosiaalityöntekijöistä. Selvä enemmistö kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole riittävästi aikaa heidän asioidensa hoitamiseen. Sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein, kokemattomat työntekijät ärsyttävät eikä sosiaalityöntekijät muutoinkaan oikeasti tunne nuoria muutoin kuin mitä ovat papereista lukeneet. Ikävänä koettiin myös sitä, miten kirjauksissa ei yleensä koskaan lukenut mitään hyvää itsestä.¹⁹⁷

---

¹⁹² Näin kertoi sijoitettu nuori ratkaisussa EOAK 5679/2018, s. 4.

¹⁹³ HE 130/2013, s. 2.

¹⁹⁴ Eriksson & Korhonen, 2022a, s. 67.

¹⁹⁵ EOAK 1605/2018, s. 3.

¹⁹⁶ Ikonen ym., 2020, s. 33.

¹⁹⁷ Haapala ym., 2023, s. 64–65.

Eräissä tarkastuskertomuksissa lapset kertoivat ottaneensa yhteyttä sosiaalityöntekijään kertoakseen laitoksen epäoikeudenmukaisesta menettelystä sekä muista epäkohdista, mutta lapset kokivat sosiaalityöntekijöiden suhtautumisen vähätteleväksi, eikä asioita lähdetty selvittämään tai niihin otettu muutoinkaan kantaa.¹⁹⁸ Valvontavelvollisuuden laiminlyöntejä ja virheellistä menettelyä todetaankin useissa valvontaratkaisuisissa¹⁹⁹:

Lapsi oli kannellut sijoitustaholle lastensuojelulaitoksessa saamastaan kohtelusta ja epäasiallisista rajoitustoimenpiteistä. Sosiaalitoimi oli selvittänyt kante-
lua pelkästään soittamalla sijoituspaikkaan, eikä esimerkiksi keskustellut lapsen kanssa tai käynyt tapaamassa tätä sijoituspaikassa. Sosiaalitoimi koki valvo-
neensa lapsen sijoitusta riittävästi, koska sijoituspaikka raportoi kuukausittain lapsen tilanteesta ja selvitti myös kaikki lapseen kohdistuneet rajoitustoimenpi-
teet samassa yhteydessä. Oikeusasiamies toteaa sijoittajatahon laiminlyönteä
valvontavelvollisuutensa, sekä laiminlyönteä selvitysvelvollisuuttaan lapsen esiintuomien epäkohtien selvittelyssä. Jos lapsi tuo esille epäkohtia kohtelu-
saan, tulee lasta tavata välittömästi ilman aiheetonta viivästystä.²⁰⁰

Lain tuomat velvollisuudet eivät tunnu olevan kovin hyvin tiedossa kuntaorganisaatioissa. Jopa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian lähettämät selvityspyynnöt eivät aina löydä perille oikeille viranhaltijoille, vaan jäävät jonnekin matkalle. Tämä on vakava menette-
lyvirhe ja vaarantaa sijoitettujen lasten oikeusturvaa.²⁰¹ Oikeusasiamies on myös kiinnit-
tänyt huomiota, ettei kaikilla sosiaalityöntekijöillä näyttäisi olevan riittäviä tietoja lasten-
suojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä²⁰². Eräs laitos kertoo yhdeksi ongelmaksi,
että lapsen sosiaalityöntekijä voi vaatia laitokselta perusteettomia rajoitustoimenpiteitä,
kuten rajoittamaan liikkumavapautta tai ottamaan seuvoja.²⁰³ Myös toinen laitos kertoo
olevansa huolissaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden heikosta laintuntemuksesta ja
laitoksen tulee olla tarkkana, ettei laittomia pyyntöjä toteuteta²⁰⁴.

---

¹⁹⁸ EOAK 5930/2019, s. 18–19.

¹⁹⁹ Tällaisia laiminlyöntejä todettiin mm. ratkaisuisissa EOAK 5682/2018; 5683/2018, s. 2; 5685/2018, s. 7; 5930/2019, s. 48–50; 286/2019, s. 6–7, 1237/2020, s. 11–13; 1256/2019, s. 7; 2742/2020, s. 9–10; 2833/2019, s. 8; 4440/2018, s. 9; 5377/2018, s. 108–110; 6166/2019, s. 8–11; 6226/2018, s. 4–6, 9; 6232/2020, s. 8.

²⁰⁰ EOAK 4566/2018, s. 3–4.

²⁰¹ Ratkaisussa EOAK 4566/2018, sijoituksesta vastannut taho sai oikeusasiamieheltä huomautuksen vakava-
vasta menettelyvirheestä ja lapsen oikeusturvan vaarantamisesta.

²⁰² Esimerkiksi ratkaisussa EOAK 5683/2018, s. 12.

²⁰³ EOAK 5930/2019, s. 24.

²⁰⁴ EOAK 2947/2023, s. 8–9.

Vaikuttaisi myös siltä, ettei nuorten kertomuksia epäkohdista joko oteta tosissaan tai niiden käsittely vaikuttaisi muutoin jäävän puutteelliseksi. Sosiaalityöntekijä voi tyytyä kirjaamaan nuoren esiintuomat huolenaiheet tai epäkohdat, mutta ei ainakaan kirjausten perusteella vie asiaa eteenpäin tai käsittele asioita laitoksen henkilökunnan kanssa. Jos sosiaalityöntekijän tietoon tuodaan epäkohtia, on hänellä velvollisuus alkaa viipymättä toimiin asian selvittämiseksi ja ratkaisemiseksi.²⁰⁵ Kanteluratkaisuista ilmenee myös sitä, että epäkohtia esiin tuoneelle lapselle kerrottiin asian olevan selvittelyssä tai käsittelyssä, mutta asian selvittely ei ilmennyt mitenkään lapsen asiakirjoista²⁰⁶. Sijoitustahot usein vakuuttelevat vastineissaan, kuinka he ovat täyttäneet lakisääteistä velvollisuuttaan. Vastineissa näyttäisi olevan toteamuksia velvollisuuksien täyttämisestä, mutta asiakkaan asiakasasiakirjat eivät tue väitteitä.²⁰⁷ Sijoitustahojen vastineissa (oikeusasiamiehelle) ilmenee myös ristiriitaisuuksia, joissa esimerkiksi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toteaa rajoitustoimenpiteiden olleen lainmukaisia ja perusteltuja, kun taas samaan kanteluun selvityksen antanut johtaja toteaaakin lapsen saaneen osakseen asiatonta kohtelua sekä lainvastaisia seuraamuksia.²⁰⁸

Lapsen kanssa työskentelevillä on lakisääteinen velvollisuus kirjata asiakkaan tietoihin kaikki se tieto, joka on oleellista sosiaalihuollon suunnittelemisen, järjestämisen, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015, 4 §). Kirjaukset tulee myös tehdä viipymättä. Useissa kanteluratkaisuissa oikeusasiamies toteaa, ettei asiakaskirjauksissa ilmene esimerkiksi sitä, miten lasta on tavattu, missä tai kenen kanssa.²⁰⁹ Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi kiinnittää huomiota siihen, millaisia rajoituksia lapsiin kohdistetaan ja millä perustein. Sosiaalityöntekijän tulisi huomata, jos lapseen kohdistetaan rajoituksia lainvastaisesti tai

---

²⁰⁵ Esim. ratkaisussa EOAK 5682/2018, s. 3–4, nuori oli kertonut sijoituspaikkaan liittyvistä epäkohdista sosiaalityöntekijälle, joka oli kirjannut asiat, mutta kirjauksista ei ilmene mihin toimiin asiassa ryhdyttiin vai ryhdyttiinkö ollenkaan.

²⁰⁶ EOAK 286/2019, s. 6.

²⁰⁷ EOAK 5682/2018, s. 5–6, sijoittajataho toteaa valvoneensa kantelijaan kohdistettuja rajoitustoimenpiteitä ”tiivillä yhteistyöllä sijaishuoltopaikan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä”. Lapsen asiakirjamerkinnöistä ei kuitenkaan ilmene, että laitoksen kanssa olisi oltu yhteydessä tai asiaa olisi muutoin selvitetty laitoksen kanssa.

²⁰⁸ Tällainen ristiriita ilmenee vastineissa mm. EOAK 5685/2018, s. 6.

²⁰⁹ Esim. EOAK 5682/2018, s. 3.

väärin perustein. Tämä kuuluu osaksi sosiaalityöntekijän valvontatyötä. Jos selkeät nettelyvirheet rajoitustoimenpiteiden käytössä jäävät sosiaalityöntekijältä huomaimatta, voisi päätellä, ettei sosiaalityöntekijä ole joko lukenut saamiaan rajoituspäätöksiä tai ollut perillä siitä, mitä laki edellyttää jonkun tietyn rajoitustoimenpiteen käyttämiseksi.²¹⁰

Jos asiakassuunnitelma puuttuu, laitos joutuu pahimmassa tapauksessa päättämään itsenäisesti lapsen asioista, vaikka heillä ei tosi asiallisesti ole oikeutta niistä päättää. Esimerkiksi tarkastuskertomuksessa lapset kertovat laitoksen päättävän²¹¹, kuinka lapset pitävät lomiaan tai ketä he saavat tavata. Laitoksen henkilökunta kertoo heidän joutuvan ajoittain toimimaan näin, koska sijoittava kunta toimittaa usein asiakassuunnitelman laitokseen viiveellä tai ei ollenkaan. Asiakassuunnitelma tulee myös päivittää aina, kun lapsen sijaishuoltopaikkaa on jouduttu muuttamaan. Tämä tulee tehdä mahdollisimman pian:

Lapsen sijaishuoltopaikkaa oli muutettu. Asiakassuunnitelma tarkistettiin vasta noin 2 kuukauden päästä sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen. Lapsi kanteli oikeusasiamiehelle mm. siitä, ettei hän tuona aikana saanut pitää kotilomia. Oikeusasiamies piti lähes kahden kuukauden viivettä asiakassuunnitelman tarkastamisessa lainvastaisena.²¹²

3.6 Toimenpiteet sijoitettujen lasten oikeuksien parantamiseksi

Lastensuojelun laadun varmistamiseksi on tehty lukuisia lakimuutoksia viimeisten vuosien aikana. Yksi tärkeimmistä muutoksista on ollut lastensuojelun asiakasmitoitus²¹³, joka tuli voimaan asteittain. Henkilöstömitoituksen taustalla on pyrkimys vähentää sosiaalityöntekijän työkuormaa, jotta lasten oikeudet lastensuojelussa toteutuisivat paremmin. Lisäksi näin pyrittäisiin varmistamaan, että sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa

---

²¹⁰ Ratkaisussa EOAK 5682/2018, s. 7, oikeusasiamies huomauttaa, että eristämispäätöksen perusteluista ei ilmene miksi eristämiseen oli ryhdytty. Tämä on lainvastaista ja päätöksen saaneen sosiaalityöntekijän olisi pitänyt kiinnittää huomiota tähän. Vastaavia tapauksia, joissa sosiaalityöntekijä ei ole huomannut lainvastaista menettelyä, vaikka se ilmenee päätöksistä, on mm. EOAK 5685/2018, s. 5.

²¹¹ EOAK 5930/2019, s. 10.

²¹² EOAK 1256/2019, s. 4.

²¹³ Vuosina 2022–2023 korkeintaan 35 asiakasta, vuodesta 2024 alk. 30.

perehtyä lapsen asioihin.²¹⁴ Liiallinen työkuorma on näkynyt asiakkaille alati vaihtuvina sosiaalityöntekijöinä, joilla ei ole aikaa luoda lapsiin suhdetta tai tutustua heihin. Sosiaalityöntekijöitä on myös ollut vaikea tavoittaa. Tilanne on osaltaan luonut lapsille tunteen, että asioista päätetään ilman, että jokaisen yksilöllinen tilanne ja mielipide tosi asiassa huomioitaisiin.²¹⁵

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta (StV) huomauttaa henkilöstömitoitusta koskevassa lausunnossaan, ettei asiakkaiden enimmäismäärän säätäminen yksin riitä ratkaisemaan lastensuojelun nykytilan haasteita. StV korostaa, kuinka tilannetta tulisi ratkaista myös panostamalla ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä erityisesti päihde- ja mielenterveyspalvelujen saatavuuteen.²¹⁶ Perustusvaliokunta (PeV) huomauttaa, että henkilöstömitoituksella saatetaan samalla heikentää lasten pääsyä lastensuojelun palvelujen piiriin niissä tilanteissa, joissa lasten asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä olisi jo enimmäismäärät asiakkaita. PeV huomauttaa, ettei tällaista tilannetta saisi syntyä ja laissa tulisi sallia poikkeama asiakasmäärien ylityksestä tilanteessa, jossa palvelujen järjestäminen vaatii sitä.²¹⁷ Lastensuojelun asiakasmäärät eivät kuitenkaan ole pysyneet lain sallimissa rajoissa. Huhtikuussa 2023 kerätyn tilastotiedon mukaan asiakkaiden enimmäismäärä ylittyi 17 hyvinvointialueella, kun vielä vuonna 2020 vastaava luku oli 3. Tilannetta on vaikeuttanut Valviran tiukentunut tulkinta siitä, kuka saa toimia tilapäisenä sosiaalityöntekijä ja kuinka kauan. Tulkinta on lain hengen mukainen, mutta se myös entisestään vaikeuttaa kuntien tilannetta.²¹⁸

Asiakasmitoituksen lisäksi lastensuojelulaissa on viime vuosina tehty päivityksiä, joilla on pyritty lisäämään lasten oikeuksien toteutumista. Vuosien 2019–2020 lakimuutosta perustelevassa hallituksen esityksessä HE237/2018 tuodaan esille, että lakimuutosten tarkoituksena on nimenomaan vahvistaa lasten oikeuksia hyvään kohteluun, huolenpitoon

---

²¹⁴ HE 170/2021, s. 17.

²¹⁵ HE 170/2021, s. 24.

²¹⁶ StVM 34/2021, s. 3.

²¹⁷ PeVL 45/2021, s. 3.

²¹⁸ Yliruka ym., 2023, s. 59.

ja kasvatukseen. Erityisesti hallituksen esityksessä nimetään pyrkimys selventää tavanomaisen kasvatuksen ja rajoitustoimenpiteiden välistä rajanvetoa.²¹⁹ Sijoitettujen lasten oikeuksien turvaamiseksi lastensuojelulakiin on hallituksen esityksestä lisätty 61 b §, joka edellyttää hyvää kohtelua koskevan suunnitelman laatimisen lastensuojelulaitoksissa. Suunnitelmaan sisällytetään mm. tiedot siitä, miten lasten hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa toteutetaan.

Suunnitelman on tarkoitus toimia osana omavalvontasuunnitelmaa. Suunnitelmaa laadittaessa ja sitä tarkastettaessa tulee kuulla yksikköön sijoitettuja lapsia sekä mahdollistaa heille osallistuminen suunnitelman laatimiseen. Kun suunnitelma on valmis, se tulee käydä kaikkien yksikössä asuvien lasten kanssa läpi ja sen tulee olla kaikkien nähtävillä. Suunnitelma tulee antaa tiedoksi niihin kuntiin, joiden sijoittamia lapsia yksikössä on, sekä näiden lasten asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille. Suunnitelma tulee arvioida ja tarkistaa joka vuosi. (LsL 61 b §)

Lapsiasiavaltuutettu on vuoden 2018 kertomuksessaan edellyttänyt Suomea laatimaan lapsipoliittisen strategian, jota YK:n lapsen oikeuksien komiteakin on edellyttänyt²²⁰. Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia julkaistiin vuonna 2021. Sen tarkoituksena on luoda Suomi, joka kunnioittaa lapsen oikeuksia ja on lapsi- ja perhemyönteinen. Parlamentaarinen komitea on määritellyt lapsistrategian kolmen pääajatuksen mukaisesti: 1) Strategian avulla luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen Suomi, joka kunnioittaa lapsen oikeuksia. 2) Lapset huomioitaisiin jatkossa johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa sekä tosiallisessa toiminnassa, jolloin lapsen oikeudet ja asema vakiinnutettaisiin Suomessa ja lapset saisivat jatkossa tietoa heille kuuluvista oikeuksista. 3) Turvataan haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema ja tunnustetaan heidän tarpeensa paremmin.²²¹

---

²¹⁹ HE237/2018, s. 1.

²²⁰ Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle, 2018, s. 3.

²²¹ Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81, s. 7.

THL:n Kysy ja kuuntele -hankkeen yhteydessä kehitettiin sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli. Tavoitteena on saada malli kansallisesti käyttöön sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumiseksi, sekä valvontakäytäntöjen yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi. Lapsikohtaisen valvonnan mallilla tarkoitetaan lapsen sijoituksen ja sijoitukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisen seuranta. Tästä seurannasta vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Keskiössä on lapsi ja lapsen kokemustieto omasta tilanteestaan ja elinympäristöstään. Mallissa korostetaan, kuinka valvontatehtävää tulee toteuttaa lapsikeskeisesti ja dialogisesti lapsen itsensä kanssa. Lisäksi malliin kuuluu kaksi työvälinettä työskentelyn tueksi: tarkistuslista lapsen kanssa säännöllisesti käsiteltävistä asioista, sekä prosessikuvaus epäkohtiin puuttumisesta.²²²

Myös viranomaisvalvontaa on pyritty parantamaan. Aluehallintovirastot esimerkiksi veloitettiin kuulemaan sijaishuollossa olevia lapsia tarkastuskäynneillään²²³. Hyvin tuore muutos on laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta, joka tuli voimaan vuoden 2024 alusta. Ennen uutta lakia sosiaali- ja terveyspalvelujen valvontaa koskevat säännökset olivat hajallaan eri säädöksissä. Uusi laki kokoaa koko sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaa koskevat säännökset yhteen, tavoitteenaan parantaa asiakas- ja potilasturvallisuutta, varmistaa laadukkaat palvelut, sekä edistää valvontayhteistyötä tuottajien ja valvontaviranomaisten välillä.²²⁴ Keskeistä laissa on yksi yhteinen rekisteri, jonne kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajat ja palveluyksiköt sisällytetään. Rekisteriin tulevat myös julkiset palveluntuottajat - käytännössä siis hyvinvointialueet, valtion yksiköt sekä muut julkisoikeudelliset, itsenäiset laitokset. Laki myös korostaa palvelujen järjestäjien ja -tuottajien vastuuta palvelujen laadusta sekä omavalvonnasta.²²⁵

---

²²² Eriksson & Korhonen, 2022b, s. 5, 14.

²²³ HE 237/2018, s. 42.

²²⁴ HE 299/2022, s. 1.

²²⁵ HE 299/2022, s. 38.

4 Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet

4.1 Lapsen perusoikeuksien rajoittaminen

Huostaanotetun lapsen oikeusasemassa merkittävimpiä oikeusvaikutuksia on lapsen ja huoltajan suhteen muutokset. Toinen merkittävä oikeusvaikutus on lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet. Kun huostaanoton myötä vastuu lapsen hoidosta ja huolenpidosta siirtyy julkiselle vallalle, tulee lapsen etua ja oikeusturvaa suojata erityisin keinoin. Huostaanoton tarkoituksen toteutuminen voi vaatia erityisten rajoitustoimenpiteiden käyttämistä, jolloin rajoitetaan myös lapsen perus- ja ihmisoikeuksia. Rajoittaminen edellyttää, että laista löytyy toimenpiteeseen oikeuttava säännös, joka on tarkkarajainen ja selkeä.²²⁶ Ennen rajoitustoimenpiteiden käsittelyä käyn läpi perusoikeuksien rajaamista yleisestä näkökulmasta.

Perusoikeudet ovat useissa säännöksissä kirjattu kirjoitusasultaan ehdottomaan muotoon, mutta perusoikeudet eivät kuitenkaan voi olla niin ehdottomia, etteikö niitä voisi millään edellytyksillä tai millään laajuudella rajoittaa. Perusoikeuden rajaaminen tarkoittaa sitä, että jotain perusoikeutta kavennetaan, tai muutoin puututaan yksikön oikeusasemaan julkisen vallan toimenpitein. Toisin sanoen tämä tarkoittaa, ettei kyseinen henkilö voi sillä hetkellä täysimääräisesti käyttää perusoikeuttaan kuin miten se on perustuslaissa hänelle taattu.²²⁷ Perusoikeuksiin puuttuminen ja niiden rajoittaminen on julkisen vallan käyttöä, ja siihen tulee olla selkeä ja tarkkarajainen säännös lainsäädännössä. Lasten oikeuksista säädetään lastensuojelulaissa ja erityisesti sijaishuollossa olevien lasten rajoittamista koskevat säännökset löytyvät LsL:n luvusta 11.²²⁸

Yksi merkittävä perusoikeuksia mahdollisesti rajaava tekijä on toisen henkilön perusoikeudet. Yksittäinen henkilö ei voi vaatia itselleen niin ehdotonta perusoikeudellista

---

²²⁶ HE 225/2004, s. 1–4; Saastamoinen, 2020, s. 2.

²²⁷ Viljanen, 2011; Ojanen, 2015, s. 40–42.

²²⁸ Saastamoinen, 2018, s. 2.

suojaa, että sillä voisi rikkoa jonkun toisen perusoikeuksia.²²⁹ Samoin lastensuojelulaki edellyttää, että rajoitustoimenpiteitä käytettäessä tulee suojella joko lapsen omaa tai jonkun toisen henkilön etua, tai vaihtoehtoisesti suojella jonkun toisen omaisuutta. Lapsen perusoikeuksiin puututtaessa tulee pyrkiä turvaamaan lapselle vahvempi perusoikeus, eli lapsen oikeus välttämättömään huolenpitoon (PL 19 §), ja sitä kautta turvata lapselle ihmisarvoinen elämä. Rajoitustoimenpiteiden käytön tavoitteena tulisi aina olla se, ettei lapsi vaaranna omaa henkeään, terveyttään tai kehitystään, tai vastaavasti vaaranna jonkun muun omaisuutta, henkeä tai turvallisuutta.²³⁰

Perusoikeuksien rajoittamiselle on olemassa yleiset rajoitusedellytykset, joiden puitteissa tulee toimia. Nämä vaatimukset tulee täyttyä, jotta perusoikeuksia voidaan rajata: lailla säätämisen vaatimus, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, hyväksyttävyyysvaatimus, ydinalueen koskemattomuuden rajoitus, suhteellisuusvaatimus, oikeusturvavaatimus sekä ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus.²³¹ Aivan näiden vaatimusten sisältöjä seuraavassa kappaleessa.

Perusoikeuksien rajaamisen tulee aina perustua eduskuntalakiin, eli ilman voimassa olevaa lakia perusoikeutta ei voida rajata. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen mukaisesti rajoitusten tulee olla riittävän täsmällisesti määritetyt ja tarkkarajaiset. Hyväksyttävyyysvaatimuksen mukaisesti nämä rajoitusperusteet tulee olla yleisesti hyväksyttäviä ja niillä tulee olla riittävän painava yhteiskunnallinen tarve taustallaan. Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus tarkoittaa sitä, että rajoitustoimenpiteet eivät voi kohdistua perusoikeuden ytimeen, eikä sellaista voida tavallisella lailla säätää. Rajoitustoimenpide voi siis kohdistua tarkkarajaisesti perusoikeuden osaan, mutta ei sen ydinalueeseen.²³²

---

²²⁹ Viljanen, 2011.

²³⁰ Saastamoinen, 2018, s. 2–3.

²³¹ Viljanen, 2011. Myös Ojanen, 2015, s. 42–43 ja Saraviita, 2011, s. 137–141.

²³² Viljanen, 2011; Ojanen, 2015, s. 42–45; Saraviita, 2011, s. 137–140.

Suhteellisuusvaatimus tarkoittaa, että käytettyjen rajoitustoimenpiteiden tulee olla välttämättömiä, jotta haluttu tavoite saavutetaan, ja niiden laajuus täytyy olla oikeassa suhteessa. Näiden edellä mainittujen vaatimusten lisäksi oikeusturvavaatimuksen mukaisesti tulee huolehtia siitä, että rajoituksen kohteena olevan oikeusturvasta huolehditaan. Lisäksi tulee huolehtia, etteivät rajoitukset loukkaa Suomea sitovia kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita. Näiden kaikkien vaatimuksien tulee yhtä aikaa täytyä, jotta perusoikeutta voidaan rajoittaa.²³³

4.2 Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

Perustuslaki edellyttää, että julkisen vallan tulee turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Lastensuojeluviranomaisen tulee varmistaa näiden oikeuksien toteutuminen valitsemalla aina se toimenpide, joka siinä tilanteessa vähiten loukkaa kyseessä olevaa perusoikeutta. Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää tilanteissa, joissa pyritään turvaamaan huostaanoton toteutuminen ja suojaamaan joko lasta itseään, tai toista henkilöä.²³⁴ Rajoitustoimenpiteiden tulee aina perustua lakiin, eikä niitä saa koskaan käyttää rangaistuksina:

Lapsen kotilomat oli peruttu kuukauden ajalta yhteydenpidon rajoituspäätöksellä. Lapsi kanteli asiasta ja selvittelyssä todettiin rajoituksen olleen tosi asiassa seuraamus lapsen omaehtoisesta käyttäytymisestä ja näin ollen päätös yhteydenpidon rajoittamisesta oli laiton.²³⁵

Näitä toimenpiteitä voidaan kohdistaa vain sellaiseen lapseen, joka on laitoshuollossa joko huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai hallintotuomioistuimen väliaikais määräyksen vuoksi. Rajoitustoimenpiteitä ei voida käyttää perhehoidossa, yhteydenpidon rajoitusta lukuun ottamatta. Rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen tulee olla aluehallintoviraston lupa ja niitä myönnetään ainoastaan lastensuojelulaitoksille.²³⁶

---

²³³ Viljanen, 2011; Ojanen, 2015, s. 45–47; Saraviita, 2011, s. 140–141.

²³⁴ Rätty, 2023, s. 691.

²³⁵ EOAK 2833/2019, s. 2–3.

²³⁶ Rätty, 2023, s. 691–703; Saastamoinen, 2020, s. 19.

Sijaishuollon piirissä voi olla lapsia, joilla on erityisiä tarpeita. Lapsen edun mukaista voi olla sijoittaa lapsi muualle kuin lastensuojelulaitokseen, esimerkiksi kuntoutusyksikköön. Tämä kuitenkin tarkoittaa, ettei lapseen voida tällöin kohdistaa LsL:n mukaisia rajoitustoimenpiteitä²³⁷, koska sijaishuoltoipaikka ei ole lastensuojelulaitos:

EOA:n ratkaisussa 3001/4/14 & 3851/4/14 perusturvakeskus sai huomautuksen lainvastaisesta menettelystä ja valvontavastuun laiminlyönnistä. Perusturvakeskuksen huostaanottamalla lapsella oli todettu autismin kirjoon viittaavia piirteitä, aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö sekä Aspergerin oireyhtymä. Lapsella ei kuitenkaan ollut kehitysvammadiagnoosia. Sairaanhoidopiirin asiantuntijaryhmä ja perusturvakeskus sopivat, että lapsen edun mukaista oli sijoittaa lapsi lastensuojelulain mukaisesti kuntoutusyksikköön, joka oli myös kehitysvammaisten erityishuollon yksikkö. Sijaishuoltoipaikka oli kohdistanut lapseen rajoitustoimenpiteitä, mutta näille ei ollut lain suoma perustetta, sillä lapselle ei ollut laadittu kehitysvammalain 34 § mukaista erityishuolto-ohjelmaa. Näin ollen pakkotoimenpiteitä ei voitu tehdä kehitysvammalain perusteella. Lapseen ei myöskään voitu kohdistaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, sillä sijoituspaikka ei ollut lastensuojeluyksikkö. EOA toteaa, että sijoituksesta vastanneen perusturvayksikön olisi pitänyt huolehtia siitä, että sijaishuollossa olevaan lapseen kohdistuneet rajoitustoimenpiteet perustuvat lakiin.²³⁸

Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen tarkoittaa aina julkisen vallan käyttämistä. Päätöksenteko ja valmistelutyö ovat osa julkista hallintotehtävää. Toimivalta näissä tilanteissa on lastensuojelulain mukaisesti joko lastensuojeluviranomaisella tai lastensuojelulaitoksen johtajalla.²³⁹ Lastensuojelulaitoksissa rajoitustoimenpiteiden tarve voi ilmetä akuuttisti ja vaatia välitöntä toimeenpanoa, jolloin niistä päättäminen sijoituspaikan ulkopuolella ei ole tarkoituksenmukaista. Näin ollen lastensuojelulaki antaa lastensuojelulaitoksen johtajalle valtuudet päättää useimmista rajoitustoimenpiteistä. Vaihtoehtoisesti päätöksen voi tehdä myös johtajan osoittama muu henkilö, joka kuuluu laitoksen kasvat- ja hoitohenkilökuntaan. Laitoksen kasvat- ja hoitohenkilökunnaksi ei lasketa ylläpitohenkilökuntaan kuuluvia henkilöitä, kuten siivoojia tai keittiötyöntekijöitä.²⁴⁰

---

²³⁷ Pl. yhteydenpidon rajoitus, joka voidaan tehdä sijoituspaikasta riippumatta.

²³⁸ EOA dnro 3001/4/14 ja 3851/4/14, s. 3–8.

²³⁹ Rätty, 2023, s. 693; Saastamoinen, 2020, s. 22–23.

²⁴⁰ Saastamoinen, 2018, s. 4–5.

Henkilökunnalla tulee olla tiedossa, kenellä on oikeus päätöksentekoon missäkin tilanteessa. Päätöksistä ja kirjauksista tulee ilmetä päätöksentekijän nimen lisäksi hänen asemansa, varsinkin tilanteissa, joissa käytetään delegoitua päätösvaltaa.²⁴¹ Rajoitustoimenpiteistä tulee aina tehdä perusteltu päätös tai muu asiakaskirjaus. Osa rajoitustoimenpiteistä ovat muutoksenhakukelpoisia, osassa valitusmahdollisuutta ei ole. Jokaista rajoitustoimenpidettä koskien tulee kirjata tarkat syyt ja perusteet rajoituksen käytölle. Rajoitustoimenpiteiden käyttö tulisi olla viimesijainen keino, ja niiden käyttämisen tulee olla välttämätöntä sijaishuollon tavoitteiden toteutumiseksi. Joka tilanteessa tulisi ensisijaisesti valita lapsen perusoikeutta vähiten rajoittava toimenpide²⁴²:

Kantelijalla oli vaikeuksia antaa virtsanäytettä huumausainetestiä varten. Aiemmassa sijoituspaikassa huumeidenkäyttöä oli valvottu sylkinäytteillä. Uudessa sijoituspaikassa kuitenkin vaadittiin virtsanäytettä, jonka antamisen kanssa kantelijalla oli edelleen haasteita. EOA muistuttaa, että rajoitustoimenpiteitä toteuttaessa tulee aina valita lievin tilanteeseen sopiva keino. Rajoitustoimenpiteet tulee aina toteuttaa mahdollisimman turvallisesti ja hienovaraisesti niin, että lapsen ihmisarvoa kunnioitetaan ja perusoikeudet huomioidaan. Kun huumausainetestin pystyi tekemään myös sylkinäytteellä, olisi tämä pitänyt huomioida vaihtoehtona lapsen päihteidenkäytön seurannassa.²⁴³

Lastensuojelulaki määrittää yleiset edellytykset, jotka tulee täyttyä rajoitustoimenpiteitä käyttäessä. Nämä edellytykset tulee täyttyä aina, jotta rajoitustoimenpide voidaan toteuttaa. Nämä edellytykset ovat 1) toimenpide on lapsen edun mukainen ja oikeassa suhteessa ikään ja kehitystasoon nähden, 2) rajoitus on perusteltu ja tarkoituksenmukainen lapsen hoidon ja huolenpidon toteuttamiseksi tai sijaishuollon tarkoituksen toteutumiseksi, 3) toimenpide on välttämätön joko lapsen itsensä tai muiden terveyden vaarantumisen vuoksi, koskemattomuuden turvaamiseksi tai merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi, 4) rajoituksen tulee olla oikeassa suhteessa, 5) lapsen mielipide selvitetään ellei se ole ilmeisen mahdotonta ja 6) lievemmat keinot eivät sovellu tilanteeseen.²⁴⁴

---

²⁴¹ Rätty, 2023, s. 696.

²⁴² Rätty, 2023, s. 703–704.

²⁴³ EOAK 4566/2018, s. 6–7.

²⁴⁴ Saastamoinen, 2020, s. 26–27.

Rajoitustoimenpiteitä ei voida milloinkaan käyttää tilanteissa, joissa käytön perusteena on joko lapsen itsensä, tai tämän huoltajan suostumus. Perusoikeuksissa on kyse luovuttamattomista oikeuksista, joita ei voida rajoittaa vain suostumuksen perusteella. Myöskään lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei voi antaa laitokselle suostumusta rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen. Suostumuksen pyytämistä ei voi muutenkaan pitää lainmukaisena menettelynä, sillä sijoitettu lapsi on alisteisessa asemassa suhteessa viranomaiseen. Tällaisessa asetelmassa suostumusta ei voida pitää aitona.²⁴⁵

Lapsen antama lupa ei voi milloinkaan olla perusteena poiketa lain asettamista ehdoista. EOA:n ratkaisussa EOAK/1914/2020 kantelija kertoo hänen huoneensa ratsatun ilman riittäviä perusteita ja ilman lain edellyttämää menettelyä. Kantelijan mukaan huoneen ratsasi tiiminvetäjä yksin ilman, että kantelija tai lain edellyttämä toinen laitoksen henkilökuntaan kuuluva henkilö olisivat olleet paikalla. Huoneen tarkastamisesta tehdyssä päätöksessä nimetään suorittaneisiin henkilöihin kaksi laitoksen työntekijää, mutta kirjauksista ilmenee, että toinen henkilö oli tosiasiallisesti eri huoneessa ”kuuloetäisyydellä”. Syyksi poikemaan todetaan lapsen olleen ”okei” asian suhteen, koska ei olisi halunnut vierasta miesohjaajaa omaan huoneeseensa. EOA toteaa laitoksen menetelleen tilanteessa lainvastaisesti, sillä perusteluissa ei ole esitetty erityistä syytä poiketa lain vaatimuksesta.²⁴⁶

Kantelussa EOAK/1237/2020 huoltaja toteaa, että hänen lapsensa annettiin liikkua liian vapaasti sijoituksen aikana, eikä esimerkiksi liikkumavapauden rajoituksia tehty rajaamaan lapsen käytöstä. Lapsen sijoituksen taustalla oli mm. päihteitä ja yliseksuaalista käyttäytymistä. EOA toteaa ratkaisussaan, ettei rajoitustoimenpiteitä voida tehdä yksinomaan huoltajan toivomuksesta tai ennakkoivasti, ilman lain edellyttämien perusteiden täyttymistä.²⁴⁷

Lapsen mielipide tulee kuitenkin selvittää LsL 20§ mukaisesti²⁴⁸, paitsi tilanteissa, joissa se on ilmeisen mahdotonta. Syynä kuulematta jättämiselle voi olla tilanteen kiireellisyys tai lapsen tunnetila, joka estää lapsen kanssa keskustelemisen.²⁴⁹

---

²⁴⁵ Rätty, 2023, s. 700–701; Saastamoinen, 2020, s. 54–55.

²⁴⁶ EOAK 1914/2020, s. 3–5.

²⁴⁷ EOAK 1237/2020, s. 2, 8.

²⁴⁸ LsL 20 §:n mukaisesti lapsen toivomukset ja mielipide tulee selvittää ja ne tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Mielipiteen selvittäminen tulee tehdä hienovaraisesti ilman, että se aiheuttaa tarpeetonta haittaa lapselle tai hänen läheisille ihmissuhteilleen. Yli 12-vuotiaalle lapselle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti. Mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen voidaan jättää tekemättä vain erityisen painavasta syystä, jolloin sen voidaan katsoa vaarantavan lapsen terveyttä tai kehitystä, tai olevan muutoin ilmeisen tarpeetonta.

²⁴⁹ Rätty, 2023, s. 705.

Jokaisesta lastensuojelulain mukaisesta rajoitustoimenpiteestä ja niiden käytön edellytyksistä säädetään erikseen lastensuojelulaissa (LsL 62, 63, 65–73 §). Yleisten edellytysten täyttymisen lisäksi edellytetään kussakin säännöksessä erikseen mainittujen edellytysten täyttymistä. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää muihin kuin näistä säännöksissä ilmeneviin tarkoituksiin. Näitä toimenpiteitä ei voida myöskään käyttää kasvatuksellisin perustein, eikä päätöksiä voida perustella kasvatuksella.²⁵⁰

Rajoitustoimenpiteiden perusteluiden tulee nojata jo tapahtuneisiin seikkoihin²⁵¹. Toimenpiteiden käyttöön liittyy kirjaamisvelvoite, jonka mukaan kasvatushenkilökunnan tulee asianmukaisesti kirjata kaikki käytetyt rajoitustoimenpiteet. Lisäksi veloitetaan kirjaamaan tarkkaan tilanteeseen johtaneet syyt, perustelut toimenpiteen käytölle sekä maininnan siitä, ketkä ovat olleet tilanteessa osallisina. Tämä mahdollistaa jälkikäteisen valvonnan.²⁵²

Oikeusasiamies on ratkaisuissaan kiinnittänyt erityistä huomioita päätösten huolelliseen perustelemiseen. Ratkaisussa EOAK/1914/2020 kantelija kertoi rajoituspäätösten perustelujen olevan ”heikot ja hädässä keksityt”. EOA yhtyi kantelijan väitteeseen toteamalla, ettei itse päätöstä ollut perusteltu riittävän tarkasti, vaikka perusteet lapsen huoneen ratsaamiselle löytyivät päivittäiskirjauksista. EOA korostaa, että päätökset ja päivittäiskirjaukset ovat osa sijaishuollon valvontaa. Sijoitusta ja lapsen etua valvovalle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle päätöstekstit perusteluineen ovat tärkeä väline arvioida rajoitustoimenpiteiden edellytyksiä ja sijaishuollon laatua. Asianmukainen perusteluiden kirjaaminen on myös tärkeä osa laitoksen henkilökunnan oikeusturvaa.²⁵³

Itse rajoitustoimenpiteen ja sen toteuttamisen tavan tulee olla lapsen edun mukainen. Rajoitustoimenpiteet tulee aina toimeenpanna turvallisesti, mahdollisimman hienovaraisesti ja lapsen perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Toimeenpanossa tulee huomioida kulttuurilliset ja uskonnolliset seikat, lapsen ikä ja sukupuoli sekä sijoituksen syyt.²⁵⁴ Jos lapseen kohdistuu lukuisia peräkkäisiä, mahdollisesti pitkäkestoisia tai yhtäaikaista rajoitustoimenpiteitä, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tehdä

---

²⁵⁰ Saastamoinen, 2020, s. 31, 41.

²⁵¹ Rätty, 2023, s. 703.

²⁵² Saastamoinen, 2020, s. 70.

²⁵³ EOAK 1914/2020, s. 1–3.

²⁵⁴ Rätty, 2023, s. 703.

kokonaistilanteen arvio. Tällaisessa tilanteessa tulee arvioida, onko sijaishuoltoipaikka edelleen lapsen edun mukainen, kykeneekö sijaishuoltoipaikka vastaamaan lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, onko sijaishuoltoipaikalla riittävästi osaamista tai henkilökuntaa lapsen tarpeisiin vastaamiseen.²⁵⁵

Rajoitustoimenpiteiden käytöstä tulee keskustella lapsen kanssa heti, kun se on mahdollista ja lapsi pystyy ymmärtämään asian merkityksen. Jälkiselvittelyn yhteydessä lapsen kanssa käydään läpi tilannetta, joka rajoitukseen johti, sekä toimenpiteen tarvetta, perusteita ja toteuttamista. Lapselle tulee selvittää hänen oikeutensa muutoksenhakuun ja miten lapsen on mahdollista kannella asiasta. Lapsen kanssa tulee pohtia, kuinka vastaavalta tilanteesta voitaisiin jatkossa välttyä. Myös lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus käydä tapahtumia lapsen kanssa läpi – valvontavastuunsa lisäksi. Sosiaalityöntekijän tulee keskustella rajoitustoimenpiteistä myös lapsen huoltajien kanssa, ellei sitä katsota ilmeisen tarpeettomaksi tai mahdottomaksi.²⁵⁶

4.3 LsL 11 luvun mukaiset rajoitustoimenpiteet

Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet puuttuvat lapsen perusoikeuksiin²⁵⁷. Tällaisia oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus itsemääräämiseen ja yksityisyyteen. Kompetenssiksi kutsutaan henkilön kykyä asioiden harkitsemiseen, päättämiseen ja toteuttamiseen. Itsemääräämisoikeuden tavanomaisimman tulkinnan mukaan sillä tarkoitetaan henkilön oikeutta määrätä omista asioistaan silloin, kun hänen katsotaan olevan riittävä kompetentti siihen.²⁵⁸ Lasten kohdalla tämä riippuu aina lapsen iästä ja kehitystasosta. Oikeus yksityisyyteen puolestaan pitää sisällä monia asioita, kuten fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden, oikeuden kontrolloida itseään koskevaa tietoa ja omaan elämäänsä kuuluvia asioita, kuten ihmissuhteita²⁵⁹.

---

²⁵⁵ Rätty, 2023, s. 101; Saastamoinen, 2020, s. 81.

²⁵⁶ Rätty, 2023, s. 860–861; Saastamoinen, 2020, s. 79–80.

²⁵⁷ Rätty, 2023, s. 686.

²⁵⁸ Pietarinen, 1994, s. 16, 25.

²⁵⁹ Mahkonen, 1997, s. 15–16.

Perusoikeuksia rajoittavia toimenpiteitä lastensuojelussa ovat yhteydenpidon rajoittaminen (62 §), aineiden ja esineiden haltuunotto (85 §), henkilöntarkastus (66 §), henkilönkatsastus (66 a §), omaisuuden ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen (67 §), kiinnipitäminen (68 §), liikkumisvapauden rajoittaminen (69 §), luvatta poistuneen lapsen palauttaminen (69 a), eristäminen (70 §) sekä erityinen huolenpito (71 §).

4.3.1 Yhteydenpidon rajoittaminen

Huostaanotto tarkoittaa sitä, ettei lapsen yhteydenpito häneen läheisiinsä voi koskaan olla täysin rajoittamatonta. Yhteydenpidosta sovitaan asiakassuunnitelmassa. Lapsella on oikeus tavata läheisiään sijaishuollon aikana ja sekä sijoituspaikalla että sijoittavalla taholla on velvollisuus edistää yhteydenpito-oikeuden toteutumista. Joissain tilanteissa on kuitenkin tarpeen rajoittaa lapsen yhteydenpitoa esimerkiksi hänen vanhempiinsa.²⁶⁰ Lapsen yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole muutoin voitu sopia ja vähintään yksi neljästä edellytyksestä täyttyy. Nämä edellytykset ovat: 1) Yhteydenpito vaarantaa sijaishuollon toteutumisen ja se on lapsen kasvatuksen ja hoidon kannalta välttämätöntä, tai 2) yhteydenpito vaarantaa lapsen turvallisuuden, kehityksen, terveyden tai hengen, tai 3) rajoittaminen on välttämätöntä muiden turvallisuuden vuoksi, kuten lapsen läheisten tai laitoksessa asuvien lasten tai siellä työskentelevien turvaamiseksi, tai 4) yli 12-vuotias vastustaa yhteydenpitoa.²⁶¹ (LsL 62 §.)

Nuori kanteli oikeusasiamiehelle, että hänen yhteydenpitoaan oli rajoitettu ilman asianmukaista päätöstä. Nuori kertoi, että laitoksen puhelimella sai pitää yhteyttä läheisiin ja sosiaalityöntekijään, mutta puhelut piti soittaa laitoksen työntekijän läsnä ollessa. Lapsella oli ollut joitain yhteydenpidon rajoituksia, mutta niissä ei ollut todettu, että lapsen puheluja valvottaisiin edellä mainitulla tavalla. Laitos vetosi selvityksessään siihen, että laitoksen puhelin sijaitsi kansliassa, jossa oli aina henkilökuntaa paikalla, kun joku nuorista käytti puhelinta.

---

²⁶⁰ Rätty, 2023, s. 730–733; Saastamoinen, 2020, s. 439.

²⁶¹ Myös alle 12-vuotiaan tilanteessa voidaan menetellä näin ja hänen mielipiteensä voidaan ottaa huomioon, jos voidaan katsoa hänen kehityksensä olevan sillä tasolla.

EOA huomauttaa puhelujen kuuntelemisen edellyttävän aina päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta, joten asiassa meneteltiin lainvastaisesti.²⁶²

Yhteydenpidon rajoittaminen on muutoksenhakukelpoinen päätös, jonka tulee olla mahdollisimman tarkkarajainen päätöksen syiden, keston ja laajuuden osalta. Päätös voidaan tehdä kerrallaan korkeintaan vuodeksi. Päätöksen osapuolille tulee antaa riittävästi tietoa siitä, miten viranomaisen toimii eri tilanteissa ja millä perusteilla.²⁶³

Lapsen yhteydenpitoa oli rajoitettu niin, että hän sai pitää yhteyttä ainoastaan vanhempiinsa soittamalla heille kerran päivässä 15 minuutin ajan. Rajoitus koski siis kaikkea muuta yhteydenpitoa, sillä lapsen päihde- ja rikoskierre haluttiin saada katkaistuksi. Lapsi olisi halunnut pitää yhteyttä myös tyttöystävänsä sekä entiseen isäpuoleensa. Päätöksen perusteluissa ei ollut otettu kantaa tähän asiaan, joten päätös tosi asiassa kielsi yhteydenpidon myös näihin henkilöihin. Oikeusasiamies toteaa menettelyn virheelliseksi ja rikkoneen kantelijan sekä tähän läheisten oikeuksia. Lisäksi päätöksistä puuttui maininta siitä, että lapsen puhelut olivat valvottuja. Oikeusasiamies huomauttaa sosiaalitoimea ja sijoituspaikkaa siitä, etteivät nämä olleet valmistelleet rajoituspäätöksiä riittävän perusteellisesti ja kattavasti.²⁶⁴

Alkuperäisessä hallituksen esityksessä yhteydenpidon rajoituksen päätöksen voimassaolon maksimijaksi suunniteltiin yhden sijaan kolmea vuotta²⁶⁵. StVM totesi lausunnoissaan, että vaikka joidenkin lasten kohdalla yhteydenpidon rajoituksen tarve voi olla pidempiaikaisempi, vuoden määräajan vuoksi yhdenpidon rajoittamisen tarpeellisuus tulee uudelleen harkittavaksi vuosittain. Näin lapsen tilannetta ja yhteydenpidon edellytyksiä arvioidaan tapauskohtaisesti riittävän usein.²⁶⁶ PeVL huomauttaa, että kolme vuotta on lapsen ikävuosiin suhteutettuna pitkä aika ja vaarana olisi, että kolmen vuoden pituisen päätöksen aikana rajoituksen edellytyksiä ei arvioitaisi ollenkaan.²⁶⁷ Laitoksen johtaja voi tehdä yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen enintään 30 vuorokauden ajaksi, sitä pidemmät päätökset valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalioikeudellinen työntekijä (LsL 63 §).

---

²⁶² EOAK 6448/2019, s. 4–5.

²⁶³ Rätty, 2023, s. 757.

²⁶⁴ EOAK 1915/2020 & 5087/2020, s. 10.

²⁶⁵ HE 225/2204, s. 78.

²⁶⁶ StVM 7/2006.

²⁶⁷ PeVL 5/2006.

4.3.2 Päihteiden tai vaarallisten aineiden tai esineiden perusteella tehtävät rajoitustoimenpiteet

Lastensuojelulaitos saa ottaa lapselta haltuun päihtymistarkoitukseen soveltuvat aineet, sekä vaaralliset tai turvallisuutta vaarantavat aineet ja esineet. Myös sellaiset aineet tai esineet voidaan ottaa haltuun, mitkä todennäköisesti haittaavat vakavasti yleistä järjestystä, tai lapsen itsensä tai muiden lasten sijaishuollon järjestämistä. Esimerkiksi lapsen puhelin voidaan ottaa haltuun, jos lapsi käyttää sitä huumeiden tilaamiseen tai rikollisen toiminnan suunnittelemiseen, kunhan haltuunotto ei estä lapsen yhteydenpidon toteutumista.²⁶⁸

Kantelija oli kannellut oikeusasiamiehelle, koska hänen puhelimensa oli otettu laitoksen haltuun laitoksen sääntöihin perustuvana seuraamuksena. Haltuunotosta ei tehty päätöstä. Sijaishuoltopaikan antaman selvityksen mukaan haltuunotosta olisi tehty päätös, jos haltuunottoon olisi ollut lastensuojelulain mukainen peruste. Sen sijaan puhelin otettiin haltuun kasvatuksellisin perustein kantelijan ”asiattoman käytöksen vuoksi”. Oikeusasiamies totesi menettelyn laittomaksi, sillä aineiden ja esineiden haltuunottoa ei voida käyttää kasvatuksellisin perustein ja haltuunotosta tulisi aina tehdä hallintopäätös.²⁶⁹

Jos laitoksen henkilökunnalla on perusteltu syy epäillä, että lapsella on yllään tai vaatteisiin piilotettuna aiemmin mainittuja vaarallisia aineita tai esineitä, hänelle saadaan tehdä henkilöntarkastus asian tutkimiseksi. Tarkastuksen yhteydessä saadaan käydä läpi esimerkiksi lapsen vaatteet, taskut, lompakko ja laukku. Tarkastuksia ei saa tehdä rutiniinomaisesti tai niin, että ne suoritettaisiin yhtä aikaa kaikille lapsille. Henkilöntarkastukseen tulee olla aina yksilöllinen ja perusteltu syy, ja mahdolliset syyt menettelyllisille poikkeuksille tulee perustella lapsen tietoihin. Tarkastus tulee aina suorittaa hienovaraisuutta noudattaen niin, että kunnioitetaan lapsen fyysistä koskemattomuutta, ihmisarvoa, yksityisyyttä tai sukupuoli-identiteettiä.²⁷⁰

Oikeusasiamiehen tarkastuskertomuksen mukaan lapset kertoivat, kuinka laitoksessa toteutetaan säännönmukaiset henkilöntarkastukset aina laitoksen tulon ja karkumatkoilta paluun yhteydessä. Tähän kuului myös alasti riisutus, jonka aikana tuli mm. ”olla munasillaan”, ”pitää heilauttaa niin, että pussit

---

²⁶⁸ Rätty, 2023, s. 774–775; Saastamoinen, 2020, s. 89–90.

²⁶⁹ EOAK 6445/2019, s. 1–4.

²⁷⁰ Rätty, 2023, s. 784–785; Saastamoinen, 2020, s. 160, s. 174–178.

heiluu” tai hyppiä, kierähtää tai kyykistyä. Omat vaatteet tuli riisua pois ja pukea sijaishuoltopaikan vaatteet alusvaatteita myöten. EOA toteaa laitoksen menettelleen lainvastaisesti edellyttäessään, että lasten tuli riisuutua täysin alasti henkilöntarkastuksen yhteydessä.²⁷¹

Henkilöntarkastus on tosiasiallista hallintotoimintaa. Kun tarve tarkastukselle havaitaan, tulee se voida tehdä välittömästi. Tarkastuksen kulku ja perustelut lisätietoineen tulee kirjata tarkoin lapsen tietoihin. Lasta ei saa pakottaa voimakeinoin henkilöntarkastukseen, eikä sen mahdollistamiseksi saada kiinnipitää lasta. Tarkastus ei saa millään lailla olla nöyryyttävä lapselle. Jos on välttämätöntä tarkistaa myös lapsen vaatteet, tulee lapselle antaa mahdollisuus riisuutua itse suojassa ja peittää itsensä ison pyyhkeen tai esimerkiksi sermin taakse.²⁷² Henkilöntarkastuksen yhteydessä lapsen alastonta kehoa ei saa tarkastella silmämääräisesti²⁷³.

Jos on syytä epäillä, että lapsi olisi käyttänyt päihdyttäviä aineita, hänelle saadaan suorittaa henkilönkatsastus. Tavoitteena on tunnistaa mahdollinen päihteidenkäyttö ajoissa, jotta siihen voidaan puuttua, ennen kuin tilanne pahenee lapsen turvallisuutta, terveyttä ja henkeä uhaten. Henkilönkatsastuksen suorittamiseksi laitoksen henkilökunnalla tulee olla perusteltu syy epäillä lapsen käyttäneen päihdyttäviä aineita. Syyksi voidaan katsoa lapsen käytös, aikaisempi päihteidenkäyttöhistoria tai asiasta saatu tieto toiselta henkilöltä tai viranomaiselta.²⁷⁴ Henkilönkatsastus on vakava puuttuminen lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Se pitää sisällään oikeuden tarkistaa lapsen keho, puhalluttaa lapsi tai ottaa lapselta verinäyte tai vastaava asian varmistamiseksi. Henkilönkatsastus ei kuitenkaan oikeuta lapsen kehon onkaloiden tutkimista millään tavalla. Lasta ei voi pakottaa antamaan näytettä.²⁷⁵

---

²⁷¹ EOAK 5377/2018, s. 7–8, 60–61.

²⁷² Rätty, 2023, s. 785–786; Saastamoinen, 2020, s. 188. Myös EOA toteaa, että mikäli riisuttaminen on tilanteessa välttämätöntä, tulee se toteuttaa niin, että lapsi saa riisuutua eri tilassa tai peittää itsensä tarpeeksi suojaavaan pyyhkeeseen (EOAK 6448/2019, s. 8).

²⁷³ EOAK 286/2019, s. 2.

²⁷⁴ Rätty, 2023, s. 786–787; Saastamoinen, 2020, s. 19

²⁷⁵ Rätty, 2023, s. 787.

LsL:n mukaista henkilönkatsastusta ei voida suorittaa rutiinina tai ennalta sovitulla tavalla, vaan tarpeen tulee ilmetä tapahtumahetkellä:

Henkilönkatsastusta tai muita rajoitustoimenpiteitä ei voida suorittaa sosiaalityöntekijän tai lapsen vanhempien edellytyksestä, tai sillä perusteella, että tällaisesta menettelystä olisi sovittu asiakassuunnitelmassa. EOAK/1997/2020 ratkaisussa todetaan, ettei henkilönkatsastusta voida käyttää asiakassuunnitelmassa sovittuna säännönmukaisena tapana seurata lapsen päihteidenkäyttöä, vaan henkilönkatsastukseen tulee aina olla sillä hetkellä lain edellyttämä peruste. Kyseisessä ratkaisussa lapselle oli suoritettu useampi henkilönkatsastus hyvin samankaltaisilla ja puutteellisilla perusteilla. Yksi peruste henkilönkatsastuksille oli ollut, että kotilomien jälkeisistä pikaseuloista olisi sovittu lapsen asiakassuunnitelmassa. EOA huomauttaa myös lakisääteisestä perusteluvollisuudesta silloin, kun henkilönkatsastuksessa läsnä oleva työntekijä on eri sukupuolta kuin tarkastuksen kohteena oleva lapsi. Kantelijan tapauksessa päätöksiin ei oltu perusteltu syytä sille, miksi tästä vaatimuksesta oli poikettu.²⁷⁶

Ratkaisussa EOAK 1605/2018 nuorten päihdekuntoutukseen keskittynyt laitos menetteli lastensuojelulain vastaisesti, kun se ensinnäkin suoritti säännönmukaisesti henkilöntarkastukset ja -katsastukset lapsille aina näiden palatessa laitokseen, mutta myös tekemättä asianmukaisia päätöksiä toimenpiteistä. Lapsen sijoituksen alkaessa hänelle tehtiin päätös henkilöntarkastuksesta ja -katsastuksesta niin, että päätöksen voimassaolo alkoi sijoituksen alettua, eikä päätöksille ollut loppupäivämäärää. Sen sijaan loppupäivämääräksi todettiin ”rajoituksen loppu: sijoituksen päättyessä”. Rajoitustoimenpiteet toimeenpantiin laitoksessa siis yhdellä päätöksellä, joka oli voimassa toistaiseksi, ilman tapahtumakohtaista harkintaa tai lain edellyttämää *perusteltu syytä epäillä*. Samoin rajoitustoimenpiteitä koskevat kirjaamisvelvoitteet laiminlyötiin, sillä päätösten lisäksi myös tarkat perustelut lain edellyttämine lisätietoineen jätettiin kirjaimatta.²⁷⁷

4.3.3 Lapsella hallussa olevan omaisuuden, huoneen, luottamuksellisen viestin tai lähteyksen tarkastaminen

Laitoksen henkilökunta saa tarkistaa lapsen käytettävissä olevat tilat ja/tai hänen hallussaan olevan omaisuuden. Tilanteessa tulee olla perusteltu syy epäillä, että lapsella olisi hallussaan päihteitä tai niiden käyttöön käytettäviä välineitä. Lisäksi tarkistukseen riittää perusteltu epäily siitä, että lapsella on huoneessaan toisen ihmisen vahingoittamiseen

---

²⁷⁶ EOAK 1997/2020, s. 3–4.

²⁷⁷ EOAK 1605/2018, s. 7–10.

tarkoitettuja, tai muulla tavalla mahdollisesti vaarallisia esineitä tai aineita. Tupakkatuotteita ei lasketa tällaisiksi tuotteiksi.²⁷⁸ Tarkastuksesta ei tehdä muutoksenhakukelpoista päätöstä, mutta päätös perusteluineen täytyy tehdä ja toimittaa asianosaisille. Huoneen tarkastamista ei ole normaali henkilökunnan huolenpitovastuu, johon lukeutuu esimerkiksi valojen sammuttaminen, siisteydestä huolehtiminen ja ikkunoiden sulkeminen. Huoneessa käymisestä tulee kuitenkin aina kertoa lapsille avoimuuden ja luottamuksen säilyttämiseksi.²⁷⁹

Henkilökunnalla on oikeus tarkistaa lapselle osoitettu lähetys, jos perustellusta syystä epäillään sen sisältävän 65 §:n 1 momentin mukaisia aineita tai esineitä. Tämä pykälä ei oikeuta lukemaan lapselle osoitettua kirjoitettua kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä. Lapsen itsensä lähettämiä kirjeitä tai lähetyksiä ei saa tarkastaa.²⁸⁰ Huomionarvoista on, että lapsia ei voida velvoittaa avaamaan heille lähetetyt kirjeet ohjaajien läsnä ollessa:

Oikeusasiamiehen tarkastuksen yhteydessä lapset kertoivat, että kaikki heille tulleet kirjeet ja muut lähetykset tuli avata vain toimistossa niin, että ohjaaja oli tilanteessa läsnä. Tämä koski kaikkia lähetyksiä, myös lasten sosiaalityöntekijöiltä saapunutta kirjepostia. Kirjeitä ei saanut avata yksin omassa huoneessa. Menettely oli lainvastainen ja tosi asiassa lapsen lähetysten tarkastamista ilman perusteita, tai asianmukaisia päätöksiä.²⁸¹

Lähetys voidaan jättää luovuttamatta, jos perustellusta syystä voidaan arvioida lähetyksen sisällön voivan vahingoittaa vakavasti joko lapsen itsensä tai jonkun muun henkeä, turvallisuutta, kehitystä tai terveyttä. Erityisestä syystä voidaan olla luovuttamatta kokonaan tai osittain lapselle osoitettuja kirjeitä tai lähetyksiä. Päätös luovuttamatta jättämiselle perustuu siis aina oletamaan ja todennäköisiin perusteisiin. Valituskelpoisen päätöksen tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.²⁸²

---

²⁷⁸ Rätty, 2023, s. 792; Saastamoinen, 2020, s. 216–217.

²⁷⁹ Rätty, 2023, s. 792–794; Saastamoinen, 2020, s. 224–225.

²⁸⁰ Rätty, 2023, s. 794.

²⁸¹ EOAK 5930/2019, s. 12,

²⁸² Rätty, 2023, s. 795.

4.3.4 Lapsen kiinnipitäminen ja liikkumavapauden rajoittaminen

Tilanteen niin vaatiessa, lasta voidaan fyysisesti kiinnipitää. Sen voi toteuttaa laitoksen johtaja tai kasvatus- ja hoitohenkilökuntaan kuuluva henkilö. Kiinnipitotilanteessa ei saa käyttää mitään apuvälineitä. Myös lapsen siirtäminen fyysisesti koskien tai tiukasti ohjaten on kiinnipitoa. Kyseessä on puuttuminen lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja sen saa tehdä vain tilanteissa, joissa tarkoituksena on pysäyttää aggressiivinen, sekava tai uhkaava käytös. Kiinnipitoon tulee turvautua viimesijaisena keinona, kun muut rauhoittamiskeinot eivät tehoa. Tarkoituksena on suojella sekä lasta itseään, että muita paikalla olevia. Myös merkittävän omaisuusvahingon estäminen on perusteltu syy kiinnipidolle.²⁸³ Kiinnipitoon voidaan turvautua ainoastaan laitoksen sisätiloissa tai vaihtoehtoisesti kuljetuksen aikana:

Oikeusasiamies totesi laitoksen menetelleen lastensuojelulain vastaisesti, kun se oli kiinnipitänyt lasta tämän kotona. Ohjaajat olivat hakemassa lasta kotoa takaisin laitokseen, kun tilanteessa lapsi oli alkanut uhkailemaan väkivallalla sekä itseään, että ohjaajia. Tilanteen rauhoittamiseksi ohjaajat olivat turvautuneet kiinnipitoon ja myöhemmin paikalle kutsuttiin myös poliisi. EOA huomauttaa kodin olevan kotirauhan piirissä, eikä kiinnipito ole muutoinkaan sallittua laitoksen ulkopuolella pl. kuljetustilanteet.²⁸⁴

Kiinnipidon tulee olla luonteeltaan hoidollista, eikä esimerkiksi lapsen tottelemattomuus ole riittävä peruste turvautua kiinnipitoon. Lapsen provosoiminen tilanteen eskaloitumiseksi on kiellettyä. Pelkkä lapsen kielenkäyttö ei riitä perusteeksi turvautua kiinnipitoon, eikä kiinnipitoon voida ryhtyä toisen rajoitustoimen mahdollistamiseksi. Kiinnipidosta ei tehdä päätöstä, mutta kiinnipitoon turvautuneen tulee antaa kirjallisen selvitys laitoksen johtajalle, joka toimittaa sen edelleen lapsen sosiaalityöntekijälle.²⁸⁵

EOA toteaa ratkaisussaan EOAK/5985/2021 laitoksen menetelleen lastensuojelulain vastaisesti, kun lapsen kiinnipidon perusteina oli verbaalinen uhkailu, ”nyrkkien lämmittely” ja passiivinen vastarinta puhelimen luovuttamiseksi. Lapsi ei uhkailustaan huolimatta ollut käyttäytynyt väkivaltaisesti tilanteessa, joka päättyi kiinnipitoon.²⁸⁶

---

²⁸³ Rätty, 2023, s. 797–798; Saastamoinen, 2020, s. 277–278.

²⁸⁴ EOAK 5682/2018, s. 11.

²⁸⁵ Rätty, 2023, s. 798–802; Saastamoinen, 2020, s. 279–281.

²⁸⁶ EOAK 5985/2021, s. 5.

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen työntekijä voi päättää enintään seitsemän vuorokauden pituisesta liikkumavapauden rajoituksesta tilanteessa, jossa lapsi on vakavasti vaarantanut terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä rikoksia tai muutoin vaarantanut itsensä omalla käytöksellään. Rajoitus voi olla tarpeen myös tilanteissa, joissa lasta pyritään suojelemaan häntä itseään vahingoittavalta käyttäytymiseltä. 7–30 vuorokauden pituisen rajoituspäätöksen voi tehdä lapsen oma sosiaalityöntekijä ja se on valituskelpoinen. Rajoitus voidaan toteuttaa siinä laajuudessa kuin lapsen etu, hoito ja kasvatusta edellyttävät ja rajoitustoimenpiteen tulee olla välttämätön. Rajoitus tulee lopettaa heti, kun se ei ole enää välttämätön.²⁸⁷

Laitoksen säännöt eivät saa olla sellaisia, että ne tosi asiassa rajoittavat nuorten liikkumavapautta laissa mainitulla tavalla. Erään koulukodin sääntöjen mukaisesti kaikki nuoret eivät saaneet ulkoilla vapaasti, eikä käydä laitoksen ulkopuolella ilman valvontaa. Koulukoti vetosi menettelyssään siihen, että heille sijoitetaan erittäin haastavasti käyttäytyviä nuoria, joilla on mm. vaikeita päihdeongelmia. Koulukodin mukaan näiden nuorten liikkuminen ilman valvontaa ei ole mahdollista, sillä se mahdollistaisi käytöstä, joka vaarantaisi muiden laitoksen nuorten turvallisuuden. Koulukoti totesi, että vapaasta liikkumisesta syntyi herkästi lieveilmiöitä, kuten muiden lasten kiristämistä, huumausaineiden hallusapitoa ja myyntiä, ilkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, muuta väkivaltaa, kiusaamista sekä aseilla varustautumista. Koulukoti katsoi sillä olevan oikeus rajoittaa joidenkin nuorten liikkumavapautta näillä perusteilla, mutta asiasta ei tehty asianmukaisia päätöksiä siksi, ettei päätöksiä voida ketjuttaa.

Oikeusasiamies totesi laitoksen menetelleen laittomasti, eikä koulukoti saa rajoittaa lasten perusoikeuksia ilman lastensuojelulain mukaisten edellytysten ja menettelytapojen noudattamista. EOA korostaa, ettei julkista valtaa käyttävä koulukoti saa oikeuttaa omaa lainvastaista toimintaansa sillä, että laitokseen sijoitetut nuoret itse toimivat lainvastaisesti.²⁸⁸

Lastensuojelulaitosten työntekijät kokevat esimerkiksi liikkumavapauden rajoitusten olevan hyödyttömiä silloin, kun ulko-ovia ei saa lukita. Samoin henkilöntarkastukset koetaan turhina, koska lapset salakuljettavat huumeita kehoon kiinnitettyinä. Laitoksen työntekijät pitävät myös hankalana sitä, että lapsi voi kieltäytyä seuloista.²⁸⁹ Tämä näkökulma

---

²⁸⁷ Rätty, 2023, s. 803; Saastamoinen, 2020, s. 312–313, s. 341.

²⁸⁸ EOAK 6448/2019, s. 5–7.

²⁸⁹ Haapala ja muut, 2023, s. 169–171.

näkyvät myös edellä mainitusta tarkastuskertomuksesta ja koulukodin perusteluista. Vakavasti päihteillä ja rikoksilla oireilevien lasten kanssa voi ilmetä haasteita, sillä näiden ongelmien myötä syntyy erilaisia koulukodin kuvaamia lieveilmiöitä. Lukitsemattomat ovet tai valvomattomat ulkoilut puolestaan houkuttelevat luvattomiin poissaoloihin.

4.3.5 Lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuneet lapset

Kun lapsi poistuu luvatta laitoksesta, tulee henkilökunnan välittömästi ryhtyä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi takaisin laitokseen. Laitoksen tulee tehdä poliisille katoamisilmoitus ja pyrkiä selvittämään lapsen olinpaikka. Laitoksen henkilökunnalla on oikeus rajoitustoimenpiteisiin ainoastaan laitoksen tiloissa sekä kuljetusmatkan aikana, joten henkilökunta ei esimerkiksi saa ottaa lasta kiinni kadulla tavatessa. Tarvittaessa lapsen oma sosiaalityöntekijä tai sosiaalipäivystys voi tehdä poliisille virka-apupyynnön, jolloin poliisi voi avustaa lapsen löytymisessä ja kiinniottamisessa.²⁹⁰

Oikeusasiamies huomauttaa lainvastaisesta menettelystä, kun Kultainen noutaja -nimisen kuljetuspalvelun työntekijät olivat kantaneet sijoitetun lapsen autoon. Lapsen kanssa oli yritetty neuvotella tilanteessa tuloksetta. Lapsi oli saapunut laitokseen alusvaatteisillaan pelkkään vilttiin kääriytyneenä. Kultaisen noutajan työntekijöillä ei ole ollut tilanteessa toimivaltaa käyttää lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Tilanne on ollut lapselle nöyryyttävä ja hänen oikeuksiaan loukkaava. Oikeusasiamies pitää erityisen moitittavana sitä, että hakutilanteessa läsnä ollut sijoituskunnan sosiaalityöntekijä oli sallinut lainvastaisen ja nöyryyttävän menettelyn.²⁹¹

Kuljetuksen aikana lapselle voidaan tehdä henkilöntarkastus, sekä vaarallisten esineiden tai aineiden haltuunotto. Tarvittaessa lasta voidaan pitää kiinni autossa kuljetuksen turvaamiseksi. Kaikista toimenpiteistä ja suoritetuista etsinnöistä tulee tehdä tarkat kirjaukset. Lapsen etsiminen voi muuttua poliisitehtäväksi, jos tiedossa on konkreettinen ja akuutti terveyttä tai henkeä uhkaava vaara. Tällaiseksi tilanteeksi lasketaan esimerkiksi lapsen oleskelu pakkasessa ulkona vähillä vaatteilla, lapsen ollessa kykenemätön huolehtimaan itsestään esimerkiksi päihtymystilan vuoksi tai lapsen ollessa akuutisti

---

²⁹⁰ Rätty, 2023, s. 815–817; Saastamoinen, 2020, s. 352–353, s. 358.

²⁹¹ EOAK 1256/2019, s. 7–8.

itsetuhoinen. Lapsen aktiivinen etsiminen ei ole poliisin tehtävä, jos välitöntä vaaraa ei ole.²⁹² Lapsen palauttamisesta ja kuljettamisesta tehdään kirjallinen hallintopäätös, johon ei ole muutoksenhakuoikeutta. Lapsella on oikeus tehdä asiasta kantelu tai muistutus, mikäli kokee tilanteessa oikeuksiaan loukatun.²⁹³

Virallisia tilastoja luvattomista poissaoloista ei ole, mutta Pesäpuun Hatkassa -hankkeen tuloksien pohjalta on esitetty, että hatkareissuja on vuosittain 2500–4000 kappaletta. Ilmiö kasaantuu osittain samoille nuorille ja samoihin laitoksiin. ”Hatkaaminen” altistaa lapsia erilaisille vaarantilanteille²⁹⁴. Yleisimpiä syitä hatkaamiselle ovat vapauden kaipuu, halu tavata ystäviä tai käyttää päihteitä, sekä haluttomuus asua laitoksessa. Tutkimuksissa hatkoilla olleet nuoret ovat kertoneet päihteidenkäytöstä, huumausaineiden käytöstä, rikoksista ja itsensä tahallisesta satuttamisesta. Yli 20 % kyselyyn osallistuneista nuorista oli joutunut raiskauksen uhriksi, käyttäytynyt itse väkivaltaisesti tai seksuaalisesti holtittomasti. Nuoret myös harrastavat hatkareissujensa aikana seksiä tai seksuaalisia tekoja saadakseen vastineeksi päihteitä tai yöpaikan. Yli kolmannes oli pelännyt oman turvallisuutensa puolesta hatkareissun aikana. Yli 20 % myös kertoo, että heitä on hatkareissujen aikana painostettu tekemään jotain, mikä he eivät olisi halunneet tehdä.²⁹⁵ Osa lapsista kokee hatkareissunsa aikana sellaisia hyväksikäytön muotoja, jotka ovat ihmiskauppaa²⁹⁶. Selvää on, että hatkareissut altistavat jo valmiiksi haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset entistä suurempaan vaaraan.

Isoniemi (2019) kysyy väitöstutkimuksessaan, kenen tehtäväksi sijoitetun ja luvattomasti poistuneen nuoren laitokseen palauttaminen kuuluu ja edistävätkö nykyiset käytännöt lapsen edun ensisijaisuuden toteutumisesta. Isoniemi havaitsi tutkimuksessaan, että hatkaamiseen liittyvässä yhteistyössä ja prosessinhallinnassa on laadullisia puutteita, ja eri tahojen roolit ja vastuut ovat epäselvät. Isoniemi myös toteaa, että koko valtakunnan

---

²⁹² Rätty, 2023, s. 820–824; Saastamoinen, 2020, s. 360–361, 366–370.

²⁹³ Saastamoinen, 2020, s. 376.

²⁹⁴ Hatkaaminen on arkikielessä vakiintunut termi puhuttaessa lastensuojelulaitoksesta karkaamisesta, joten käytän sitä myös tästä eteenpäin tutkimuksessani.

²⁹⁵ Haapala ja muut, 2023, s. 78, 110, 150–151.

²⁹⁶ Kekkonen & Pekkarinen, 2024, s. 4.

tasolla luvattomien poissaolojen käytännöt vaihtelevat niin poliisipiirien, kuntien (nyk. hyvinvointialueiden) sekä sijaishuoltopaikkojen osalta niin paljon, että se asettaa lapset eriarvoiseen asemaan. Isoniemen aineisto osoittaa, kuinka osassa em. instansseista löytyy paljon hyviä käytäntöjä, mutta myös selkeitä laiminlyöntejä ja todellista päämäärättömyyttä suhteessa hatkaavien nuorten tilanteeseen puuttumiseen.²⁹⁷

Myös laitokset ovat kertoneet kokemuksistaan yhteistyöstä poliisin kanssa. Eräs laitos kertoo tarkastuksen yhteydessä, kuinka poliisin menettely kadonneiden lasten palauttamisessa vaihtelee eri poliisipiirien mukaan. Joissain poliisipiireissä on linjattu, ettei virka-apua anneta, ellei lapsen oma sosiaalityöntekijä ole paikalla. Toisaalla tätä ei vaadita ollenkaan. Huolestuttava huomio on se, että laitoksen mukaan virka-avun saamiseen vaikuttaa myös se, kuka asiasta päättävä on työvuorossa tai mihin kellonaikaan pyyntö esitetään.²⁹⁸ Tämä tukee Isoniemen havaintoa siitä, että sijoitetut lapset ovat eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, mistä he ovat hatkanneet tai mistä heidät löydetään.

Yksi haaste lapsien löytymiselle on myös se, ettei poliisi suostu tulemaan paikalle ilman, että lapsesta on varma näköhavainto. Näköhavainnon saaminen voi olla hyvin vaikeaa, ja vaikka ohjaaja tietäisi missä lapsi on, ei hän voi mennä ovelle koputtelemaan ja hankkimaan näköhavaintoa. Jos näköhavainto saadaan, lapsi usein ehtii lähteä paikalta, ennen kuin poliisi on saapunut, eivätkä ohjaajat saa ottaa lasta kiinni. Hatkaavien lasten läheiset kokevat, ettei eri toimijoilla ole riittävästi toimivaltaa, jotta karanneet lapset saataisiin takaisin laitokseen. Työntekijöiden mukaan hatkalaisiin liittyvät tehtävät menevät poliisin prioriteettilistalla pohjimmaisiksi ja avun saaminen voi kestää kauan, vaikka kyseessä on ryhmä erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevia lapsia.²⁹⁹ Tämä osaltaan vaikeuttaa lasten palauttamista takaisin laitokseen ja voi pidentää hatkareissujen kestoja.

---

²⁹⁷ Isoniemi, 2019, s. 165–166.

²⁹⁸ EOAK 2947/2023, s. 10.

²⁹⁹ Haapala ja muut, 2023, s. 139–141.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on otettu kantaa laitoksesta karanneisiin lapsiin. Hallitusohjelman mukaisesti tarkoituksena on uudistaa lastensuojelulakia erityisesti selkiyttämällä rajoitustoimenpiteisiin liittyvää sääntelyä. Tavoitteena on, että sekä lastensuojeluviranomaisella, että sijaishuoltoapaikoilla on aidot mahdollisuudet ja riittävät toimivaltuudet tehdä työtään. Tavoitteena on edelleen parantaa lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutumista.³⁰⁰ Esimerkiksi erääseen laitokseen sijoitettujen lasten vanhemmat toivoisivat, että lainsäädäntö nimenomaan tehostaisi velvollisuutta lapsen etsintään ja asianosaisilla olisi riittävästi keinoja lapsen palauttamiseksi takaisin sijaishuoltoapaikkaan.³⁰¹

Myös poliisi kokee, että lastensuojelulaitoksilla ollessa kokonaisvastuu lasten tilanteesta, heillä tulisi olla kaikki valtuudet ja keinot pitää lapset laitoksissa. Poliisi kritisoivat sitä, kuinka laitos ei saa ottaa karkaamassa olevaa tai hatkoilta löytynyttä lasta kiinni, vaan valtuudet ovat pelkästään poliisilla. Huomionarvoista on se, kuinka huostaanotettu lapsi on kadonneena eriarvoisessa asemassa suhteessa kotoa karanneisiin lapsiin. Poliisin kynänsä toimia on matalampi silloin, kun lapsi on karannut kotoa. Tällöin tehtävä on automaattisesti poliisitehtävä. Sen sijaan, kun lapsi karkaa lastensuojelulaitoksesta, kyseessä ei olekaan poliisitehtävä, vaan etsintävastuu on laitoksella ja sosiaalitoimella.³⁰²

Lapsi oli hatkassa ja sosiaaliviranomainen pyysi poliisilta lapsen hätäpaikantamista virka-apuna, sen jälkeen, kun hätäkeskus oli kieltäytynyt tekemästä paikannusta. Paikannuspyyntö liittyi huoleen, joka oli riskiarviossakin mainittu lapsen ajoittainen raju ja henkeä vaarantava päihteidenkäyttö. Lisäksi huolta oli lapsen masennuksesta ja itsetuhoisuudesta. Poliisi arvioi, ettei lapsella ole akuuttia hengenvaaraa ja riittävä toimi oli se, että lapsesta oli olinpaikkaetsintäkuulutus voimassa. Laitos oli myös yrittänyt etsiä lasta tuloksetta. Lapsi löytyi myöhemmin kuolleenä yksityisestä asunnosta.

Asiassa päätöksen tehnyt komisario toteaa oikeusasiamiehelle antamassaan selvityksessään, ettei hänelle toimitetuista tiedoista ilmennyt seikkoja, joista olisi voinut päätellä lapsen olevan lain tarkoittamassa akuutissa hädässä. Lisäksi komisario totesi, että jos kriteerit hätäkeskuksen tekemälle paikannukselle eivät riitä, niin kriteerit eivät riitä myöskään poliisille. Komisario toteaa, ettei hänen

---

³⁰⁰ Pääministeri Orpon hallitusohjelma vuodelta 2023, kohta 2.4.§.

³⁰¹ EOAK 1709/2023, s. 5.

³⁰² Haapala ja muut, 2023, s. 145.

tietojensa mukaan sosiaaliviranomaisella ole lain suomaa oikeutta pyytää poliisilta hätäpaikannusta virka-apuna. Oikeusasiamies toteaa, että poliisi on menettelyt tilanteessa lainmukaisesti ja harkintavaltansa rajoissa, eikä laiminlyöntiä ole tapahtunut.³⁰³

Tästä herää kysymys siitä, miten hyvin laki tosi asiassa antaa mahdollisuuksia etsiä laitoksesta kadonneita nuoria. Hatkassa -tutkimuksessa kaikki kohderyhmät toivat esille vakavia oikeusloukkauksia, joiden kohteeksi sijoitetut lapset hatkareissujensa aikana joutuvat. Aineiston perusteella huomataan, kuinka oikeastaan millään taholla ei ole riittävästi resursseja tai tehokkaita keinoja etsiä hatkassa olevia nuoria – ei poliisilla, hätäkeskuksella, vastuusosiaalityöntekijöillä, sosiaalipäivystyksillä tai lastensuojelulaitoksillakaan.³⁰⁴ Tutkimukset osoittavat, kuinka vakavassa vaarassa hatkaavat lapset ovat, silti heistä vastuussa olevilla viranomaisilla ei ole lain suomia toimivaltuuksia saati resursseja aktiivisesti etsiä näitä lapsia, tai palauttaa heidät mahdollisimman pian takaisin laitokseen. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, miten lapsia etsitään:

Laitoksen ohjaaja oli luvannut hatkoilla olevan nuoren poikaystävälle 100 euroa palkkioksi, jos tämä kertoo lapsen olinpaikan ja huolehtii siitä, että lapsi on siellä siihen asti, että laitos tulee hänet hakemaan. Poikaystävä teki näin ja ohjaaja maksoi tälle (omista varoistaan) lupaamansa 100 euroa. Oikeusasiamies pitää menettelyä epäasiallisena ja perusteettomana, lisäksi tilanteessa on mahdollisesti luovutettu salassa pidettäviä tietoja sivulliselle henkilölle.³⁰⁵

4.3.6 Lapsen eristäminen

Lapsi voidaan eristää muista, jos hänen arvioidaan olevan vaaraksi itselleen tai muille. Tällaisissa tilanteissa lapsen tosiasiallinen käytös vaarantaa joko hänen itsensä tai muiden turvallisuuden, terveyden tai hengen. Pelkkä lapsen päihtymys, sekavuus, rauhaton olotila tai mahdollinen vaaran uhka eivät riitä perusteiksi eristämiseksi. Lasta ei saa eristää, jos lievemmat keinot ovat riittäviä tilanteen rauhoittamiseksi ja vaaran torjumiseksi.³⁰⁶ Eristämistä ei ole se, jos lapsi esimerkiksi ohjataan hetkellisesti omaan huoneeseen rauhoittumaan. Tällaisessa tilanteessa lapsen huoneen oven tulee olla

---

³⁰³ EOAK 7800/2022.

³⁰⁴ Haapala ja muut, 2023, s. 154.

³⁰⁵ EOAK 5930/2019, s. 39–40; s. 52.

³⁰⁶ Rätty 2023, s. 834–837.

lukitsematon ja lapsella tosi asiallinen mahdollisuus poistua huoneesta halutessaan. Huoneessa rauhoittuminen ei saa kestää pitkiä aikoja. Kun lapsi on hetkellisesti huoneessaan suullisen kehotuksen perusteella, eikä hänen sieltä poistumista estetä, voidaan huoneessa rauhoittumisen katsoa kuuluvan tavanomaiseen ja hyväksytyyn kasvatukseen.³⁰⁷

Eristämisestä on kyse, jos lapsi määrätään omaan huoneeseen, eikä hänen tosi asiallisesti anneta poistua sieltä ja/tai hän joutuu viettämään siellä huomattavan pitkän aikaa:

Lapselle oli annettu ”huonehoitoa”, joka tarkoitti, että lapsi ohjataan omaan huoneeseen. Lapsi ohjattiin huoneeseensa päivällisen jälkeen klo 17:30 ja hän joutui olemaan siellä seuraavaan aamuun saakka. Huoneesta pääsi yöaikaan ulos vain koputtamalla oveen. Laitoksen antaman selvityksen mukaan tilanteessa ei tehty eristämispäätöstä, vaikka heidän mukaansa kaikki eristämisen kriteerit olisivat täyttyneet lapsen huonon käytöksen vuoksi. Päivittäiskirjauksista kuitenkin ilmenee, ettei lapsi ollut suostunut siivoamaan sotkuisia kengänjälkiään yleisistä tiloista ja tästä johtuen hänet määrättiin huonehoitoon. Laitoksen mukaan koputuskäytäntö oli vanha tapa, eikä enää käytössä.

EOA huomauttaa, ettei huono käytös tai tottelemattomuus ole lastensuojelulain mukaisia edellytyksiä eristämiseksi. Laitos menetteli siis tilanteessa lainvastaisesti ensinnäkin toteuttaessaan rajoitustoimenpidettä tekemättä siitä päätöstä, ilman lakisääteistä eristämisen seurantaa ja ilman, että eristämisen edellytykset edes täyttyivät. Lisäksi koputuskäytäntö vaikutti edelleen olevan käytössä, sillä vuorossa ollut työntekijä oli kirjannut lapsen heränneen aikaisin ja koputuksen kanssa pyytäneen päästä wc:hen. Lasta oli siis tosi asiassa estetty poistumasta huoneestaan ja kyseessä oli eristäminen.³⁰⁸

Lasta ei saa eristää rangaistuksena tai keinona saada tämä ”asettumaan” laitokseen:

Lapsi oli ollut luvattomasti poissa laitoksesta tunnin ajan. Tätä seurasi 23 h kestänyt eristäminen. Eristämisen perusteina mainitaan, että tarkoituksena on ”turvata asettuminen” laitokseen. EOA totesi laitoksen menetelleen lainvastaisesti.³⁰⁹

---

³⁰⁷ Oikeusasiamies ottaa kantaa huoneeseen ohjaamiseen kasvatuksellisenä keinona mm. ratkaisuisissa EOAK 5679/2018, s. 6 ja 5683/2018, s. 10.

³⁰⁸ EOAK 6445/2019, s. 1–2.

³⁰⁹ EOAK 5683/2018, s. 4.

Jos lapsi pitää eristää, hänen turvallisuuttaan tulee valvoa jatkuvasti. Lasta ei saa jättää eristystilaan yksin ilman, että laitoksen työntekijä on näkö- ja kuuloetäisyydellä ja voi välittömästi reagoida tilanteen niin vaatiessa. Eristämisen kokonaiskesto ei saa ylittää 24 tuntia. Eristämistä saa jatkaa vain, jos lapsen eristäminen on edelleen välttämätöntä. Lapsen sulkeminen tai lukitseminen omaan huoneeseensa on eristämiseen rinnastettava toimenpide, samoin jos lasta tosiasiaa estetään poistumasta hänen omasta huoneestaan. Eristämisestä tulee aina tehdä valituskelpoinen päätös.³¹⁰

Eristämisen seurantaraporttien perusteella laitos säännönmukaisesti jatkoi eristystä tarpeettoman pitkään sen jälkeen, kun eristämisen edellytykset olivat lakanneet (nuori rauhoittunut/lopettanut aggressiivisen käytöksen). Eristystä oli esimerkiksi jatkettu sen jälkeen, kun lapsi oli käynyt eristystilan ulkopuolella syömässä tai hakenut lehtiä, joita sitten lukenut eristystilassa. Menettely oli lastensuojelulain vastainen, sillä perustelut eristämisen jatkamiselle eivät ilmenneet merkinnöistä.³¹¹

Lastensuojelulaitoksella on velvollisuus (LsL 74 §:n 1. momentti) kirjata lapsen tietoihin, kuinka eristämistä seurataan ja valvotaan. Yksi merkintä ei täytä tätä velvollisuutta:

Laitos oli eristänyt lapsen ilmeisesti klo 22–08 välillä, sillä ainoa eristämisen aikana tehty merkintä oli ”kameravalvonnassa 22–08. Nukkunut.” EOA toteaa, että eristämismerkinnät puuttuvat käytännössä kokonaan ja laitos oli laiminlyönyt velvollisuutensa.³¹²

Eristämisen tulee aina perustua tilannekohtaiseen harkintaan ja toimenpiteeseen saa ryhtyä vain lain edellytysten täyttyessä. Eristäminen ei saa olla rutiininomainen toimenpide tai osa laitoksen käytäntöjä:

Päihdekuntoutusta tarjoava laitos eristi sinne saapuvat nuoret aina sijoituksen aluksi useiden päivien tai jopa viikkojen ajaksi. Tuona aikana lapsi ei saanut syödä yhdessä muiden kanssa tai olla missään kontaktissa muihin lapsiin. Huoneesta sai poistua vain niin, että ensin lupaa pyydettiin koputtamalla oveen. Asiassa ei myöskään tehty lastensuojelulain mukaista eristämispäätöstä. Menettely oli monilta osin täysin lainvastainen, sillä kyseessä oli tosi asiassa

---

³¹⁰ Rätty, 2023, s. 838–843; Saastamoinen, 2020, s. 380–413.

³¹¹ EOAK 4099/2018, s. 46–49.

³¹² EOAK 5682/2018, s. 7–8. Sama laitos oli menetellyt vastaavalla tavalla useamman nuoren kohdalla. Merkinnät eristämisen seurannasta olivat puutteelliset tai ne puuttuivat kokonaan. Tämä viittaa siihen, että kyseessä oli vakiintunut toimintamalli laitoksessa. Ks. myös 5683/2018 ja 5685/2018.

pitkäaikainen eristäminen ilman perusteita, seurantaa tai asianmukaisia päätöksiä. Menettely oli tosi asiassa verrattavissa vapaudenriistoon.³¹³

4.3.7 Lapselle järjestettävä erityinen huolenpito

Erytynen huolenpito (EHO) on yli 12-vuotiaalle sijoitetulle lapselle tarkoitettu intensiivinen hoitojakso, jonka aikana lapselle tarjotaan moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. EHO:n kuuluu myös lapsen liikkumavapauden rajoittamista hoidon ja huolenpidon edellyttämässä laajuudessa. Hoidon tarkoituksena on saada lapsi luomaan vahva kontakti aikuiseen turvallisuuden tunnetta lisäten. Tavoitteena on esimerkiksi katkaista lapsen vahingollinen tai itsetuhoinen käytös ja saada lapsi sitoutumaan jatkohoitoon. Lapsen sosiaalisia suhteita ei saa tarpeettomasti rajata EHO:n aikana. Lisäksi lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen tulee turvata.³¹⁴

Laitoksen EHO-yksikön säännöt määräisivät, että EHO:n aikana lapsi sai soittaa puhelinaikana kerran päivässä 15 minuutin puhelun osaston puhelimella. Lisäksi lapset saivat vastaanottaa läheisiltään yhden, korkeintaan 10 min kestävän puhelun päivässä, ennalta määriteltynä puhelinaikana. Tästä ei tehty erikseen yhteydenpidon rajoituspäätöstä. EOA totesi, että puhelinsäännöt tosi asiassa kaventavat lasten yhteydenpito-oikeutta siinä määrin, että tällaisissa tilanteissa tulisi tehdä lastensuojelulain mukainen yhteydenpidon rajoituspäätös.³¹⁵

EHO voidaan järjestää esimerkiksi vakavan rikos- ja päihdekierteen katkaisemiseksi. Päättökseen EHO:sta tekee joko hyvinvointialueen johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä muu viranhaltija, joka ei ole lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. EHO:n edellytyksenä on lisäksi, etteivät terveydenhuollon palvelut sovellu käytettäväksi tilanteessa EHO:n sijasta. Yhdellä päätöksellä EHO voi kestää 30 vuorokautta ja sitä voidaan jatkaa jatkopäätöksellä korkeintaan 60 vuorokaudeksi. Yhtäjaksoisesti EHO voi siis kestää 90 vrk. EHO tulee päättää kuitenkin välittömästi, kun tarvetta ei enää ole tai sen keinot vaikuttavat tehottomilta suhteessa tavoitteisiin.³¹⁶

---

³¹³ EOAK 5377/2018, s. 70–71.

³¹⁴ Rätty, 2023, s. 844–845; Saastamoinen, 2020, s. 416, 421–422.

³¹⁵ EOAK 883/2020, s. 44

³¹⁶ Rätty 2023, s. 846–850.

EHO-lähetteiden määrä on kasvanut viimeisten kymmenen vuoden aikana suhteessa sijaishuollon asiakasmääriin. Syynä tähän on se, että yhä useammalla sijoitetulla lapsella on entistä vaikeampia ja monisyisempiä ongelmia. EHO-osastoille on pitkät jonot ja suurin osa EHO:illa olevista lapsista on jaksolla lain salliman maksimajan 90 vrk. EHO-jakso paikkaa yhä useammin muuta palvelujärjestelmää, erityisesti lasten ja nuorten psykiatrisen hoidon saatavuutta. Tämä ei vastaa EHO:n alkuperäistä ja lainmukaista tarkoitusta. EHO-jakso ei ole tarkoitettu vaihtoehdoksi psykiatrisen hoidon tai päihdekuntoutuksen sijaan.³¹⁷ Vuoden 2017 lastensuojelun kuntakyselyssä 1/3 kunnista ja kuntayhtymistä (kattaen 49 % koko väestöstä) kertoi joutuvansa hyvin usein sijoittamaan lapsia sijaishuoltoon siksi, ettei lapselle ole voitu tarjota hänen tarvitsemiaan mielenterveyspalveluita. Sijoitetun nuoren voi olla entistä vaikeampi saada apua, sillä hänen oletetaan saavan apua lastensuojelusta. Tällaisenaan tilanne ei toteuta lapsen oikeuksia, eikä se ole kestävä myöskään palvelujärjestelmän näkökulmasta.³¹⁸

Eräissä oikeusasiamiehen tarkastuksen yhteydessä käydyssä keskustelussa sijoitettujen lasten vanhemmat tuovat esille, kuinka EHO voi olla hyvä ja toimiva keino katkaista päihdekierre, mutta jakson jälkeen hoitopolku katkeaa. Kokemus on, että jakso menee hukkaan, koska päihdekuntoutus ei enää jatku EHO:n jälkeen.³¹⁹ Haasteena on se, miten tämänhetkiselällä palvelurakenteella ei kyetä vastaamaan riittävästi päihdeongelmaisten lasten tarpeisiin. Tarjolla ei ole palveluita, joilla voitaisiin akuutisti katkaista päihdekierre tai kuntouttaa lasta pidempiaikaiseen päihdeettömyyteen.³²⁰ Vaikka EHO-jaksoista on tilapäisesti positiivisia vaikutuksia – päihdeidenkäyttö saadaan katkaistua ja koulunkäynti saadaan sujumaan – eivät tulokset ole jatkohoidon puutteen vuoksi pitkäaikaisia. Kyseessä on selkeä aukko palvelujärjestelmässä.³²¹ Jo pitkään lastensuojelun asiakasmäärien kasvun yhtenä syynä on pidetty peruspalvelujen toimimattomuutta³²², eikä tätä suuntaa ole saatu käännettyä. Ongelma vain pahenee vuosi vuodelta.

---

³¹⁷ Wennberg ja muut, 2023, s. 22.

³¹⁸ HE 170/2021, s. 6.

³¹⁹ EOAK 1709/2023, s. 3.

³²⁰ STM, 2020, s. 17-18.

³²¹ Wennberg ja muut, 2023, s. 22–23.

³²² HE 164/2014, s. 43.

5 Tavanomaista kasvatusta, rajoittamista vai laitosvaltaa?

5.1 Laitosvaltainen tai asiaton hallintotoiminta

Marlon Moilanen (2023) on tuoreessa artikkelissaan käsitellyt asiakkaan suostumuksen väärinkäyttöä sosiaalihuollossa. Tutkimuksessaan hän keskittyy pohtimaan asiaa erityisesti hoivatoimenpiteiden näkökulmasta suhteessa suostumukseen ja itsemääräämisoikeuteen. Moilanen on jakanut asiakkaan suostumuksen väärinkäytön neljään osaan: 1) laitosvaltaiseen tai asiattomaan hallintotoimintaan, 2) vähämerkitykselliseen tosiasialliseen hallintotoimintaa, joka edistää itsemääräämisoikeutta, 3) tosiasialliseen hallintotoimintaan ja 4) toimintaan, joka rajoittaa perusoikeuksia.³²³ Vaikka suostumus ei ole oman tutkimukseni keskiössä, käytän Moilasan luokittelua tutkimustulosteni analysoimiseen.

Moilasan luokittelun mukaisesti asiaton tai laitosvaltainen hallintotoiminta on sellaista, johon asiakas ei voisi suostua oikeudellisesti hyväksyttävästi missään tilanteessa. Tähän kuuluu kaikenlainen asiaton, mielivaltainen ja laitosvaltainen toiminta. Kyseessä on ihmisarvon vastainen toiminta, jota ei voida oikeuttaa missään tilanteessa.³²⁴ Tutkimuksessani löysin viitteitä vastaavasta toiminnasta, sillä laitosvaltaa korostavia toimintatapoja ja mielivaltaisia sääntöjä löytyi monista lastensuojelulaitosten toimintatavoista. Näitä toimintatapoja olen käsitellyt luvussa 3.4. Eräs esimerkki mielivaltaisesta ja asiattomasta toiminnasta löytyi oikeusasiamiehen ratkaisusta 4547/4/10, jossa lapsen tuli ajankuluksi tehdä ”rööriroopen” tehtäviä, eli putsata talon lattiakaivoja hammasharjalla. Toisena esimerkkinä oikeusasiamiehen ratkaisussa 5377/2018 mainittu ”koputuskäytäntö”, jonka mukaisesti lapset eivät saaneet poistua huoneistaan ilman lupaa edes vessaan, ja lupaa pyydettiin koputtamalla oman huoneen oveen.

Olen aiemmin luvussa 3.4 käsitellyt *laitosvallan laillistamista*, jota nähdäkseni esiintyy useissa oikeusasiamiehen kanteluratkaisuissa ja tarkastuskertomuksissa. Esimerkkinä

---

³²³ Moilanen, 2023, s. 936.

³²⁴ Moilanen, 2023, s. 936–937.

laitosvallan laillistamisesta on laitosten menettely tilanteissa, joissa lapsen perusoikeuksia on tosiasiallisesti rajoitettu ilman asianmukaisia päätöksiä tai kirjauksia³²⁵. Rajoittamisen on katsottu olevan luonteeltaan joko huollollista, kasvatuksellista tai huolenpitoa niin, ettei se täyttäisi lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden edellytyksiä. Toinen mahdollinen syy menettelylle on ollut laitoksen säännöt, rutiinit tai toimintatavat, joiden perusteella lasten perusoikeuksia on tosiasiallisesti rajoitettu. Säännöt ja yhteiset toimintatavat toki sujuvoittavat laitoksen toimintaa ja ovat välttämättömiä, mutta niiden tulee olla sopivassa suhteessa tavoitteeseen nähden, eikä liikaa lasten peruselämää rajoittavia. Tällainen laitოსvaltaa korostava menettely oli mm. aiemmin luvussa 4.3.3. mainittu oikeusasiamiehen tarkastuskertomus, jossa lapset kertoivat, etteivät he saa avata heille tulleita kirjeitä muutoin kuin ohjaajan läsnä ollessa.³²⁶ Menettely rikkoo lapsen yksityisyyttä ja on tosi asiassa lastensuojelulain 67 §:ssä tarkoitettua lähetyksen tarkastamista.³²⁷

Esimerkiksi laitoksen säännöt koskien vierailuaikoja voivat muuttua yhteydenpidon rajoituksen soveltamisalaan:

EOA:n ratkaisussa 4371/4/11 lapsi ei saanut tavata vanhempaansa muutoin kuin vastaanottokodin vierailuaikojen puitteissa. Lapsen ei annettu poistua vastaanottokodista vanhemman kanssa, eikä asiassa tehty yhteydenpidon rajoittamisen päätöstä vanhemman pyynnöistä huolimatta. Perusturvakeskus katsoi vastaanottokodin käytännön vierailuajoista olevan normaalien kasvatuksellisten rajojen asettamista, eikä tästä syystä kyseessä ollut tosiasiallinen yhteydenpidon rajoittaminen. Perusturvakeskus toteaa vierailuaikojen olevan välttämättömiä laitoksen toiminnan kannalta, jotta säännöllinen rytmi ja arjen sujuvuus turvataan. EOA kuitenkin totesi, että lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa oli tosi asiallisesti rajoitettu ilman lainmukaista päätöstä asiasta.³²⁸

---

³²⁵ Esim. EOA:n tarkastuskertomuksessa 4099/2018, luku 5, todetaan monien laitoksen sääntöjen ja toimintatapojen olevan tosi asiassa joko perusoikeuksia rajoittavia tai muutoin hyvin paljon lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä muistuttavia.

³²⁶ EOAK 5930/2019, s. 12. Myös tarkastuskertomuksessa 5377/2018, s. 74–75 todetaan laitoksessa olleen käytäntö, ettei lapset saaneet avata postejaan muutoin kuin ohjaajan läsnä ollessa.

³²⁷ Myös. mm EOAK 883/2020, s. 49–50, ohjaajat tarkastivat lapsen kirjepostin sisällön ”sopivuuden” ilman, että asiasta tehtiin päätöksiä.

³²⁸ EOA 4371/4/11, s. 1–5.

Laitosvallan laillistamisen yhtenä oikeutuksena laitosten puolesta näyttäisi olevan haastavat nuoret. Laillisuusvalvontaratkaisujen perusteluissa ilmenee, että lainvastaisia käytäntöjä esitetään oikeutetuksi sen varjolla, että laitoksessa asuvat nuoret ovat haastavia. Näin esitti mm. eräs koulukoti kanteluratkaisussa³²⁹, josta on kerrottu tarkemmin luvussa 4.3.4. Lasten ei annettu ulkoilla vapaasti ilman valvontaa, vaan heidän liikkumavapautaan rajoitettiin lastensuojelulaissa mainitulla tavalla ilman rajoituspäätöksiä niin, että kyseessä oli niin sanotusti pysyvä käytäntö. Tällaisia pysyväisluonteisia rajoituspäätöksiä ei voisi muutenkaan tehdä, joten menettelyssä oli useita lainvastaisuuksia. Myös mm. tarkastuskertomuksessa EOAK 883/2020 (s. 9–16) lapset kertoivat hyvin rajatuista mahdollisuuksista liikkua laitoksen alueella, ettei heillä ollut oikein mitään tekemistä laitoksessa, he eivät saaneet ylläpitää sosiaalisia suhteitaan tai tavata kavereitaan eikä harrastaa. Yksi lapsi totesi tarkastajille, että heitä vain säilötään siellä. Laitoksen mukaan syy tiukasti rajoittaville säännöille on lasten ongelmat päihteisiin ja rikoksiin liittyen.

Asiatonta ja laitosvaltaista toimintaa on myös menettely, jossa lapsia rangaistaan niin, että heidät pistetään tekemään ylimääräistä tai epäasiallista työtä.³³⁰ Yhdessä laitoksessa lapset kokivat joutuvansa tekemään laitoksessa ”orjatyötä” ja ”pakkotyötä”, sillä laitoksen toimintatapoihin kuului lähes päivittäinen työnteko. Työstä oli sovittu maksettavaksi kannustusraha (3 €/h), mutta näitä rahoja ei aina maksettu. Laitoksen ohjaaja sai päättää, paljonko rahaa tosi asiassa lapselle maksettaisiin. Ahkeruusrahan saattoi menettää hatkareissun, työn tuloksen tai lapsen käytöksen vuoksi. Lapsi siis saattoi tehdä päivän aikana työtä esimerkiksi kahdeksan tunnin ajan, mutta pelkästään ohjaajan arvioon perustuen saada palkan vain kolmelta tunnilta. Laitoksessa tehtävä työ oli esimerkiksi haravointia, siivousta ja keittiövuoroja. Työstä ei voi kieltäytyä, koska siitä on seuraamuksia.³³¹

---

³²⁹ Kyseinen ratkaisu oli EOAK 6448/2019.

³³⁰ EOAK 5679/2018; 4547/4/2010, s. 1.

³³¹ EOAK 5377/2018, s. 15, 32–33.

Edellä mainitussa laitoksessa oli muutoinkin hyvin kyseenalaisia kasvatustapoja, kuten aiemmin luvussa 3.4 mainittu koputuskäytäntö huoneesta pois pääsemiseksi tai mainitut ”hiljaiset ruokailut”. Lisäksi laitoksessa mm. eristettiin lapsia laittomasti jopa viikkojen ajan. Etelä-Suomen aluehallintovirasto keskeytti laitoksen toiminnan 1.11.2019 alkaen³³², ja myöhemmin mm. Yle uutisoi kyseisen lastenkodin menneen lopulta konkurssiin. Poliisi tutki asiaa nimikkeillä vapaudenriisto ja virkavelvollisuuden rikkominen, ja yhtenä syytettynä oli laitoksen johtaja.³³³ Syytteitä ei kuitenkaan lopulta nostettu³³⁴.

Hyvin monessa oikeusasiamiehen kanteluratkaisussa ja tarkastuskertomuksessa lapset tuovat esiin laitoksen henkilökunnan asiatonta käytöstä, kuten rajoitustoimenpiteillä uhkailemista. Rajoituksilla uhkaamista on vaikea tutkia pelkästään selvityksiin perustuen, sillä useimmiten kyseessä on sana sanaa vastaan -tilanne³³⁵. Myös ohjaajien epäasiallinen tai uhkaileva käytös on vaikea näyttää toteen, mutta se nousi esille useissa eri kanteluissa yhtenä epäkohtana³³⁶. Epäasiallinen käytös voi olla esimerkiksi asiaton ja ruma kieli. Erään tarkastuksen yhteydessä lapset kertoivat, kuinka heidän oli sanottu näyttävän ”lutkamaiselta tai huoramaiselta” vahvoissa meikeissä. Muutoinkin lasten tekemää meikkiä saatettiin arvostella ”halvan” näköiseksi.³³⁷ Erään tarkastuksen yhteydessä lapset kertoivat työntekijöiden rasisista ”vitseistä” ja ”neekeriläpästä”, erityisesti yhden lapsen mukaan laitoksen työntekijät olivat sanoneet hänelle mm: ”ei sua löydä tuolla pimeässä” tai ”onko noi ne samat repaleiset farkut, joka sulla oli siellä pakolaisleirillä”. Lapsi myös kertoi, että häntä oli käsketty olla hiljaa tai häntä hakattaisiin niin kauan, että mustelmat tulisivat näkyviin.³³⁸

---

³³² EOAK 6226/2018, s. 2.

³³³ Tahkokorpi, 2020.

³³⁴ Kauta, 2021.

³³⁵ Kantelijat olivat kertoneet rajoitustoimenpiteillä uhkaamisesta ainakin ratkaisuissa EOAK 4566/2018, s. 7; 5682/2018, s. 13–14, 5685/2018, s. 8; 8837/2020, s. 15.

³³⁶ Epäasiallisesta käytöksestä tai kielenkäytöstä kantelijat kertoivat mm. ratkaisuissa EOAK 5679/2018, s. 3; 5682/2018, s. 13–14, 5683/2018, s. 10; 5685/2018, s. 8; 5930/2019, s. 15–17; 6445/2019, s. 4; 2833/2019, s. 6; 4099/2018, s. 10–11; 5377/2018, s. 20–21; 8603/2021, s. 1–4.

³³⁷ EOAK 5930/2019, s. 15.

³³⁸ EOAK 5377/2018, s. 20–21.

Lapsia tulee kohdella tasapuolisesti ja yhdenvertaisesti. Huolestuttavaa on, jos lapsia kohdellaan eri tavalla riippuen siitä, mitä mieltä ohjaaja kyseisestä lapsesta on.³³⁹ Yhdessä tarkastuskertomuksessa haastatellut lapset kertoivat, kuinka tytöt ja pojat eivät saaneet istua vierekkäin televisiota katsellessa. Lasten sukupuoli-identiteettiä tai seksuaalista suuntautumista ei huomioitu laitoksessa lainkaan. Lapsilla oli myös eri säännöt ja niiden seuraukset olivat erilaisia eri lasten kohdalla.³⁴⁰ Lapsia saatetaan myös kohdella laitoksella eri tavalla sen perusteella, miten lapset ovat itse käyttäytyneet ja heitä jaetaan ryhmiin käyttäytymisen perusteella.³⁴¹ Tällaiset menettelytavat rikkovat erityisesti lasten yhdenvertaisuutta ja ovat siten lainvastaisia.

Laitosten kirjaamiskäytännöissä ilmenee lainvastaisuuksia, kuten eräässä laitoksessa päiväkohtaisesti Wordille laaditut päivittäismerkinnot, joita ei eritellä lapsikohtaisesti tai kirjata suoraan lapsen omiin tietoihin.³⁴² Tämä on erittäin suuri poikkeama ja lainvastainen menettely³⁴³, sillä LsL 33 § edellyttää, että lapsen asiakastietoihin kirjataan kaikki olennaiset tiedot koskien lapsen sijaishuoltoa. Tällainen kirjaamistapa loukkaa lasten yksityisyyttä ja salassapitovelvoitetta, sillä useita lapsia koskevia salassa pidettäviä tietoja kirjattiin samaan dokumenttiin. Tietoja pystyi myös jälkikäteen muokkaamaan vapaasti, mikä vaarantaa paitsi työntekijöiden, myös lasten oikeusturvan.

Lasten yksityisyyttä ja salassapitovelvoitetta rikkoi myös se, että eräs laitos kuljetti heille sijoitettuja lapsia autolla, jossa oli sijoituspaikan tunnukset. Kuljetuksia tehtiin mm. kouluun ja julkisen liikenteen asemille. Tällainen menettely on ehdottoman lainvastaista, sillä se paljastaa kyydissä olevien lasten olevan oletettavasti sijoitettuna kyseiseen laitokseen ja näin ollen paljastuu myös salassa pidettävää tietoa sosiaalihuollon

---

³³⁹ EOAK 5930/2019, s. 16: lapset kertoivat ohjaajilla olevan lempilapsia, joita kohdeltiin eri tavalla kuin muita.

³⁴⁰ EOAK 5377/2018, s. 8–9.

³⁴¹ Näin oli esimerkiksi lasten kertoessa eräässä laitoksessa, jossa ”huonosti käyttäytyvät” ja ”kiltit lapset” söivät eri pöydissä (EOAK 5377/2018, s. 14).

³⁴² EOAK 1605/2018, s. 4–5.

³⁴³ Sosiaalihuollon asiakasasiakirjalaki 254/2015 tuli voimaan vuonna 2015. Ennen tätä varsinaisia erityissäännöksiä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista ei ollut, vaan esimerkiksi salassapitoon liittyvät seikat johdettiin sosiaalihuollon asiakaslaista. HE 345/2014, s. 18.

asiakkuudesta.³⁴⁴ Samoin laitoksen yhteiset kauppareissut pienellä paikkakunnalla paljastavat, ketkä ovat lastenkodin asukkaita. Oikeusasiamies korostaa menettelyn olevan lasta nöyryyttävää, sillä lisäksi se aiheuttaa leimaantumista ”lastensuojelunuoreksi”.³⁴⁵

5.2 Vähämerkityksinen tosiasiallinen hallintotoiminta

Vähämerkityksellisellä tosiasiallisella hallintotoiminnalla Moilanen viittaa sellaisiin arkiisiin ja huolenpidollisiin toimenpiteisiin, jotka eivät sisällä perusoikeuksiin puuttumista, mutta silti edistävät asiakkaan itsemääräämisoikeutta³⁴⁶. Tällaista toimintaa voisi olla esimerkiksi lasten oikeus päättää omista harrastuksistaan tai muutoin edistää asioita, jotka kokee mielekkäiksi, tai joissa lapsi omaa lahjoja. Tätä tukee ainakin osittain kouluterveyskyselyn tulokset, joissa lastensuojelulaitoksiin sijoitetuista lapsista noin 49 % kertoo, että heillä on hyvä mahdollisuus vaikuttaa asuinpaikkansa arkeen. Kun kysyttiin nuorten vaikutusmahdollisuuksista asuinpaikan yhteisten sääntöjen laatimiseen, vastaavasti 43 % lastensuojelulaitoksissa asuvista vastaajista kokee voivansa vaikuttaa näihin. Huomioitavaa on, että sijaisperheessä asuvista 68 % koki voivansa vaikuttaa yhteisiin sääntöihin ja 73 % voivansa vaikuttaa asuinpaikan arkeen. Lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret kokevat vaikutusmahdollisuutensa huomattavasti huonommiksi sijaisperheessä asuviin verrattuna.³⁴⁷

Sekä Hatkassa -hankkeessa³⁴⁸, että kokemusasiantuntijanuorten kertomuksista korostuu näkemys siitä, että nuorten tärkeänä pitämät kaverit ohitetaan. Sijoitetut nuoret eivät koe, että heidän kaverisuhteitansa huomioitaisiin riittävällä tavalla. Tästä syntyy kokemuseriarvoisessa asemassa elämisestä ja siitä, että kaverisuhteiden ylläpito edellyttää hatkaamista. Hatkareissujen takana voi siis olla päihteiden sijaan halu elää normaalia elämää muiden, ei-sijoitettujen lasten tavoin.³⁴⁹ Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan joka

---

³⁴⁴ EOAK 5377/2018, s. 84.

³⁴⁵ EOAK 4099/2018, s. 12, 58.

³⁴⁶ Moilanen, 2023, s. 938.

³⁴⁷ Ikonen, Eriksson & Heino, 2020, s. 26–27.

³⁴⁸ Haapala ja muut, 2023, s. 74–75.

³⁴⁹ Kekkonen & Jahnukainen, 2023, s. 138.

viides sijoitettu lapsi koki tapaavansa läheisiä ystäviä tai kavereitaan liian harvoin³⁵⁰. Lapsen edun näkökulmasta lapsella on oikeus vaalia hänelle tärkeitä ihmissuhteitaan. Erityisesti vanhemman lapsen kohdalla voidaan antaa olennaista merkitystä sille, mitä ihmissuhteita hän itse pitää tärkeänä. Muutoinkin lapsen mielipide ja toivomukset yhteydenpidosta tulisi ottaa huomioon.³⁵¹

Näiden havaintojen ja tutkimustulosten valossa voisi tehdä päätelmän, ettei lapsen itsemääräämisoikeutta edistävää, vähämerkityksellistä tosiasiallista hallintotoimintaa ilmene laitoksissa riittävässä määrin. Tässä on kohta, johon lastensuojelulaitoksen voisivat toiminnassaan kiinnittää huomiota. Erityisesti lasten kaverisuhteiden ylläpito olisi tärkeää, sillä sijoitetuilla lapsilla tulisi olla oikeus viettää ainakin jossain määrin samanlaista elämää, kuin ei-sijoitetut nuoretkin.

5.3 Perusoikeussidonnainen tosiasiallinen hallintotoiminta

Perusoikeussidonnaisella tosiasiallisella hallintotoiminnalla Moilanen tarkoittaa sellaista toimintaa, joka liittyy perusoikeuksien toteutumiseen, mutta sen katsotaan jäävän perusoikeuksien rajoittamisen ulkopuolelle. Kyseessä on esimerkiksi hoivatoimenpiteet, jotka ovat toisaalta vähämerkityksellisiä, mutta toistuessaan niiden merkitys vaikuttaa olennaisesti henkilökohtaisen vapauden toteutumiseen.³⁵² Tähän kategoriaan lukeutuvat esimerkiksi laitosten päivärytmit ruokailuihin liittyen. Ne ovat laitoksen toiminnan sujuvuuden ja arjen ennakoitavuuden kannalta välttämättömiä, mutta samalla niissä voi olla vapausoikeuksia rajoittavia elementtejä. Tutkimuksessani löysin viitteitä tällaisesta toiminnasta. Esimerkiksi eräässä laitoksessa voisi ajatella olevan liian tiukat säännöt ruokailuaikoihin liittyen, sillä niiden ulkopuolella lasten ei sallittu syödä muuta kuin yhden hedelmän³⁵³.

---

³⁵⁰ Ikonen, Eriksson & Heino, 2020, s. 37.

³⁵¹ HE 88/2018 vp, s. 34.

³⁵² Moilanen, 2023, s. 939.

³⁵³ EOAK 5377/2018, s. 14.

Laitoksissa näyttäisi tapahtuvan lasten matkapuhelimien käytön rajoittamista perusteellisesti. Lähtökohtana tulee olla se, että lapsi saa käyttää omistamaansa puhelintaan ikätasoisesti samalla lailla kuin muutkin lapset. Puhelimen käytön rajoittamiseen on perusteita silloin, kun puhelin aiheuttaa lapselle jollain tavalla haittaa. Huomioitavaa on, ettei puhelinta saa ottaa pois varmuuden vuoksi, saati jonkinlaisena rangaistuksena.³⁵⁴ Muutoinkin lasten tavaroita saatetaan ottaa haltuun niin, ettei asianmukaisia päätöksiä haltuunotosta, tai muita lain asettamia menettelysääntöjä noudateta, vaikka haltuunotto vaikuttaisi tosi asiassa olevan LsL 65 §:n mukaista³⁵⁵. Lasten puhelimien käytön rajoituksissa voi myös olla yhteydenpidon rajoittamista sisältäviä elementtejä, jolloin laitosten tulisi olla hyvin tarkkoja siitä, millä laajuudella ja perustein puhelimien käyttöä rajoitetaan.

Osa laitosten säännöistä rikkovat selkeästi lapsen oikeutta määrätä omasta kehostaan ja ulkonäöstään. Joissain laitoksissa säännöt määrittivät tarkkaan millä lailla erityisesti tytöt saavat pukeutua ja meikata. Useimmissa laitoksissa on ollut kuukautissuojiiin liittyen tamponien käyttökielto, jota perusteltiin hygieniasyillä.³⁵⁶ Tilanteessa korostuu alisteinen valta-asema, jossa lasten arkisiakin asioita pyritään rajoittamaan tarpeettoman tiukasti ja oikeuttamaan se siitä näkökulmasta, että aikuiset tai laitoksen henkilökunta tietäisivät paremmin. Tällaiset rajoitteet rikkovat myös lapsen yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. Lapsen omaa tahtoa, toiveita tai identiteettiä ei myöskään huomioida.

Riisuttaminen henkilöntarkastusten yhteydessä on ollut ilmeisesti jonkin verran laajempikin käytäntö, sillä se tulee esiin useissa EOA:n kanteluratkaisuissa.³⁵⁷ Osa kanteluista koski samoja laitoksia, jolloin voidaan päätellä kyseessä olevan vakiintunut toimintatapa useissa eri laitoksissa. Erästä laitosta koskien oikeusasiamies oli saanut useamman

---

³⁵⁴ Oikeusasiamies on ottanut kantaa puhelimen käyttöön liittyviin sääntöihin ja rajoituksiin mm. ratkaisuihin EOA:n kanteluratkaisuissa: EOA 5682/2018, s. 12; 4566/2018; 5685/2018, s. 6-7; 5930/2019, s. 38-39; 6445/2019, s. 3-4; 2742/2020, s. 3-4; 4099/2018, s. 30-31; 5377/2018, s. 56; 6166/2019, s. 3-5; 6232/2020, s. 3.

³⁵⁵ Mm. EOA 883/2020, s. 46-49.

³⁵⁶ EOA 5930/2019; 1256/2019, s. 1-2; 5377/2018, s.20; 82-84.

³⁵⁷ Riisuttamiseen oikeusasiamies ottaa kantaa mm. seuraavissa ratkaisuihin: EOA 3116/4/13, 3321/4/13, 3667/4/13; 5679/2018, s.7; 5682/2018, s. 12; 5683/2018, s.6; 5685/2018, s. 5; 286/2019, s. 1-2; 1605/2018, s. 7-8; 2742/2020, s. 5-6; 4099/2018, s. 32-34; 5377/2018, s. 60-61; 286/2019, s. 1-2.

kantelun, joissa kaikissa mainittiin riisutus henkilöntarkastuksen yhteydessä. Oikeusasia- miehen tekemän tarkastuksen yhteydessä lapset kertoivat, kuinka tarkastusta varten nuori vietiin eristämishuoneeseen ja lapsen tuli riisuutua täysin alasti kolmen ohjaajan edessä. Yksi lapsista kertoi, kuinka riisutuksen päätteeksi tuli vielä pyörähtää ohjaajien edessä, ennen kuin sai vaatteensa takaisin. Lapset kuvailivat käytäntöä kauheana ja traumaattisena. Kanteluiden jälkeen laitoksessa otettiin käyttöön kylpytakit, joihin lapset ohjattiin pukeutumaan siksi aikaa, kun heidän vaatteensa alusvaatteita myöten tarkastettiin.³⁵⁸

5.4 Perusoikeuksia rajoittava toiminta

Perusoikeuksia selvästi rajoittavasta toiminnasta tutkimuksessani ilmeni paljon viitteitä. Tähän liittyy sellainen toiminta, joka selkeästi täyttää myös lastensuojelulaissa säädettyjen rajoitustoimenpiteiden kriteerit. Räikeimpänä esimerkkinä tällaisesta menettelystä on sittemmin suljettu laitos, jossa lapsia eristettiin huoneisiin pitkiksikin ajoiksi täysin lainvastaisesti³⁵⁹. Muutoinkin laitoksissa tuntuu olevan yleisesti käytössä ”liikut”, eli ennalta määrätyt ajat, jolloin lapset saavat ulkoilla rajoitetusti tai valvotusti³⁶⁰. Näiden esimerkkien lisäksi olen tässä tutkielmassa esitellyt useita laitosten toimintatapoja ja sääntöjä, jotka tosi asiallisesti rajoittavat lasten perusoikeuksia. Eräessä laitoksessa esimerkiksi toteutettiin säännönmukaiset henkilöntarkastukset aina, kun lapsi palasi laitoksen ulkopuolelta. Johtajan mukaan lain vaatimia merkintöjä ei tehty, koska tarkastukset perustuivat lapsen suostumukseen.³⁶¹

Tutkimuksessani ilmeni joidenkin rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä toimivaltaan liittyviä rikkomuksia. Kiinnipitoihin oli turvauduttu laitoksen ulkopuolella³⁶², vaikka

---

³⁵⁸ EOAK 5930/2019, s. 12–13. Myös ratkaisussa 286/2019, s. 5, kantelija kertoo joutuneensa pyörähtämään alasti ohjaajien edessä henkilöntarkastuksen yhteydessä.

³⁵⁹ EOAK 5377/2018, s. 22–23.

³⁶⁰ Liikkumisvapautta tosiasiallisesti rajoittavia käytäntöjä oli käytössä mm. seuraavissa oikeusasiamiehen tarkastamissa laitoksissa EOAK 4099/2018 s.13–14, EOAK 883/2020 s. 10 sekä EOAK 5930/2019, s. 51.

³⁶¹ EOAK 5377/2018, s. 61.

³⁶² EOAK 8603/2021, s. 6; EOAK 5682/2018, s. 11.

laitosten toimivalta rajoitustoimenpiteiden käyttöön ulottuu vain laitoksen tiloihin, sekä laitoksesta karanteeniin lapsen kuljetukseen. Kiinnipitoon oli myös turvautunut henkilöitä, jotka eivät kuuluneet laitoksen henkilökuntaan, eivätkä näin ollen olleet oikeutettuja kiinnipitoa käyttämään³⁶³. Yksityisten etsintäfirmojen toiminta loppui lakimuutoksen myötä, kun lastensuojelulakiin lisättiin vaatimus siitä, että lasta etsii laitoksen henkilökunta³⁶⁴.

Lastensuojelulaitosten henkilökunta ei näyttäisi olevan riittävän perillä lastensuojelulain edellyttämästä perusteluvollisuudesta rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. Rajoitustoimenpiteiden perustelut jäävät välillä vaillinaisiksi tai ovat muutoin lainvastaiset³⁶⁵. Samoin menettelyllisistä vaatimuksista poikkeaminen edellyttää perustelujen auki kirjaamista³⁶⁶. Laitoksissa ilmenee myös tilanteita, joissa laitoksen sääntöihin vedoten toteutetaan jotain käytäntöä tai toimintatapaa, jonka toteutus onkin tosi asiassa yhtä kuin lastensuojelulain rajoitustoimenpide. Toisin sanoen, lapsi esimerkiksi eristetään omaan huoneeseen ilman eristyspäättöstä tai eristämisen lakisäätteistä seuranta.³⁶⁷

Joukkorangaistuksesta puolestaan on kyse silloin, kun kaikkiin laitoksen nuoriin kohdistetaan sama rajoitustoimenpide yhtäaikaaisesti. Joukkorangaistukset eivät ole koskaan perusteltuja, sillä esimerkiksi huoneen tarkastaminen vaatii perustellun syyn. Kaikkia laitoksen huoneita ei voida tarkistaa yhtä aikaa vain siksi, että epäilläin laitoksessa liikkuvan huumeita.³⁶⁸ Jonkinlaisesta joukkotoimeenpiteestä oli kysymys myös eräässä laitoksessa, jossa oli yhtenä päivänä suoritettu henkilöntarkastus kaikille sinne sijoitetuille nuorille. Jokaiselle lapselle oli kirjattu täsmälleen sanasta sanaan samanlainen selvitys

---

³⁶³ EOAK 1256/2019, s. 7–8. Kyseessä olivat yksityisen etsintäfirman työntekijät.

³⁶⁴ HE 237/2018, s. 41–42.

³⁶⁵ Perusteluiden puuttumisesta tai vaillinaisuudesta oikeusasiamies huomauttaa mm. ratkaisussa EOAK 5682/2018, s. 7.

³⁶⁶ Esimerkiksi henkilöntarkastusta suorittaessa läsnä olevien työntekijöiden tulee olla lapsen kanssa samaa sukupuolta, ettei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Tästä poikkeaminen edellyttää perusteltua syytä. (LsL 66 §).

³⁶⁷ Näin oli mm. EOAK 6445/2019, s. 1–2.

³⁶⁸ EOAK 5683/2018, s. 9, laitos kertoo ”talon pysäytys” nimisestä toimintatavasta, jolloin selkeässä vaaratilanteessa laitoksen toiminta niin sanotusti pysäytetään asian selvittämisen ajaksi ja esim. huoneet voidaan tarkistaa.

samoin perustein, ilman lapsikohtaista arviointia tilanteesta tai perustellusta epäilyksen olemassaolosta.³⁶⁹

Erityisesti laitokset, joihin on sijoitettuna päihdeillä oireilevia nuoria, näyttäisivät käyttävän rajoitustoimenpiteitä rutiininomaisesti muun muassa lapsen kotilomien jälkeen. Rutiininomaista rajoitustoimenpiteiden käyttöä voivat olla esimerkiksi automaattiset ”ratsaukset” lomilta paluun jälkeen. Tähän voi sisältyä myös henkilöntarkastus ”kopeloi-malla”, kuten yhdessä laitoksessa tehtiin.³⁷⁰ Säännönmukaisia muita toimintatapoja voivat olla esimerkiksi lapsen repun tai vastaavan tarkastaminen aina laitokseen palaamisen yhteydessä.³⁷¹

Toinen säännönmukainen tapa voi olla automaattiset rajoitustoimenpiteet heti sijoituksen alussa. Eräessä tarkastuskertomuksessa käy ilmi, kuinka kaikille lapsille tehdään liik-kumavapauden rajoitus heti sijoituksen alettua. Lisäksi kaikki lapset kertoivat, että heille tehtiin henkilöntarkastukset joka kerta, kun lapsi tulee laitokseen tai palaa karkumatkalta. Tarkastuksiin kuului alasti riisuttaminen, välillä myös niin että paikat ”taputellaan” tai rintaliivejä tuli raottaa.³⁷² Huomioitavaa on, ettei lapsen päihdeongelmakaan oikeuta säännönmukaisiin henkilöntarkastuksiin tai henkilönkatsastuksiin jokaisen kotilomalta-paluun yhteydessä. Päihdeongelma ei myöskään ole syy sille, että lapseen saisi muutoin kohdistaa sääntöjä, jotka tosi asiassa rajoittavat perusoikeuksia, kuten lapsen liikkumis-vapautta ja yhteydenpitoa.³⁷³

---

³⁶⁹ EOAK 5377/2018, s. 61.

³⁷⁰ EOAK 5679/2018, s. 7.

³⁷¹ EOAK 5683/2018, s. 8; 6445/2019, s. 5–6. Myös tarkastuskertomuksessa 5930/2019 lapset kertoivat mm. säännöllisistä seuloista ja reppujen tarkastuksista lomilta paluun yhteydessä.

³⁷² EOAK 5377/2018, s. 7–8, 66–67.

³⁷³ Eräs laitos kuvaili tarkastuskertomuksia monia perusoikeuksia rikkovia käytänteitä ja sääntöjään sillä, että päihdeongelman vuoksi lapsia oli tarpeen rajata todella voimakkaasti (EOAK 5377/2018, luku 5).

5.5 Oikeuksien saatavuus

Tutkimukseni perusteella puutteelliseksi osoittautuu myös lastensuojelulaitosten lain-
tuntemus kirjaamis- ja päätöksentekovelvollisuuden osalta. Oikeusasiamies huomauttaa
useissa ratkaisuissa, kuinka laitoksen kirjaukset, kuukausikoosteet ja annetut selvitykset
(oikeusasiamiehelle tai sijoittajataholle) ovat osin ristiriidassa. Nuoreen on voitu kohdis-
taa rajoitustoimenpiteitä ilman, että asianmukaisia päätöksiä, kirjauksia, riittäviä sanalli-
sia perusteluita tai selvityksiä olisi tehty.³⁷⁴ Lisäksi päätösten muutoksenhakuohjeissa to-
dettiin puutteita tai epäselviä ohjeistuksia³⁷⁵, samoin rajoitustoimenpiteen kohteena ol-
leen nuoren kuuleminen, mielipiteen selvittäminen tai mielipiteen perustelut oli joko jä-
tetty kysymättä tai niitä ei ollut kirjattu ollenkaan³⁷⁶.

Päätöksistä saattoi puuttua olennaisia tietoja, kuten tieto päätöksen päivämäärästä, pää-
töksentekijän allekirjoitus tai kuka päätöksen on antanut tiedoksi.³⁷⁷ Päätöksistä saattoi
myös puuttua tieto siitä, kuinka asia on annettu lapselle itselleen tai muille asianosaisille
tiedoksi³⁷⁸. Lapsille ei myöskään aina ollut kerrottu riittävän selvästi, mistä päätöksistä
he voisivat valittaa tai mitkä heidän oikeutensa ylipäänsä ovat.³⁷⁹ Jossain laitoksissa ra-
joituspäätöksiä tehtiin takautuvasti, joka ei ole lain mukaan sallittua³⁸⁰. Lapset eivät aina
saaneet pitää omia päätöksiään tai muita heitä koskevia asiakirjojaan huoneessaan, vaan
niitä säilytettiin esimerkiksi laitoksen sosiaalityöntekijän työhuoneessa³⁸¹. Laitokset ei-
vät myöskään aina toimita rajoitustoimenpiteisiin liittyviä asiakirjoja sosiaalityöntekijälle
viiveettä, vaan asiakirjat saatetaan lähettää vasta kuukausien päästä tapahtumasta³⁸².

---

³⁷⁴ Näin oli mm. EOAK 5682/2018; 5683/2018; 4099/2018, s. 24–26; 6166/2019, s. 5–6; 2947/2023, s. 14.

³⁷⁵ EOAK 1256/2019, s. 9; 5683/2018, s. 10; 2914/2021, s. 6; 4099/2018, s. 49–50; 2947/2023, s. 14.

³⁷⁶ EOAK 5683/2018, s. 10; 2742/2020, s. 3.

³⁷⁷ EOAK 5683/2018, s. 10.

³⁷⁸ EOAK 1915/2020 & 5087/2020, s. 5; 2742/2022, s. 3; 2947/2023, s. 14.

³⁷⁹ Lapset kertoivat näin mm. EOAK 4099/2018, s. 50; 5377/2018, s.25–26.

³⁸⁰ EOAK 6166/2019, s. 7; 7421/2022, s. 5.

³⁸¹ EOAK 883/2020, s. 59–60.

³⁸² EOAK 2947/2023, s. 18.

Huolestuttava piirre laitoksen toimintakulttuurissa on, jos lasten estetään tai kielletään keskustelemasta keskenään heille kuuluvista oikeuksistaan. Eräässä oikeusasiamiehen suorittamassa tarkastuksessa lapset kertovat, kuinka heidän ei annettu keskustella yhdessä heille kuuluvista oikeuksista tai laitoksen velvollisuuksista. Laitoksen ohjaajien mukaan kyseisistä asioista tulee keskustella vain ohjaajien kanssa henkilökunnan toimituksessa.³⁸³ Toisessa tarkastuskertomuksessa lapset kertoivat, etteivät he lainkaan saaneet jutella keskenään ilman valvontaa ja erityisesti heitä oli kielletty keskustelemasta keskenään esimerkiksi sijoituksen syistä, hatkoista, päihteistä, oikeusasiamiehelle kantelemisesta tai tämän suorittamista tarkastuksista.³⁸⁴

---

³⁸³ EOAK 5930/2019, s. 8.

³⁸⁴ EOAK 5377/2018, s. 14.

6 Johtopäätökset

Pois nöyryytys ja mielivalta, ohjaajien käytös paremmaksi ja alasti riisuttaminen pois. Muuten on ihan hyvä olla. - Kantelija, EOAK 5679/2018.

Tässä tutkielmassa on ollut tarkoituksena selvittää huostaanotetun ja lastensuojelulaitokseen sijoitetun lapsen oikeusasemaa, sekä oikeuksien toteutumista. Tutkimuskysymykseni oli, millainen on huostaanotetun lapsen oikeusasema ja kuinka keskeiset oikeudet turvataan. Lisäksi tutkimuksella pyrittiin löytämään sijoitetun lapsen oikeuksia vaarantavia tekijöitä. Tutkimukseni perusteella huostaanoton suurimmat oikeusvaikutukset ovat lapsen ja huoltajan/vanhemman välisen oikeussuhteen muuttuminen niin, että suuri osa määräysvallasta siirtyy sijoittavalle taholle ja lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Tämän lisäksi sijoitettu lapsi on julkisen vallankäytön kohteena, jolloin häneen voidaan esimerkiksi kohdistaa perusoikeuksia rajoittavia toimenpiteitä. Huostaanoton positiivisena vaikutuksena on lapsen erityisten oikeuksien turvaaminen, kuten lapsen oikeus hoivaan, huolenpitoon, turvalliseen kasvuympäristöön ja sivistyspalveluihin.

Sijoitettujen lasten ja nuorten tilanteeseen on yritetty tehdä lukuisia parannuksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä on pyritty täsmentämään ja lastensuojelulakiin on lisätty kohtia, joiden tarkoituksena on parantaa sijaishuollon laatua. Perimmäisenä tavoitteena on lasten oikeuksien toteutuminen mahdollisimman täysimääräisesti myös sijaishuollon aikana. Erityisesti oikeusturvaan on kiinnitetty huomiota ja valvontaan liittyvää lainsäädäntöä on parannettu viime vuosina³⁸⁵. Lastensuojelulakiin on säädetty henkilöstömitoitus, joka määrittää rajat sille, kuinka monta lasta yhdellä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi olla vastuullaan. (LsL 13 b §). Laki ja kansainväliset sopimukset pyrkivät suojaamaan sijoitettujen lasten oikeuksia ja mahdollistamaan mahdollisimman yhdenvertaiset olosuhteet suhteessa ei-sijoitettuihin lapsiin.

---

³⁸⁵ HE 299/2022.

Lastensuojelun kriisi tuntuu silti pahenevan vuosi vuodelta ja tämä vaikuttaa negatiivisesti sijoitettujen lasten oikeusasemaan. Henkilöstömitoituksesta huolimatta lain sallimissa asiakasmäärissä ei pysytä³⁸⁶, eivätkä sosiaalityöntekijät näin ollen suoriudu lain asettamista vaatimuksista. Sosiaalityöntekijät tuovat tutkimushaastatteluissa esille, kuinka tämänhetkiset työolot eivät tosi asiassa mahdollista lapsikohtaisen valvonnan toteutumista³⁸⁷, mikä heijastuu suoraan sijaishuollon laatuun, oikeusturvaan ja lasten oikeuksien toteutumiseen. Kiire ja resurssien puute johtaa siihen, ettei lapsiin voida pitää riittäväällä tavalla yhteyttä tai tavata henkilökohtaisesti lain edellyttämällä tavalla. Sosiaalityöntekijän jäädessä etäiseksi kiireen tai vaihtuvuuden takia, ei lapsi pysty luomaan luottamuksellista suhdetta. Tämä voi vaarantaa huostaanoton tarkoituksen ja aiheuttaa lieveilmiönä turvattomuutta laitoksessa, epäkohtien piiloon jäämistä sekä laitoksista hakaamista.³⁸⁸

Sijoitetut lapset näyttäisivät olevan eriarvoisessa asemassa muiden viranomaisten silmissä. Esimerkiksi poliisi ei lähtökohtaisesti etsi sijaishuoltoapaikasta kadonneita nuoria, vaan tehtävä katsotaan täysin sosiaalitoimen hoidettavaksi. Vakavasti päihteillä tai rikoksilla oireileminenkaan ei saa poliisia etsimään sijaishuoltoapaikasta karannutta lasta, vaan voimassa olevan lainsäädännön mukaan sen katsotaan edelleen olevan sijaishuoltopaikan ja sosiaalitoimen tehtävä. Toinen kysymys on se, millä toimivaltuuksilla ja tosi asiallisilla keinoilla lastensuojelulaitokset voisivat kadonneita lapsia etsiä tai saada heidät palaamaan laitokseen. Lastensuojelulaitoksen henkilökunta ei saa ottaa lasta kiinni laitoksen ulkopuolella tavattaessa, tai edes saattaa lasta autoon. On byrokraattisesti kestävä tilanne, että pahimmassa tapauksessa sosiaalitoimi joutuu pyytämään poliisilta virka-apua saattaakseen laitoksesta karanneen nuoren paikasta x laitoksen autoon. Sen sijaan kotoa karanneita lapsia poliisi kohtelee kadonneina henkilöinä ja ottaa tehtävät hoitaakseen tilanteen edellyttämällä tavalla, vähintäänkin seurantaan. Koska

---

³⁸⁶ Yliruka ja muut, 2023, s. 16–17

³⁸⁷ Eriksson & Korhonen, 2022a, s. 105.

³⁸⁸ Myös oikeusasiamies huomauttaa vuoden 2022 kertomuksessaan, kuinka lastensuojelun toteutumisen puutteita ovat mm. työntekijäpuula. s. 113.

hatkaaminen on lisääntynyt nuorten voimakkaan oireilun myötä, ei lopulta millään taholle ole resursseja tai keinoja etsiä näitä lapsia, jotka ovat hatkareissunsa aikana suuressa vaarassa.

Sijoitetuilla lapsilla on haasteita saada riittäviä mielenterveys- ja päihdepalveluja. Näyttäisi siltä, että lastensuojelun sijoituksen ajatellaan itsessään jo olevan ratkaisu tai vaihtoehto lapsen mielenterveyden haasteisiin. Lastensuojelulaitokset eivät kuitenkaan pysty antamaan lapsille psykiatrista hoitoa, eikä se ole niiden tarkoituksaan. Samoin lastensuojelun sijoituksen nähdään olevan sellaisenaan ratkaisu lapsen päihdeongelmaan, mutta todellista päihdehoitoa ei näyttäisi olevan tarjolla. Sen sijaan tyydytään säilömään lapsia jossain ja rajoitustoimenpiteiden puitteissa yritetään saada lapset pysymään turvassa mahdollisimman pitkään. Nähtävillä on suuria palvelujärjestelmän haasteita erityisesti sijoitettujen lasten kohdalla, ja nykytila vaarantaa näiden lasten oikeuksien toteutumisen.³⁸⁹

Suomessa on pula laadukkaista sijaishuoltopaikoista, jotka vastaisivat lasten vaativaan oireiluun³⁹⁰. Tutkielmassani olen analysoinut eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, joissa suurimmassa osassa on ollut kyse rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen liittyvistä epäkohdista. Epäasialliset ja laittomat säännöt ovat monissa laitoksissa olleet samansäiltöisiä, kuin mitä lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet ovat. Laitokset ovat perustelleet toimintaansa sillä, että tiukat säännöt ja laittomatkin menettelytavat ovat ainoa keino vastata vaikeasti oireilevien lasten ongelmiin. Erityisesti lasten vakavat päihdeongelmat näyttäisivät laitosten mielestä oikeuttavan kohtuuttomaan liikkumisvapauden rajoittamiseen, säännönmukaisiin rajoitustoimenpiteisiin sekä esimerkiksi alasti riisuttamiseen henkilöntarkastuksen yhteydessä. Toki ymmärrettävää on, että laitosten on hyvin vaikea estää huumeiden päätymistä laitoksen tiloihin ilman, että lasten tavarat ja vaatteet tarkistettaisiin säännöllisesti mm. kotilomien tai hatkareissujen jälkeen. Lastensuojelulaitoksissa työskentelevät kokevat, että lasten oikeudet ovat jo liiankin vahvoja,

---

³⁸⁹ Saman huomion esittää oikeusasiamies vuoden 2022 toimintakertomuksessaan (s. 113).

³⁹⁰ Eriksson & Korhonen, 2022a, s. 104. Myös EOA, 2022, s. 113.

eikä laitoksilla ole lain puolesta mahdollisuutta puuttua riittävästi lasten haitalliseen käytökseen tai toimintaan³⁹¹.

Erittäin haastavasti oireilevien lasten kohdalla herää kysymys, onko lastensuojelulaitos tai koulukoti edes heille sopiva paikka, jos muiden turvallisuuden takaamiseksi heihin tulisi kohdistaa jatkuvaa valvontaa. Vastaako lastensuojelulaitos tämän tyyppisten lasten hoidon ja huollon tarpeeseen? Käytännöt ja säännöt kuulostavat kuin vankilalta, ilman että lapsia olisi tuomittu vankilaan, tai että koulukodilla olisi lain suoma oikeus rajoittaa näin radikaalisti. Pitäisikö Suomessa olla vielä erityyppinen sijoitus-/laitoshoidon muoto, joka tarvittaessa mahdollistaisi tiukemman kontrollin ja perusoikeuksien laajemman rajoittamisen? Mikä muu voisi auttaa näin vaikeasti oireilevien lasten kuntouttamisessa?

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että lastensuojelulain kokonaisuudistus ja lapsen edun ulottaminen perustuslakitasoiseksi säännökseksi ovat perusteltuja vaatimuksia. Nykyisellään järjestelmä ei tosiasiallisesti onnistu suojelemaan sijoitettuja lapsia tai heidän oikeuksiaan, vaan pahimmillaan luomme uusia ongelmia. Lastensuojelun kustannukset ovat jo nyt 1,2 miljardia euroa vuodessa – siis saman verran, kuin syövänhoidon³⁹². *De lege ferenda* -ehdotukseni tilanteen parantamiseksi ovat seuraavat: 1) Lastensuojelulain kokonaisuudistaminen ja lapsen edun periaatteen tuominen perustuslakiin kaikkia viranomaisia velvoittavaksi säännökseksi. 2) Riittävä resursointi lastensuojelun palveluihin. 3) Lastensuojelulaitosjärjestelmän uudistaminen, jotta sijaishuolto paikat voisivat mahdollisimman hyvin vastata lasten tarpeisiin, eivätkä olisi vain paikkoja, joissa lapsia säilötään täysi-ikäiseksi asti. 4) Riittävät toimivaltuudet lastensuojelulaitoksille ja tosiasialliset keinot etsiä ja löytää laitoksista karanneita lapsia. 5) Mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuuden parantaminen koko maan tasolla, niin lapsille kuin heidän perheillensä. Eri-tyisesti päihdekuntoutusjärjestelmän luominen lapsille olisi tarpeen.

---

³⁹¹ Työntekijät ovat kertoneet näin aiemmin viitatuissa lehtihaastatteluissa, ks. esim. Happonen, 2021; Kierikka, 2021 ja Rummukainen, 2018.

³⁹² Hiilamo, 2022, s. 23.

Näiden uudistusten myötä monet tutkielmassani esille nousseet epäkohdat voitaisiin ainakin teorian tasolla ratkaista. Riittävä resursointi takaisi laadukkaan sijaishuollon ja valvontatehtävässä onnistumisen. Riittävät peruspalvelut lastensuojelun tukena antaisivat mahdollisuudet työskennellä sijoitukseen johtaneiden syiden poistamiseksi ja lapsen olosuhteiden parantamiseksi niin, että kotiinpaluu olisi mahdollinen. Lastensuojelu itsessään ei voi ratkaista ongelmia, joiden juurisytyt ulottuvat esimerkiksi päihde- ja mielen-terveysongelmiin. Riittävät toimivaltuudet antaisivat laitoksille mahdollisuudet toimia lapsen edun mukaisesti ja lapsia suojellen, eikä laitosten tarvitsisi kehittää perusoikeuksia tosiasiallisesti rajoittavia sääntöjä ja toimintamalleja. Myös muiden viranomaisten toimintaan voisi saada muutosta lapsen edun periaatteen vahvistamisella. Esimerkiksi poliisin toimintaa ohjaa etukäteen laaditut ohjeet, joista poikkeaminen lapsen edun nimissä ei käytännössä ole mahdollista.

Sijoitetut lapset tulevat jo valmiiksi haastavista oloista. Heillä voi olla taustallaan lukuisia sosiaalisia ongelmia, traumaattisia tapahtumia ja haastavalla käytöksellä oireilua. He ovat haavoittuvassa asemassa, mutta yhteiskunnan tasolla heihin kohdistuu stigmaa. Tutkimuksessani ilmenee paljon perus- ja ihmisoikeussidonnaisia ulottuvuuksia, joista ei ole kovin paljoa tutkimustietoa saatavilla. Esimerkiksi tutkielmassani esitellyt hatkaamiseen liittyvät tutkimukset ovat tuoreita, mutta varsinaisia lainopillisia tutkimuksia tai tutkimuskirjallisuutta aihepiiristä on vähän. Myös lapsen edun toteutumisen laajempi tutkiminen lainopillisesta näkökulmasta toisi enemmän tietoa periaatteen ymmärtämisestä eri instansseissa. Joka tapauksessa sijoitettujen lasten oikeusasemaan ja oikeuksien toteutumiseen tulee edelleen kiinnittää enemmän huomiota, sillä tähän lapsiryhmään panostamisen vaikutukset heijastuvat suoraan sijoitettujen nuorten aikuisuuteen.

Lähteet

- Aarnio, A. (1997). Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Ajatuksia teoreettisesta ja käytännöllisestä lainopista. Teoksessa J. Häyhä (toim.), *Minun metodini* (35–56). WSOY.
- Aarnio, A. (2006). *Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. WSOY.
- Aer, J. (2012). *Lastensuojeluoikeus*. Sanoma Pro Oy.
- Annala, P. (2021, 9. lokakuuta). Pohjois-Pohjanmaan lastenkodit korostuvat moitteita saaneiden lastenkotien listassa. *Yle uutiset*. Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-11012169>.
- Brink, Y. van den. (2019). Young, Accused and Detained; Awful, But Lawful? Pre-Trial Detention and Children’s Rights Protection in Contemporary Western Societies. *Youth Justice*, 19 (3) 2019, s. 238-244.
- Eekelaar, J. (2015). The Role of the Best Interests Principle in Decisions Affecting Children and Decisions about Children. *International Journal of Children’s Rights*, 23 (2015), 3–26. <http://doi.org/10.1163/15718182-02301003>.
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022a). ”Kiitos kun pidettä huolta, että asiat olisi minulla hyvin” – Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. THL:n raportti 3/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-851-4>.
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022b). *Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli*. Työpaperi nro 4/2022. THL:n verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-808-8>.
- Ervasti, K. (2011). Oikeuden saamisen monet kasvot. *Oikeus*, 2011 (40); 3: s. 347–360.
- Ervasti, K. (2022). Oikeudensaantimahdollisuudet osana hyvinvointioikeutta erityisesti haavoittuvien ryhmien näkökulmasta. Teoksessa V. Toivonen, A. Mäki-Petäjä-Leinonen, E. Nykänen & M. Aalto-Heinilä (toim.), *Hyvinvointioikeus: kirjoituksia oikeudesta ja hyvinvoinnista* (218–249). Kauppakamari.
- Forss, M. (2023) Lapsen vangitsemiskynnys esitutkinnassa. *Lakimies*, 6/2023, s. 843–867.
- Fuller, L. L. (1964). *The Morality of Law*. Yale University Press.
- Godzinsky, V. de (2012). Lasten suojelua vai lastensuojelua? *Oikeus*, 2012 (41); 4: s. 579–586.

- Haapala, M., Kaijanen, M., Minkkinen, M. & Westlund, O. (2023). *Hatkassa Suomessa. Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista*. Pesäpuu ry. Noudettu 9.4.2024 osoitteesta <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>.
- Hakalehto-Wainio, S. (2011). Lapsen oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. *Defensor Legis*, N:o 4/2011, 510–525.
- Hakalehto-Wainio, S. (2014). Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa T. Koivurova & E. Pirjatanniemi (toim.), *Ihmisoikeuksien käsikirja* (133–164). Tietosanoma.
- Hakalehto, S. (2016). Lapsen edun arviointi korkeimman oikeuden perheoikeudellisissa ratkaisuisissa. *Defensor Legis*, 3/2016, s. 427 - 445.
- Hakalehto, S. (2021). Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuisissa. *Defensor legis*, 3/2021, s. 661-678.
- Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen, V. (2005). *Perusoikeudet*. Päivittyvä julkaisu. Sanoma Pro.
- Happonen, P. (2021, 15. helmikuuta). "Työt tuovat lastenkotiin huumeita rintaliiveissä, pojat nivusissa" – lastensuojelun työntekijä vaatii parempia keinoja valvontaan. *Yle uutiset*. Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-11788572>.
- Hiilamo, H. (2022). Lapsipolitiikka ja yhteiskunta 2017–2021. Julkaisussa *Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1. Hansaprint. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-979-7>.
- Hirvelä, P. & Heikkilä, S. (2017). *Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Alma.
- Hirvonen, A. (2011). *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Yleisen oikeustieteen laitoksen julkaisu. Noudettu 11.1.24 osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/20149471-38b2-4cc8-94b7-2f6b3feed81d/content>.
- Huhtanen, R. (2001). Huostaanotosta, henkilökohtaisesta vapaudesta ja perhe-elämän suojasta. Teoksessa I. Paaso (toim.), *Juhlakirja Esko Riepula* (203–233.). Finnpublishers Oy.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. (2008). *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Talentum.

- Husa, J. & Pohjolainen, T. (2014). *Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: johdatus julkis-oikeuteen* (4. uudistettu painos). Talentum cop.
- Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. ja Koivisto, J. (2016). *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>.
- Häyhä, J. (toim.). (1997). *Minun metodini*. WSOY.
- Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. (2020). *Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Työpaperi 35/2020, THL:n julkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-570-4>.
- Isoniemi, S. (2019). *Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta*. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-865-8>.
- Kangas, U. (2012). *Perhe- ja perintöoikeuden alkeet* (2. uudistettu painos). Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Kauta, J. (2021, 16. joulukuuta). Nuoret kertoivat riisuttamisesta ja pakkosyömisestä lastensuojelulaitoksessa litissä – henkilöstö ei saa rikossyytteitä. *Yle uutiset*. Noudettu 30.3.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-12233447>.
- Kekkonen, E. & Jahnukainen, J. (toim.) (2023). *Näkökulmia sijaishuoltoon*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023. Noudettu 10.4.2024 osoitteesta <https://www.lskl.fi/julkaisut/nakokulmia-sijaishuoltoon/>.
- Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. (2024). *Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>.
- Kierikka, K. (2021, 8. maaliskuuta). Lyömistä, potkimista, tavaroilla heittelemistä – tätä on koulukotien arki: "Välillä pitää miettiä, että on riittävästi fyysistä voimaa, kuten miehiä, töissä". *Yle uutiset*. Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-11825990>.

- Knuutila, R. & Heiskanen, H. (2014). Lapsen etu viranomaistoiminnassa: katsaus eräisiin Maahanmuuttoviraston viimeaikaisiin kielteisiin päätöksiin. *Oikeus*, 2014 (43); 3:314–321.
- Koivurova, T. & Pirjatanniemi, E. (toim.). (2014). *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Tietosanoma.
- Kolehmainen, A. (2015). Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Kokoelmateoksessa T. Miettinen (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta* (105–134). Edilex.
- Korhonen, P. & Eriksson, P. (2021). *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat: Katsaus 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin*. Työpäperi 34/2021. THL:n julkaisuja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-769-2>.
- Mahkonen, S. (1997). Oikeus yksityisyyteen. WSLT.
- Moilanen, M. (2022). Yleisesti hyväksyttävää kasvatusta? Kriittinen tutkimus lastensuojelulaitosten huolenpidon käytäntöjen oikeudellisesta hallinnasta. *Oikeus*, 2022 (51); 2: 255–280.
- Moilanen, M. (2023). Sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen väärinkäytöstä. *Lakimies*, 6/2023, s. 918–946.
- Määttä, T. (2016). Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Kokoelmateoksessa T. Miettinen (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta* (135–214). Edilex.
- Nalisvaara, M. & Korkki, J. (2016, 20. marraskuuta). Ministeri Rehula esitti anteeksipyyntönsä lastensuojelun sijaishuollon uhreille – "Näin ei saa käydä enää koskaan". *Yle uutiset*. Noudettu 9.1.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-9305109>.
- Nieminen, L. (1990). Lasten perusoikeudet. Lakimiesliiton kustannus.
- Ojanen, T. (2014). Perus- ja ihmisoikeudet Euroopan unionissa. Teoksessa T. Koivurova & E. Pirjatanniemi (toim.), *Ihmisoikeuksien käsikirja* (46–59). Tietosanoma.
- Ojanen, T. (2015). *Perusoikeusjuridiikka*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Pajulammi, H. (2014). *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Talentum.

- Pietarinen, J., Launis, V., Räikkä, J., Lagerspetz, E., Rauhala, M. & Oksanen, M. (1994) *Oikeus itsemääräämiseen*. Painatuskeskus.
- Pösö, T., Toivonen, V. & Kalliomaa-Puha, L. (2019). ”Haluun kotiin äidin luo” – erimielisyydet ja lapsen etu huostaanoton jatkamista koskevista valituksista ja hallinto-oikeuden ratkaisusta. *Oikeus*, 2019 (48); 3: 226–243.
- Raitio, J. & Tuominen, T. (2020). *Euroopan unionin oikeus* (2. uudistettu painos). Alma Talent Oy.
- Rummukainen, A. (2018, 17. marraskuuta). Lastensuojelulaki on 12 vuotta vanha, mutta lastenkodeissa on vieläkin vaikeuksia noudattaa sitä – nyt osa työntekijöistä miettii, mitä enää saa tehdä. *Yle uutiset*. Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-10511631>.
- Räty, T. (2015). *Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen* (4. painos). Edita.
- Räty, T. (2023). *Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen* (5. painos). Edita.
- Saastamoinen, K. (2010). *Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan*. Edita.
- Saastamoinen, K. (2016). *Lapsen suojele. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä*. Käsikirja arjen toimintaan. Edita publishing oy.
- Saastamoinen, K. (2018). *Lapsi sijaishuollossa: yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet*. Edita publishing oy.
- Saastamoinen, K. (2020). *Lapsi sijaishuollossa: yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet* (2. uudistettu painos). Edita publishing oy.
- Saraviita, I. (2011). *Perustuslaki* (2. uudistettu painos). Talentum.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2016). Valtiollinen anteeksipyyntö lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluille 20.11.2016. Sosiaali- ja terveysministeriön virallinen YouTube-kanava. Noudettu 9.1.2024 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=Nkhgg9ppetl>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2020). *Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7164-6>.
- Tahkokorpi, M. (2020, 23. tammikuuta). Erikoisista kasvatustavoista tunnettu Loikalan kartano hakeutuu konkurssiin – viranomaiset keskeyttivät laitoksen toiminnan

- viime syksynä. *Yle uutiset*. Noudettu 30.3.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-11171315>.
- THL. (2023). *THL:n tilastoraportti 23/2023: Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus*. Noudettu 9.1.2024 osoitteesta <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>.
- THL. (2023). *Lastensuojelun käsikirja: Lapsen arki ja perushoito sijaishuollossa*. Noudettu 22.3.2024 osoitteesta <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-arki-ja-perushoito-sijaishuollossa>.
- Toivonen, V. (2017). *Lapsen oikeudet ja oikeusturva: lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. Alma Talent oy.
- Toivonen, N. & Kovalainen, J. (2023). Kohti ihmislähtoisempää oikeutta muotoilun avulla. *Lakimies*, 7–8/2023. s. 1179–1203.
- Tolonen, H. (2003). *Oikeuslähdeoppi*. WSOY.
- Tuori, K. (1990). *Oikeus, valta ja demokratia*. Lakimiesliiton kustannus.
- Tuori, K. & Kotkas, T. (2023). *Sosiaalioikeus* (6. uudistettu painos). Alma Talent.
- Valtavaara, M. (2018, 31. elokuuta). Väkisin riisuttamista, tahallaan ärsyttämistä ja mielivaltaisia rangaistuksia – nuoret kertovat tarkastusraportissa Muhoksen koulukodin karusta arjesta. *Helsingin sanomat*. Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005809925.html>.
- Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81: *Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma*. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvosto Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>.
- Vuorenpää, M., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S. & Virolainen, J. (2021). *Prosessioikeus* (6. uudistettu painos). Alma Talent.
- Yliruka, L., Ristolainen, T. & Weckroth, N. (2023). *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalivaltuutuksen organisoiminen ja henkilöstömitoituksen toteutuminen: osa 2. Hyvinvointialuekyselyjen tulokset*. Työpäpaperi 37/2023. THL:n verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-172-6>.

Virallislähteet

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022.

HE 93/1934 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi.

HE 224/1982 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja holhouslain muuttamisesta sekä niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 225/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 130/2013 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 29 §:n muuttamisesta.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 345/2014 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain 10 ja 14 §:n muuttamisesta.

HE 88/2018 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 237/2018 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

HE 170/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta.

HE 299/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Lapsen oikeuksien komitea 57. istunto CRC/C/FIN/CO/4 Noudettu 22.1.2024 osoitteesta <https://um.fi/documents/35732/48132/suomeksi/>.

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-678-9>.

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-979-7>.

PeVL 5/2006 vp. – HE 225/2004 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto.

PeVL 64/2018 vp. - HE 237/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto.

PeVL 45/2021 vp. – HE 170/2021 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto.

StVM 7/2006 vp. – HE 225/2004 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö.

StVM 11/2013 vp. - HE 130/2013 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö.

StVM 42/2018 vp. - HE 237/2018 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö.

StVM 34/2021 vp. - HE 170/2021 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö.

Oikeuskäytäntö

Laillisuusvalvontaratkaisut

EOA 875/4/06.

EOA 4547/4/10.

EOA 4371/4/11.

EOA 2777/4/2012.

EOA 3116/4/13, 3321/4/13 ja 3667/4/13.

EOA 3001/4/14 ja 3851/4/14.

EOAK/1605/2018.

EOAK/4099/2018.

EOAK/4440/2018.

EOAK 4566/2018.

EOAK/5377/2018.

EOAK 5679/2018.

EOAK 5682/2018.

EOAK 5683/2018.

EOAK 5685/2018.

EOAK/286/2019.

EOAK/1256/2019.

EOAK/2833/2019.

EOAK 5930/2019.

EOAK/6166/2019.

EOAK/6226/2018.

EOAK 6445/2019.

EOAK 6448/2019.

EOAK 883/2020.

EOAK/1237/2020.

EOAK/1914/2020.

EOAK/1915/2020, EOAK/5087/2020.

EOAK/1997/2020.

EOAK/2742/2020.

EOAK/6232/2020.

EOAK/2914/2021.

EOAK/5985/2021.

EOAK/8603/2021.

EOAK/7421/2022.

EOAK/7800/2022.

EOAK/1709/2023.

EOAK/2947/2023.

Tuomioistuinratkaisut

KHO 2005:87.

KKO 2012:11.

KKO 2016:74.

KKO 2018:81.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

K. ja T. v. Suomi 12.7.2001.

Covezzi ja Morselli v. Italia 9.5.2003.